

Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne

Katedra politológie

Political Science Forum

Politologické Fórum

Political Science Forum: Aims of the Journal

Political Science Forum is a semi-annual, international, scientific and peer-reviewed journal of the Consortium of two European universities (Alexander Dubček University of Trenčín, Slovakia and Catholic University of Valencia, Spain). It covers broad range of topics in political science, international relations, philosophy, social work, social anthropology and law. The journal is aimed to be read by the scholars in respective fields as well as its students and broader public. Periodicity of the journal is twice a year, in June and December.

Politologické fórum: Ciele časopisu

Politologické fórum je polročne vydávaný medzinárodný vedecký a recenzovaný časopis konzorcia dvoch európskych univerzít (Trenčianskej univerzity Alexandra Dubčeka a Katolíckej univerzity vo Valencii). Pokrýva široký okruh tém z oblasti politických vied, medzinárodných vzťahov, filozofie, sociálnej práce, sociálnej antropológie a práva. Časopis je určený odborníkom v daných vedných odboroch, ako aj študentom a širšej verejnosti. Časopis vychádza v júni a v decembri.

Editor-in-chief / Hlavný redaktor: Karol Janas, Alexander Dubček University of Trenčín (TnUAD), Slovakia

General Editor / Výkonný redaktor: Marián Bušša, TnUAD, Slovakia

Editorial Board / Redakčná rada:

Oliver Andonov, MIT University Skopje, Macedonia; **Irena Bačlija**, University of Ljubljana, Slovenia; **Samuel Celovský**, TnUAD, Slovakia; **Elena Delgadová**, TnUAD, Slovakia; **Miro Haček**, University of Ljubljana, Slovenia; **Pavol Hrivík**, TnUAD, Slovakia; **Petr Just**, Metropolitan University Prague, Czechia; **Rastislav Kazanský**, Matej Bel University, Slovakia; **Rudolf Kucharčík** EUBA, Slovakia; **Marcel Lincényi**, TnUAD, Slovakia; **Ginés Marco**, Catholic University of Valencia, Spain; **Miquel Àngel Oltra Albiach**, University of Valencia, Spain; **Rastislav Rosinský**, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia; **David Schriff**, Austrian Academy of Sciences, Austria; **Antonín Staněk**, Palacký University Olomouc, Czechia; **Pavol Tišliar**, Comenius University in Bratislava, Slovakia; **Dubravka Valić Nedeljković**, University of Novi SAD, Serbia; **Adriana Vasiľková**, Matej Bel University, Slovakia; **Katerina Veljanovska**, MIT University Skopje, Macedonia; **Jaroslav Vencálek**, University of Prešov, Slovakia; **Luisa Vicedo**, Catholic University of Valencia, Spain; **Pablo Vidal**, Catholic University of Valencia, Spain; **Štefan Volner**, TnUAD, Slovakia.

Publisher / Vydáva: Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, verejnoprávna inštitúcia zriadená zákonom. IČO: 311 180 259.

Adresa redakcie: Katedra politológie TnUAD, Študentská 2, 91101 Trenčín
e-mail: politologicke.forum@tnuni.sk **ISSN 1338-6859 e. č. MK: EV 4567/12**
© TnUAD, Trenčín. Časopis je bezplatný, vychádza dva krát do roka.

Contents / Obsah

STUDIES / ŠTÚDIE:

Richard KLIMAČEK
VYBRANÉ ASPEKTY DEMOKRATICKÉHO DEFICITU V EURÓPSKEJ ÚNII
..... 4

Martin LACZKO
EUROSKEPTICIZMUS, JEHO PRÍČINY, PREJAVY A DÔSLEDKY V EURÓPSKEJ ÚNII 29

Vladimír KOVÁČIK
ZLEPŠOVANIE KVALITY POSKYTOVANÝCH SLUŽIEB VO VEREJNEJ SPRÁVE AKO JEDEN Z PROSTRIEDKOV POSILŇOVANIA INŠTITUCIONÁLNEJ DÔVERY OBČANOV 42

DISCUSSION / DISKUSIE:

Tomáš ALMAN
POSSIBILITIES OF THE PUBLIC TO INFLUENCE DECISION-MAKING OF LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES 53

REVIEWS / RECENZIE:

Katarína BROCKOVÁ
Rudolf Kucharčík: O zahraničnej politike Charla de Gaulla 60

Pavol HRIVÍK
Jaroslav Chovanec: SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE – Východisko k slovenskej národnej štátnosti 64

Pavol HRIVÍK
Karol Janas: MEDZI VOJNAMI (Považská Bystrica v rokoch 1918-1938)
..... 68

Studies

VYBRANÉ ASPEKTY DEMOKRATICKÉHO DEFICITU V EURÓPSKEJ ÚNII

SELECTED ASPECTS OF DEMOCRATIC DEFICIT IN THE EUROPEAN UNION

Richard KLIMAČEK

Abstract: Democratic deficit is a term well known to EU commentators. This is a phenomenon that has accompanied the Union since its inception in various forms. However, the term "democratic deficit" is often used in various ways. For Eurosceptics, this is one of the reasons why the Union should be dissolved, while for Euro-optimists the issue of the democratic deficit is something so trivial that they tend to downplay this topic. The aim of the paper is to analyze the democratic deficit in selected areas of the current EU. The introduction of the article offers the reader the opportunity to briefly get acquainted with the topic and brings the current views of experts in the topic. The next sections deal with the analysis of individual aspects of the democratic deficit. These areas have been deliberately chosen to be as close as possible to EU citizens. Also, the debate on democratic deficit in the Union has been announced. However, for the current corona crisis, discussions are not taking place to the expected extent.

Keywords: *Democratic deficit, European Parliament, Political correctness, Citizenship of the European Union*

1 Úvod

„Eufemistický termín demokratický deficit dnešní evropský problém absence demokracie velmi bagatelizuje.“ Takýmto spôsobom sa Václav Klaus post'ážoval na adresu demokratického deficitu vo svojej knihe *My, Evropa a svět*. Prečo je však demokratický deficit v EÚ vlastne témou, ktorá si zasluhuje pozornosť? Máme predsa 21. storočie, demokratické štáty a integračné zoskupenie, ktoré tieto štáty integruje do spoločného celku. Ako by sa mohlo stať, že samostatné demokratické štáty sa zrazu potykajú s problémom demokratického deficitu?

Existuje mnoho prác, ktoré sa venujú otázke demokracie. Posudzujú, čo demokratické je a čo demokratické nie je. Pravdou však je, že otázka demokracie je nesmierne zložitá a v mnohých oblastiach má hranu s ostrosťou britvy. Hlavne pokiaľ sa jedná o odovzdávanie kompetencií na nadnárodnú úroveň.

Avšak ani v otázke, či Európska únia skutočne trpí demokratickým deficitom nepadá zhoda. Zatiaľ čo na jednej strane dochádza k bagatelizovaniu tejto problematiky, hlavne zo strany eurooptimistov, na strane druhej máme krídlo euroskeptikov, ktorí tvrdia že by mala byť Únia rozpustená.

V nasledujúcich riadkoch sa pozrieme na niektore z aspektov demokratického deficitu v EÚ.

2 Povaha demokratického deficitu na príklade A. Moravcsika a S. Hixa

Dvoma osobami (nie jedinými), ktoré výrazne prispeli do debaty o povahe demokratického deficitu sú Andrew Moravcsik a Simon Hix. Z tejto dvojice Moravcsik reprezentuje federalistické liberálne krídlo s tvrdením, že máme Úniu presne takú akú ju chceme. Hix naopak reprezentuje konzervatívnejšie krídlo a požaduje od Únie viac demokratických prvkov a ich implementáciu.

Moravcsik (2011) vo svojom príspevku na konferencii Stredoeurópskej univerzity v roku 2011 tvrdí, že problematika demokratického deficitu v Únii nikdy nezmizne. Ľudia podľa neho usudzujú – na základe toho, čo uverejňujú médiá a akademické texty - že na povahe demokratického deficitu a demokratickej legitimity EÚ je niečo podozrivé. Taktiež si myslia, že EÚ je slabá a nelegitímna. Hlavne, keď kritériami pre toto posudzovanie sú: referendum, prieskumy a stranícke zápasy. Ľudia ďalej tvrdia, že Únia nemá takú podporu akú by mala mať a že nemajú v nej svoj hlas. Dalo by sa vo všeobecnosti povedať, že Únia nejakým spôsobom zlyhala v naplnení jej predsavzatí. Moravcsik však tvrdí, že nie je ťažké pochopiť, prečo si toto ľudia myslia. Vzdialenosť (od občanov) a byrokratickosť sa stali akýmsi spoločným znakom kritiky a diskusií ohľadom nedemokratickosti EÚ – každý príde na začiatku práve s týmto, pokiaľ ide o povahu demokratického deficitu. Táto kritika prichádza zo všetkých strán politického spektra. Pravičiarri kritizujú nedemokratickú povahu EÚ preto, lebo podkopáva spoločenské regulácie. Ľavičiarri kritizujú EÚ z nedostatočnej ľavicovosti – čo má byť akýmsi sprisahaním pravicových libertariánov. Centristi kritizujú EÚ z toho, že posilňuje extrémny za cenu straty centra. EÚ tým pádom zlyháva v tom, aby prijímala rozhodnutia, ktoré potešia všetkých. Moravcsik dodáva, že všetci nemôžu mať pravdu v ten istý moment. To znamená, že všetci nemôžu byť potešení naraz (2008). Podľa Moravcsika sa nám môže táto debata zdať všeobecná a v konečnom dôsledku jej môžeme pripisovať malý význam. To však platí len do doby, pokiaľ s tým nezačnú operovať a upozorňovať na to isté aj politickí analytici (politológovia, sociológovia atď.). Napriek EÚ existuje mnoho politológov, ktorí si myslia, že na demokratickom deficite je niečo, čo by malo priťahovať našu pozornosť, respektíve, že si tento fenomén našu pozornosť zasluhuje. Moravcsik (2011) tvrdí, že EÚ je tak demokratická, ako sú demokratické jej členské štáty. Dodáva, že väčšina argumentov, ktoré kritizujú demokratickú legitimitu EÚ nie sú faktickými nepravdami, ale tieto

argumenty „znásilňujú“ princípy analýzy demokratických východísk, ktoré sa učia vysokoškoláci na lekciách politickej analýzy.

Jedným z východísk, ktoré spomína je, že moderná demokracia je ústavná – nie ľudová. Spája sa to práve s tvrdením, že EÚ nemôže byť demokratická preto, lebo ľudia nie sú príliš zahrnutí v rozhodovacom procese a politike EÚ. Ako na národnej úrovni, tak na nadnárodnej. Masová participácia pri problémoch EÚ viditeľne absentuje. Moravcsik tvrdí že, neustála masová participácia na všetkých problémoch nie je vo všetkých politických systémoch ani žiadúca ani uskutočniteľná (2008). Namiesto toho sa politické systémy citlivo rozhodujú o tom, kde je verejná participácia nutná a kde nie, na základe ústavného rámca. EÚ do tohto ústavného rámca patrí. Dôvody, prečo o väčšine záležitostí nerozhodujú všetci občania sú nasledovné:

- pomáha to brániť práva minorít (klauzula o ochrane ľudských práv)
- limitácia priamej demokracie pomáha zabraňovať záujmovým skupinám v tom, aby v demokracií vládli oni (manipulovanie obyvateľstva súkromnými osobami v ich prospech)
- občania nevenujú pozornosť všetkému

Zvláštnu pozornosť si podľa Moravcsika zasluhuje nezáujem ľudí, ktorí podľa neho vo väčšine prípadov nevenujú pozornosť ničomu, čo sa ich bytostne netýka a v niektorých prípadoch, ani vtedy, keď sa ich to týka. V prípade EÚ je tento problém umocnený tým, že EÚ sa zaoberá len veľmi malým počtom „hlavných problémov“. Pojem „hlavný problém“ v tomto prípade znamená taký problém, ktorý je pre širokú verejnosť prirodzene zaujímavý a opätovne ju mobilizuje (Moravcsik nespochybňuje dôležitosť oblastí v ktorých EÚ rozhoduje).

V krajinách západnej Európy sú to napríklad oblasti ako: 1, fiškálna politika; 2, utrácanie daní; 3, zdravotná starostlivosť; 4, penzie; 5, vzdelanie; 6, kriminalita; 7 makroekonomická výkonnosť s výnimkou 8 monetárnej politiky. Žiaden z týchto problémov nie je problémom EÚ. (Moravcsik, 2011). Podľa Eurobarometra sa musíme dostať až dole k číslu 9 – životné prostredie, 10 – imigrácia, 11– energetické problémy, aby sme sa dostali k témam, s ktorými sa EÚ aktívne zaoberá (Eurobarometer 2018). Keď vezmeme do úvahy počet problémov, ktoré dokáže široká verejnosť aktívne sledovať, neostáva nám nič iné, len konštatovať, že informačná kapacita verejnosti je obmedzená. A to z dôvodu, že problémy, ktorými sa EÚ zaoberá nie sú pre nich dôležité. Z tohto dôvodu prenechávajú riešenie problémov na delegátov, politické strany a expertov. Moravcsik vraví, že toto je dôvod, prečo by nemala byť demokratickosť EÚ posudzovaná z pohľadu aktívnej participácie. Ale na základe toho, či existuje dostatočná a ústavná štruktúra orgánov, ktoré sa jednotlivými problémami zaoberajú. Zároveň dodáva, že rozhodovacie právomoci ostávajú hlavne v rukách členských štátov a že myšlienka, ktorú vyslovil Jacques Delors sa nenaplnila. Delors v roku 1988 vyhlásil, že 80% legislatívy zameranej na ekonomiku bude pochádzať od EÚ. Pričom prešlo odvtedy 32 rokov a rozpätie sa pohybuje od 10% (odhad v Dánsku) do 36%

(odhad v Nemecku). Pre zaujímavosť doplníme niektoré ďalšie štáty. Bulharsko – 29%, Švédsko – 23%, Veľká Británia – 15% (consilium.eu: The Delors Myth). Moravcsik (2011) dodáva, že k týmto percentám sa dané štáty dostali veľmi pomalou a obozretnou cestou.

Na rozdiel od Moravcsika má Hix voči európskej integrácii rezervovanejší postoj. Medzi prvými dôvodmi ktoré spomína je upadajúca podpora verejnosti vo vzťahu k EÚ. Tá od prvých eurovolieb v roku 1979 klesla z 62% na 50% v období, po Lisabonskej zmluve (Hix 2010). Najvyššia podpora bola nameraná v roku 1992 keď mal byť v decembri dokončený vnútorný trh. Podpora naopak zaznamenala prudký prepád pri ratifikácii Maastrichtskej zmluvy a prepád pokračoval až do doby, kedy vošla do platnosti v novembri 1993. Odvtedy podpora verejnosti oscilovala na úrovni 50% (tamtiež). To, že členstvo v EÚ považuje za dobré len 50% obyvateľov pokladá Hix za veľmi mále číslo a dáva ho do korelácie s ekonomickou prosperitou respektíve s hrubým domácim produktom (HDP) v EÚ. Najväčšia korelácia sa medzi HDP a podporou verejnosti preukázala do neskorých 80. rokov. S tým, že keď ekonomika prosperovala – vzrastala aj podpora voči EÚ. Zlom v korelácii nastal práve v 90. rokoch keď počas ratifikácie Maastrichtskej zmluvy podpora voči EÚ klesala – HDP však rástlo. Hix z toho vyvodzuje, že podpora ľudí voči EÚ závisí skôr od politických otázok.

Hix nie je úplne spokojný s tvrdeniami obhajcov demokratického deficitu, že: máme slobodné a demokratické voľby do EP, nepriamo volenú Komisiu, že volíme do národných parlamentov a tým pádom do Rady ministrov a že v Únii existujú brzdy a protiváhy. EÚ skôr obrazne prirovnáva k forme osvietenského absolutizmu (Hix 2010). Ten sa prejavuje tým, že si na národnej úrovni volíme lídrov, tí idú do „Bruselu“ robiť svoj biznis a nakoniec sa vrátia a povedia nám (v lepšom prípade) čo spravili v zmysle fait accompli – široká verejnosť sa dozvie, že sa niečo dialo až keď je vec dokonaná. Tým pádom neexistuje nijaký obsah ani debata o budúcej politickej agende EÚ na európskej úrovni alebo naprieč národnou úrovňou. Existujú len oddelené debaty členských štátov, ktoré nie sú navzájom prepojené.

Hix predpokladal, že Zmluva o Ústave pre Európu nebude prijatá kvôli tomu, že niektoré krajiny usporiadajú referendum (tamtiež). Celkovo však považuje neúspech Zmluvy o Ústave za premeškanú príležitosť na odvážnejšie snahy o podporu agendy EÚ (Hix 2006). Hovorilo sa v nej napríklad o tom, že by väčšina v EP mohla nominovať predsedu Komisie namiesto Európskej rady. „Toto by vytvorilo oveľa priamejšie prepojenie medzi výsledkami volieb do EP a formovaním „vlády“ na európskej úrovni“ (Hix 2006: 556). Avšak menšina vlád vedená Francúzskom a Veľkou Britániou vetovala túto zmenu, pretože sa obávali, že sa jedná o „príliš federalistický“ počin. Hix trvá na tom, že práve tento impulz by vytvoril na európskej úrovni politickú súťaž, na ktorej konci by stál nový predseda Komisie.

Ďalší problém vidí Hix v postupe spolurozhodovania/ riadnom legislatívnom postupe. 50% legislatívy a väčšina legislatívy, ktorá je v záujme občanov EÚ sa schvaľuje týmto postupom, kde EP má rovnaké postavenie ako Rada. Poukazuje na to, že počet prijatých rozhodnutí prudko rastie už pri

prvom čítaní (Hix 2010). To znamená, že rastie množstvo prijatej legislatívy na základe návrhu Komisie bez zmien.

Podľa Hixa sa zámer eurovoľieb, tak ako bol zamýšľaný v roku 1979, nenaplnil. Pôvodnou myšlienkou bol vznik paneurópskych strán, ktorých schopnosťou bude vyslať k voličom svoju predstavu o smerovaní politickej agendy EÚ. Namiesto toho sa stali eurovoľby akýmsi referendum obľúbenosti domácich politických strán.

3 Voľby do Európskeho parlamentu

Ako sme už uviedli, podľa A. Moravcsika nie je možné a zároveň vždy žiadúce, aby o všetkom rozhodovali občania. Vzhľadom na to, že nemajú kapacitu na to, aby sledovali všetky problémy súčasnej doby, delegujú k riešeniu problémov politikov, odborníkov a delegátov. Čo je jedným z pilierov zastupiteľskej demokracie. Avšak legitimita ľudí, ktorí nás zastupujú sa odvíja od volebnej účasti v daných voľbách. V tomto prípade, vyššia volebná účasť v eurovoľbách znamená vyššiu legitimitu pre poslancov aj celý Európsky parlament. Pričom volebná účasť, od prvých volieb v roku 1979, kedy bola najvyššia volebná účasť (62%), má neustále klesajúcu tendenciu: 1984 (59%), 1989 (58%), 1994 (57%), 1999 (50%), 2004 (46%), 2009 (43%), 2014 (42%). Až pri posledných parlamentných voľbách (2019), keď prebehla masívna kampaň (na Slovensku pod názvom „Tentoraz idem voliť“) sa podarilo odvrátiť klesajúcu tendenciu a dosiahnuť výsledok ako v roku 1999 teda cca 50%).

„Európsky parlament rád zdôrazňuje, že je jedinou priamo volenou úniou inštitúciou“ (Šlosarčík, 2017:121). Priame voľby sa organizujú od roku 1979 každých 5 rokov. Tieto voľby sa však vyznačujú niektorými prvkami, ktoré ich odlišujú od volieb do národných parlamentov. Aby sme lepšie pochopili voľby do Európskeho parlamentu, bolo by lepšie si ich predstaviť ako súhrn volieb v jednotlivých členských štátoch, skôr ako voľby na celoeurópskej úrovni. V súčasnosti v EP zasadá 705 poslancov. Mandáty pre jednotlivé členské štáty sú odvodené od počtu ich obyvateľov, pričom sú zvýhodnené malé členské štáty.

Napríklad: Slovensko má 5,4 milióna obyvateľov, čo predstavuje 1% populácie EÚ. Pri počte poslancov 705, by Slovensko malo mať v EP 7 poslancov. Má však 14, čo predstavuje 100% nárast oproti počtu, ktorý by malo mať podľa populácie bez zvýhodnenia. Index vplyvu na jedného europoslancu je v tomto prípade 1,6. Nemecko so svojimi 83 miliónmi obyvateľmi tvorí 16% populácie EÚ. V prepočte by malo mať bez úpravy v EP 112 europoslancov. Má však 96. Index vplyvu na jedného europoslancu je v tomto prípade 0.73.

Keby mali voľby do EP parametre národných volieb, respektíve keby boli mandáty pridelované skutočne proporcionálne, tak by tým malé štáty výrazne utrpeli. Požiadavka na to, aby eurovoľby prebiehali akýmsi nadnárodným spôsobom, pričom by boli zachované zásady demokratických volieb (hlavne rovnosť a s tým spojená proportionalita), by mali negatívny

vplyv na počet poslancov malých členských krajín. O tom, že voľby do EP majú národný charakter svedčí aj rozsudok Nemeckého ústavného súdu (C – 297/2009), v ktorom sa konštatuje, že „Európsky parlament nereprezentuje Európsky ľud, ktorý neexistuje, ale skôr „ľudí Európy“, ktorí sú organizovaní v ich štátoch.“ Na jednotlivé mandáty v EP nemá vplyv ani rozdielna volebná účasť v jednotlivých štátoch. Všetky štáty obsadia pridelený počet mandátov, nehľadiac na to, či je volebná účasť v nejakom štáte väčšia alebo menšia.

Provinčnosť volieb do EP sa odzrkadľuje aj na výsledkoch. Pričom vo všeobecnosti platí, že čím vyššia účasť vo voľbách do EP, tým viac sa výsledky volieb zhodujú s výsledkami volieb do národného parlamentu. Na druhej strane platí, že čím nižšia účasť v eurovoľbách, tým väčšiu fluktuáciu môžu dosahovať výsledky vo vzťahu k voľbám do národného parlamentu. Tento vzťah ale môže ovplyvniť doba, medzi ktorou sa konajú voľby do EP a do národného parlamentu.

To, že výsledky eurovolieb často-krát kopírujú výsledky parlamentných volieb (hlavne pri vyššej volebnej účasti) v členských štátoch znamená, že pri eurovoľbách dochádza len k posúvaniu politikov domácich populárnych strán na nadnárodnú úroveň, pričom sa voliči a priori nerozhodujú podľa ich príslušnosti k danej frakcii v EP. Naopak, dochádza k rôznym anomáliám, keď politická strana na národnej úrovni môže byť vyprofilovaná ako liberálna a v EP môže patriť do konzervatívnej frakcie¹. Ďalším problémom pri eurovoľbách je fakt, že pri nových politických stranách, ktoré sa práve dostali do parlamentu, nemusíme vedieť ku ktorej európskej frakcii inklinujú. Politické strany sa totižto pokúšajú dostať do európskej frakcie až po tom, ako boli zvolené do EP. Pričom tieto strany nemusia deklarovať do akej frakcie majú ambíciu vstúpiť. Pokiaľ to strana nepovie sama, má volič možnosť to vytušiť len intuitívne. Pri tejto intuícii však môže dôjsť k omylu, pokiaľ volič napríklad predpokladá, že strana ktorá sa na národnej úrovni profiluje ako liberálna sa tak bude správať aj na európskej úrovni. A nakoniec frakcia v EP môže politickú stranu z danej frakcie vylúčiť – prípadne pozastaviť jej členstvo. Ako sa to stalo v rámci frakcie EPP (Európskej ľudovej strany), keď pozastavila na neurčitú dobu členstvo Orbánovho Fideszu (Baume, 2020), na základe vnútro politickej situácie v členskom štáte.

4 Európska občianska iniciatíva

Európska občianska iniciatíva (ECI) je prvý nadnárodný nástroj participatívnej demokracie. Umožňuje občanom EÚ podieľať sa priamo na tvorbe politiky EÚ a ovplyvňovať ju. Tento nástroj je však komplikovaný a potrebuje reformu. Skonštatoval to dokonca aj György Schöpflin, človek zodpovedný za implementáciu ECI v Európskom parlamente.

Zmluva o Ústave pre Európu priniesla z roku 2004 priniesla v oblasti „Zásad participatívnej demokracie“ novinku. Touto novinkou mala byť

¹ Napríklad strana Sloboda a solidarita sa na Slovensku profiluje ako liberálna strana – v EP však patrí do frakcie ECR – Európski konzervatívci a reformisti.

možnosť pre občanov: „iniciatívne vyzvať Komisiu, aby v rámci svojich právomocí predložila vhodné návrhy vo veciach, o ktorých sa občania domnievajú, že na účely uplatňovania ústavy je potrebný právny akt Únie“ (europa.eu: Zmluva o Ústave pre Európu). Malo sa jednať o akýsi prvok priamej demokracie, ktorý by prispel k celkovej demokratickosti EÚ na úrovni občianskej participácie, ktorý Únií tak chýbal. „Euroústava“ však neprešla, keď ju v referende v máji roku 2004 neprijali Francúzi a júni toho istého roku Holanďania. Tento neúspech Euroústavy ale pre ECI koniec neznamenal. Euroústava bola neskôr pretavená do formy Lisabonskej zmluvy, ktorá obsahovala ECI v pôvodnom znení z Euroústavy. ECI môžeme nájsť pod Hlavou II, (Ustanovenia o demokratických zásadách) článok 11, odsek 4. (mzv.sk: Lisabonská zmluva).

Za ECI stála snaha o zintenzívnenie diskusie medzi občanmi EÚ a jej inštitúciami. Zároveň tu bola prítomná snaha o transparentnejší legislatívny proces. Ten mala prinášať práve aktívnejšia účasť občanov EÚ na formovaní rôznych politík EÚ. ECI mala za úlohu aj posilniť ideu európskej identity tým spôsobom, že jednotlivé iniciatívy museli vychádzať smerom od občanov a teda z národnej úrovne. Za iniciatívou však nemôže stať len jeden štát, ale skupina štátov. Tento prístup mal podporiť vzájomnosť medzi občanmi členských štátov pri dosahovaní rovnakého cieľa.

Mechanizmus ECI je však ťažkopádny a medzi občianskymi aktivistami sa šíri názor, že tento inštitút je navrhnutý tak, aby bol neefektívny a zlyhal (europarl.eu: ECI, Designed to fail). Medzi najväčšie problémy sa radí zozbieranie 1 milióna signatárov. Vzhľadom na to, že EÚ má približne 500 miliónov obyvateľov sa môže zdať, že sa jedná o ľahkú úlohu. Dostať však prebiehajúcu iniciatívu do povedomia občanov členských štátov je už náročnejšia úloha. Bez rozsiahlej kampane, ktorá vyžaduje dostatok financií je iniciatíva dopredu odsúdená na nezdar. Samotný zber podpisov na úspešnú iniciatívu sa nesie v duchu časovej tiesne a nesie v sebe riziko, že neúspešná iniciatíva môže vygenerovať nových euroskeptikov. Čo je do istej miery už potvrdené, vzhľadom na to, že samotní aktivisti sú voči tomuto inštitútu skeptickí. To že registrácia a zber podpisov prebehne úspešne však nakoniec ešte nič neznamená. Nad týmto všetkým ešte stojí fakt, že v Lisabonskej zmluve ani v rokovacom poriadku Komisie nenájdeme ani zmienku o tom, že by mala Komisia uloženú povinnosť na základe iniciatívy navrhnuť právny akt. Takáto povinnosť Komisií uložená nie je (Klimaček 2018).

Od roku 2012, keď spustili ECI bolo doteraz úspešných len päť iniciatív. Tri z nich hneď v roku spustenia, čo pôsobilo veľmi pozitívne. Avšak behom ďalších osem rokov prešli len dve iniciatívy.

Tabuľka 1: Európske občianske iniciatívy

Iniciatívy	
Prešlo	5
Aktuálne zaregistrovaných	3
Prebieha zber podpisov	9
Nedostatočný počet podpisov	33
Stiahnutých predkladateľmi	13
Zber podpisov dokončený	4
Prebiehajúce overovanie	1
Aktuálne platné iniciatívy	1
Platné v minulosti (Komisia reagovala na iniciatívu)	4
Celkom	73

Zdroj: europa.eu/citizens-initiative, vlastné spracovanie autora

Z uvedeného vyplýva, že najčastejším dôvodom neúspechu iniciatívy je z formálneho hľadiska nedostatok podpisov. 5 úspešných iniciatív bolo:

1. Voda a sanitácia sú ľudské práva s podporou 140.000€ Veľkým podporovateľom kampane bol odborový zväz so sídlom v Bruseli – European Federation of Public Service Unions.
2. Jeden z nás – jednalo sa o ochranu ľudských embryí hlavne ich pred zničením v oblasti výskumu. Iniciatíva získala podporu 160.000€ z toho 120.000€ od talianskej charitatívnej organizácie FONDAZIONE VITA NOVA.
3. Zákaz glyfozátu a ochrana ľudí a životného prostredia pred toxickými pesticídmi – bola iniciatíva zameraná proti nadmernému používaniu pesticídov v celej EÚ. Iniciatíva získala podporu 330.000€. Z toho 200.000€ od nemeckého občianskeho združenia Campact e.V.
4. Stop vivisection – bola kampaň zameraná proti pokusom na zvieratách. Tejto iniciatíve stačilo na splnenie požiadaviek len 23.000€. Výhodou však bolo, že kampaň združovala prevažne ochranárske spolky naprieč EÚ.
5. Minority SafePack – je poslednou platnou iniciatívou ktorá aktuálne prešla (schválená 10.1.2020). Podstata je ochrana jazykových a národnostných menšín a podporenie diverzity jazykov v EÚ. Iniciatíva dostala podporu 350.000€. Všetky financie od FUEN².

Pokiaľ by sme sa pozerali na ECI ako na ideu predstavy spájania občanov EÚ, asi by sme boli trochu sklamaní. ECI vo svojej súčasnej forme predstavuje skôr platformu na presadzovanie návrhov mimovládnych organizácií a záujmových skupín s povinnou podporou občanov členských štátov EÚ. Je vysoko nepravdepodobné, že v súčasnej forme, v akej ECI

² FUEN (Federatívna únia európskych národností) je hlavným obhajcom a najväčšou zastrešujúcou organizáciou európskych autochtónnych národnostných menšín, národností a jazykových skupín.

pracuje, by dokázalo niekoľko „náhodných“ ľudí z rôznych kútov EÚ presadiť svoj návrh.

Neefektívnosť tohto demokratizujúceho nástroja si v ostatnom čase uvedomila aj Európska komisia a v tejto nadväznosti usporiadala konferenciu: European Citizens' Initiative 2.0: Design, Engage, Impact! (europa.eu: citizens-initiative B). Čiže sa jedná o akýsi reštart respektíve update ECI z verzie 1.0 na 2.0. Na zmienenej konferencii by mal byť vytvorený priestor pre diskusiu na zefektívnenie tohto inštitútu. Konferencia, ktorá sa mala pôvodne konať 6.3.2020 sa však doteraz kvôli korona-kríze neuskutočnila a náhradný termín nebol stanovený. Ostáva len dúfať, že diskusia neuviazne na mŕtvom bode.

4.1 Predkladanie Európskej občianskej iniciatívy (Prípadová štúdia)

Nasledujúca časť bude na príklade poslednej prijatej (a platnej) iniciatívy Minority SafePack ilustrovať náročnosť procesu, ktorý musí byť splnený na to, aby bola iniciatíva platná. Prípadová štúdia operuje s doteraz platným postupom Európskej občianskej iniciatívy „1.0“

1, Prípravná fáza – organizátori iniciatívy by si mali byť na začiatku istí, že je pre nich ECI tým najlepším riešením. Mali by zvážiť, že aj v tomto prípade je nutné dodržiavať zásadu subsidiarity (mali by riešiť svoje problémy na najnižšej možnej úrovni, na ktorej sú schopní daný problém vyriešiť). Organizátori by si zároveň mali uvedomovať, že oslovujú Komisiu a teda musia prichádzať s návrhom, ktorý je v jej pôsobnosti. Ak si je predkladateľ iniciatívy istý, že jeho záležitosť spadá do pôsobností Komisie (vdďaka čomu predíde predčasnému zamietnutiu iniciatívy), navrhne občiansky výbor. Ten sa musí skladať aspoň zo 7 členov. Pričom každý z nich musí byť z inej členskej krajiny. Členovia výboru pritom musia mať právo hlasovať v eurovoľbách (tzn. že sa jedná o občana EÚ). Tento prvok má zároveň posilňovať európsku participáciu medzi občanmi krajín EÚ. Podmienkou je, že vo výbore nemôže byť europoslanec. V tomto prípade bol predsedom výboru Hans Heinrich Hansen – dánsky veterinár a čestný predseda FUEN (spolok, ktorý je jediným sponzorom iniciatívy), zástupcom bol Hunor Kelemen – rumunský politik (za stranu Maďarský demokratický zväz Rumunska). Medzi členov výboru patrili: holandská politička Jannewietske de Vries, nemecká politička Anke Spoorendonk, taliansky politik Alois Durnwalder, belgický politik Karl-Heinz Lambertz a rakúsky diplomat Valentin Inzko.

2, Registrácia iniciatívy – pre účel registrácie musí byť výborom predložený názov iniciatívy (v tomto prípade Minority SafePack), predmet a ciele. Výbor predložil v predmete iniciatívy 11 bodov:

1. Odporúčanie EÚ o ochrane a podpore kultúrnej a jazykovej rozmanitosti
2. Programy financovania pre malé jazykové komunity
3. Vytvorenie Centra jazykovej rozmanitosti
4. Objektivizácia Európskeho regionálneho rozvoja financovania na ochranu menších a rozvoja kultúrnej jazykovej rozmanitosti
5. Výskum o pridanej hodnote menšinami pre našu spoločnosť a Európu
6. Zmierňovanie nerovnosti pre menšiny bez štátnej príslušnosti

7. Jednotný európsky zákon o autorských právach, aby sa služby a vysielanie mohli využívať v materinskom jazyku
8. Sloboda poskytovania služieb a príjem audiovizuálneho obsahu v menšinových regiónoch
9. Skupinová výnimka z regionálnej (štátnej) podpory kultúry menšín, médií a ochrany kultúrneho dedičstva
10. Smernica, nariadenie alebo rozhodnutie na posilnenie postavenia občanov patriacich k národnostnej menšine v rámci EÚ s cieľom zabezpečiť, aby sa ich obavy zohľadnili pri voľbách do Európskeho parlamentu
11. Účinné opatrenia na riešenie diskriminácie a podporu rovnakého zaobchádzania, a to aj pokiaľ ide o národnostné menšiny, najmä prostredníctvom revízie existujúcich smerníc Rady o rovnakom zaobchádzaní.

Členovia výboru ďalej museli poskytnúť osobné údaje od požadovaných členov, ich doklady a predložiť informácie o zdrojoch financovania, ktoré boli známe v čase registrácie. V tejto dobe bola výška financovania na úrovni 33.700€, pričom všetky financie pochádzali od zmienenej skupiny FUEN. V prípade, že sú splnené všetky požiadavky, Komisia zaregistruje navrhovanú iniciatívu (lehota na rozhodnutie trvá 2 mesiace). Medzi požiadavky patrí:

- Musí byť vytvorený občiansky výbor
- Navrhovaná iniciatíva musí patriť do rámca kompetencií Komisie
- Iniciatíva nepredstavuje zneužitie práva
- Iniciatíva nie je v rozpore s hodnotami EÚ (europa.eu: citizens-initiative A).

Iniciatíva bola po prvýkrát predložená v roku 2013. Komisia ju však po dvoch mesiacoch zamietla (Manu 2014). Z dôvodu, že niektoré body sú mimo kompetencií Komisie. Iniciatíva si však získala veľkú podporu u: etnických Rakúšanov v južnom Tirolsku, etnických Talianov v Slovinsku, etnických Nemcov v Belgicku a Dánsku a etnických Maďarov na Slovensku a v Rumunsku. Predkladatelia poznamenali, že to, že niektoré časti sú mimo kompetencií Komisie neznamena, že by mal byť problém s ostatnými bodmi návrhu. Načo Komisia oznámila, že rozhoduje o návrhu ako o celku a nie o jednotlivých častiach. Prípad tak skončil na Európskom súdnom dvore. Súd nakoniec anuloval rozhodnutie Komisie vo februári 2017.

3, Zber podpisov – Komisia nakoniec spustila zber podpisov pre (vyššie uvedených) 9 z pôvodne 11 predkladaných bodov (Commission registers 2017). Zber podpisov sa začal 3.4.2017 – môže sa vykonávať dvoma spôsobmi: papierovo a elektronicky. Organizátori majú jeden rok na to aby dokopy zozbierali 1 milión podpisov v minimálne 7 členských štátoch Únie. Pričom pre každý členský štát je určený počet podpisov, ktoré je treba dosiahnuť na to, aby bol zber v danom štáte pokladaný za úspešný (pričom treba – ako sme spomenuli minimálne 7 úspešných „zberov“). Signatár musí byť občanom EÚ a musí mať právo voliť do EP. Od neúspešnej registrácie skupina FUEN pridávala na účet iniciatívy s ročnou pravidelnosťou (vždy

k 31.12.) finančné prostriedky, ktorých výška sa v dobe vrcholenia zberu podpisov približovala ku 160.000€. Pred tým, ako sa iniciatíva stala oficiálne platnou na účte iniciatívy bola suma o výške 350.000€ (výlučne od skupiny FUEN) (europa.eu, citizens-initiative C). Nasledujúca tabuľka zobrazuje členské štáty s potrebným počtom signatárov na to, aby bol zber v danej krajine úspešný. V poslednom stĺpci je počet signatárov, ktorí v danom štáte podporili iniciatívu SafePack.

Tabuľka 2: Počet potrebných podpisov v jednotlivých štátoch nato, aby bola iniciatíva platná. Vyznačené sú počty v štátoch, kde bola podmienka splnená (minimálne 7 štátov + 1 milión podpisov).

Členský štát	Minimálny počet signatárov po brexite	Počet podpisov v danom štáte pre iniciatívu SafePack
Belgicko	14.805	928
Bulharsko	11.985	20.544
Cyprus	4.230	35
Česká republika	14.805	635
Dánsko	9.870	11.736
Estónsko	4.935	587
Fínsko	9.870	3.756
Francúzsko	55.695	7.295
Grécko	14.805	2.888
Holandsko	20.445	3.213
Chorvátsko	8.460	16.808
Írsko	9.165	271
Litva	5.640	18.990
Lotyšsko	5.640	6.661
Luxembursko	4.230	95
Maďarsko	14.805	527.686
Malta	4.230	36
Nemecko	67.680	17.493
Poľsko	36.660	25.422
Portugalsko	14.805	110
Rakúsko	13.395	8.401
Rumunsko	23.265	254.871
Slovensko	9.870	63.272
Slovinsko	5.640	6.168
Španielsko	41.595	48.626
Švédsko	14.805	1.795
Taliansko	53.580	78.363
Celkovo		1.128.385

Zdroj: europa.eu, citizens-initiative C, vlastné spracovanie autora

Z tabuľky 2 vyplýva, že predkladateľom iniciatívy sa podarilo splniť podmienku minimálneho počtu signatárov v 11 členských štátoch s celkovým počtom 1.128.385 podpisov. Pričom polovica všetkých získaných podpisov pochádza z Maďarska a jedna štvrtina z Rumunska. Tri štvrtiny podpisov tak pochádzajú z dvoch členských štátov. Dalo by sa tak konštatovať, že iniciatíva bola sprivatizovaná dvoma členskými krajinami, kde ostatné krajiny tvorili akýsi povinný doplnok, ktorý musel byť splnený. Ako to pri podobných iniciatívach býva, odporúča sa zozbierať väčší počet podpisov, ako je minimálny počet, v prípade, že by došlo k falšovaniu alebo odovzdane neplatných podpisov. Zber podpisov bol ukončený 3.4.2018.

4, Overovanie vyhlásení o podpore – Príslušné orgány majú na overovanie podpisov 3 mesiace. Za overovanie podpisov v jednotlivých krajinách zodpovedajú členské štáty (nariadenie č. 211/2011, čl. 18).

5, Predloženie iniciatívy – po úspešnom zbere podpisov predložil občiansky výbor svoju iniciatívu Komisií. Spolu s overenými platnými hlasmi a informáciami o zdrojoch financovania (350.000€ – FUEN).

6, Posúdenie iniciatívy – V poslednej fáze sa predkladatelia iniciatívy stretnú so zástupcami Komisie. Členovia Komisie majú možnosť pýtať sa prípadné otázky ohľadom iniciatívy. Predkladatelia iniciatívy majú ďalej možnosť vystúpiť pred verejným vypočutím v EP. V poslednej fáze Komisia uvedie, aké opatrenia má v úmysle prijať, v nadväznosti na predkladanú iniciatívu a vysvetlí dôvod svojho konania – prípadne nekonania (europa.eu: How it works). Iniciatíva SafePack sa stala platnou 10.1.2020. Ešte raz spomenieme, že:

- Ani po úspešnom priebehu iniciatívy Komisia nie je viazaná konať v zmysle predloženia návrhu nariadenia alebo smernice.
- Za celú dobu fungovania inštitútu ECI (od roku 2012) bolo úspešných len 5 iniciatív.

5 Petičné právo

Petičné právo a petície, s ktorými je možné obrátiť sa na európske inštitúcie, sú tiež jedným z demokratizačných prvkov, ktoré nadobudli platnosť po prijatí Maastrichtskej zmluvy. Právnym základom pre existenciu petičného práva sú články 20, 24 a 227 Zmluvy o fungovaní Európskej únie a článok 44 Charty základných práv EÚ (Charta základných práv EÚ, čl. 44). Sledovaným zámerom, ktorý mal byť dosiahnutý je, priblíženie sa európskych inštitúcií k občanom. A to takým spôsobom, že občania s týmito inštitúciami majú možnosť nadviazať kontakt formou sťažnosti alebo žiadosti o podniknutie krokov. Oprávnenosť na takúto požiadavku je zakotvená v článku 227 Zmluvy o fungovaní EÚ (ZFEÚ čl. 227).

Petičné právo má každý občan EÚ. Či sa jedná o fyzickú alebo právnickú osobu. Musí mať však trvalý pobyt v členskom štáte EÚ. Aby bola petícia prípustná, musia byť splnené dve podmienky:

- predmetné otázky petície sa musia týkať takej oblasti, ktorá spadá do pôsobnosti EÚ,
- petícia sa musí týkať predkladateľov petície.

Druhá podmienka býva interpretovaná veľmi široko. To častokrát vedie k záveru, že petícia sa stane neprípustnou. Pričom prípustnosť sa skladá z dvoch častí. Formálnej a vecnej. Ako už názov napovedá, formálna prípustnosť sa týka formalít ako napríklad: mena predkladateľa, jeho národnosti a či je petícia napísaná v jednom z úradných jazykov EÚ. Petíciu pritom môže zaslať poštou alebo prostredníctvom portálu EP pre petície.

V prípade, že je petícia formálne prípustná, nasleduje posúdenie, či je aj vecne prípustná. Tým sa zaoberá Výbor pre petície. Ten posúdi, či daná vec spadá do pôsobnosti EÚ. Následne o zistení informujú predkladateľa. Predkladatelia často dostávajú odporúčanie, aby sa v daných záležitostiach obrátili na iný vnútroštátny alebo medzinárodný orgán. Tu dochádza k uplatňovaniu zásady subsidiarity. Občan by sa mal obrátiť so svojou záležitosťou na najbližší možný orgán, ktorý mu je v danej veci schopný pomôcť. Výbor pre petície zasadá prevažne (nie však spravidla) každé 4 týždne a posudzovaniu petícií sa venuje zväčša dva dni (PETI COMMITTEE MEETINGS FOR 2020). Podľa okolností môže Výbor pre petície prijať jedno alebo viacero z opatrení:

- Požiadatť Komisiu o preskúmanie, či je predkladaná petícia v súlade s právnymi predpismi EÚ
- Postúpiť petíciu iným výborom v rámci EP (výbory môžu petíciu zohľadniť vo svojej legislatívnej činnosti)
- Obrátiť sa na príslušné inštitúcie a orgány s cieľom zasiahnuť prostredníctvom stáleho zastúpenia členského štátu a vec tak urovnať
- Prijatť akékoľvek ďalšie kroky, ktoré má v kompetencii s cieľom danú problematiku vyriešiť a poskytnúť vhodnú odpoveď predkladateľovi petície.

Výbor rozhoduje aj o tom, či petície zaradí do programu schôdzi. Na takúto schôzdu môže Výbor pozvať predkladateľa petície spolu so zástupcami Komisie. Predkladateľ tu môže predstaviť svoju petíciu a členovia Výboru môžu navrhnúť prijatie ďalších opatrení, prípadne riešení. Výbor môže podniknúť aj pracovnú cestu do danej krajiny s cieľom zaistiť príslušné skutočnosti. Na základe tejto cesty môže pripraviť úplnú správu, o ktorej sa bude hlasovať v pléne. „Ak sa petícia týka veci všeobecného záujmu a poukazuje na nesprávnu transpozíciu alebo uplatňovanie práva EÚ, môže Komisia na jej základe podniknúť v súvislosti s dotknutým členským štátom kroky, a to aj prostredníctvom konania o nesplnení povinnosti.“ (Marzocchi 2019: 4).

Všetky petície predložené EP sa stávajú verejnými dokumentmi. Zhrnutia petícií sa uverejňujú vo všetkých úradných jazykoch na portáli EP. Deje sa tak až potom, ako Výbor pre petície prijme rozhodnutie o ich

(ne)prípustnosti. Vďaka tomu vieme vyhodnotiť, v akej miere sú petície vyhodnocované ako prípustné.

Tabuľka 3: Prípustnosť petícií za jednotlivé roky

Rok	Spolu	Prípustné	Neprípustné
2013	2891	1844	1047
2014	2715	1630	1083
2015	1003	692	311
2016	1381	975	406
2017	1234	754	480
2018	1201	798	403
2019	1329	929	400
2020*	154	118	36

Zdroj: petiport.secure.europarl.europa.eu, vlastné spracovanie autora, *informácie za 2020 k 31.5.2020.

V tejto súvislosti nemožno obísť Brexit. Respektíve pri ECI aj pri petičnom práve je pre ich uplatňovanie v dobe po Brexite rozhodujúca formulácia, akou sú napísané a komu sú určené. Inštitút petičného práva je určený pre spoločnosti a jednotlivcov, ktorí majú trvalý pobyt v členskom štáte Únie. To znamená, že pre občanov Spojeného kráľovstva s trvalým pobytom v EÚ bude naďalej možné predkladať petície. ECI je však určená len pre občanov Únie. To znamená, že len pre občanov členských štátov. Britskí štátni príslušníci (aj s trvalým pobytom v Únii) sa už nebudú môcť zúčastňovať iniciatív – ani ich iniciovať. Ak by sa rozhodlo o rozšírení tohto práva aj pre občanov Spojeného kráľovstva, musel by byť pozmenený článok 11 odsek 4 o Demokratických zásadách (Ministerstvo zahraničných vecí SR 2008).

6 Európsky ľud a „identita EÚ“

Otázka európskeho ľudu a identity má v kontexte demokratického deficitu zvláštne miesto. Demokracia ako taká znamená vládu ľudu. Môže však fungovať demokracia na európskej úrovni, pokiaľ neexistuje k nej prislúchajúci európsky ľud a verejnosť? „Pozerajú sa obyvatelia členských štátov na európske televízne noviny? Čítajú celoeurópsky denník? Existuje spoločný európsky jazyk, spoločne interpretovaná história, spoločná tradícia, spoločné hodnoty, solidarita a spoločný záujem?“ (Petřík 2007: 6). Nad týmito otázkami sa zamyslel L. Petřík trinásť rokov dozadu a dodnes sa odpoveď na jeho otázky nezmenila. Ľudia neustále kupujú domáce noviny a večer sledujú domáce správy. Pričom domáce spravodajstvo informuje o politike EÚ len sporadicky. Inými slovami – ľudí zaujíma to, čo sa deje v ich blízkosti a nie v „Bruseli“ kde sídlia byrokrati, ktorých nikto nevolil, komisári, ktorých nikto nepozná a kde zasadá Európsky parlament, ktorý je volený pri minimálnej volebnej účasti. V tejto súvislosti stojí za zmienku nález Nemeckého ústavného súdu (C – 297 /2009), ktorý konštatuje, že vo voľbách do EP nevolí

„Európsky ľud“, ale ľudia Európy, ktorí žijú v jej jednotlivých štátoch. To že existujú rozdielne národné záujmy sa ukázalo aj pri schvaľovaní euroústavy (ktorá neprešla) a pri napätí, ktoré vládne pri schvaľovaní EÚ rozpočtu. Z geografického hľadiska môžeme predpokladať, že problémy ktorým čelia Gréci sú rozdielne od tých, ktorým čelia Fíni (napr. v oblasti poľnohospodárstva). Rozdielne pohľady na vzťahy napr. s Ruskom majú Portugalci, Taliani či Poliaci.

Samotná problematika identity EÚ je neustále aktuálnou a zároveň spornou témou. Kontroverznosť tejto témy spočíva v tom, že neexistuje ucelená a všeobecne prijatá definícia toho, čo to identita Únie vlastne je. „Otázka identity je dnes mimoriadne naliehavá v súvislosti s vnútornou stabilitou Únie, riešením vzájomného vzťahu Únie a občanov členských štátov a najmä jej konaním na svetovej scéne.“ (Hrivík 2011: 80). Slovné spojenia Európska identita a identita EÚ znejú síce podobne, no ich obsahový význam je rozdielny. Európska identita v najširšom zmysle slova sa vzťahuje na celý európsky kontinent starý niekoľko tisícročí, pričom v prípade identity EÚ ide o identitu konkrétnej medzinárodnej organizácie, ktorá sa sformovala pomerne nedávno.“ (tamtiež). V procese zblížovania vzťahov v rámci európskeho integračného procesu vzrástla potreba intenzívnejšie sa venovať problematike európskej identity. Medzi prvé výsledky tohto úsilia možno radiť Deklaráciu o európskej identite, ktorá bola podpísaná v roku 1973 v Kodani. Podpísalo ju 9 ministrov zahraničných vecí vtedajších Európskych spoločenstiev (ES). Tento dokument mal umožniť ES „dosiahnuť lepšiu definíciu ich vzťahov s ostatnými krajinami a ich zodpovednosť a pozíciu, ktorú zaujímajú vo svetových záležitostiach“ (Deklarácia o európskej identite 1973: 2).

Pri otázke identity EÚ bolo potrebné odlišiť európsku identitu – teda kultúrno-civilizačnú identitu Európanov od identity EÚ – teda občanov členských štátov ES a neskôr EÚ. Aké konkrétne kroky môže podniknúť integračné zoskupenie na to, aby odlišilo občanov tohto zoskupenia od ostatných občanov európskych štátov, ktoré nie sú členmi tohto zoskupenia? Po Deklarácií o európskej identite túto „problematiku“ posunula ďalej Maastrichtská zmluva (1991), ktorá „stanovila presadzovanie identity Únie, najmä v kontexte spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky, za jeden z jej hlavných cieľov“ (Hrivík 2011: 83). Charta základných práv EÚ (2000) v hlave V predstavuje Občianstvo, ktoré dáva občanom EÚ možnosti ako: právo voliť a byť volený do EP, právo na prístup k dokumentom inštitúcií EÚ, obrátiť sa na európskeho ombudsmana, slobodu pohybu a pobytu v členských štátoch a diplomatickú a konzulárnu ochranu. Treba však poznamenať, že európske občianstvo nenahrádza to národné, ale je len akousi nadstavbou k právam, ktoré svojim občanom zaručujú národné ústavy. Pokiaľ by európske občianstvo nebolo len nadstavbou, automaticky by narážalo na štátne občianstvo a národnú identitu. Pričom „štátna suverenita a národná identita predstavujú dva významné prvky, ktoré sú často priamou prekážkou na ceste k jednotnému vystupovaniu Únie. Jednota Únie si skutočne vyžaduje isté

obmedzenie suverenity členských štátov a bezprostredne sa dotýka i jednotlivých národných identít.“ (Hrivík 2011: 84).

7 Politická korektnosť a sloboda prejavu

Do ochrany, posilňovania a ďalšieho vývoja princípov demokracie, právneho štátu, ľudských práv a tradičných duchovných hodnôt, na ktorých stojí spustenie a pôvodné formovanie európskej integrácie, ako aj vznik Európskej únie, výrazným spôsobom vstupuje tzv. politická korektnosť. Tá tieto hodnoty európskej civilizácie v posledných rokoch do značnej, až neprijateľnej formy relativizuje a mení ich obsah a interpretáciu. Politická korektnosť sa tak v politickej rovine stáva jednou z foriem či zdrojov, ktoré spôsobujú narastanie demokratického deficitu v EÚ, podsúvajú nové netradičné interpretácie rôznych javov v Únii a možné spúšťanie vnútorných odstredivých síl v nej samotnej.

„Political correctness“ (politická korektnosť) je pojem, ktorý pôvodne vznikol v anglickom jazyku a postupne sa rozšíril medzi verejnosť. Predovšetkým však v Spojených štátoch amerických na začiatku 60. rokov 20. storočia. V našich zemepisných šírkach široká verejnosť do kontaktu s týmto výrazom a jeho zmyslom vo veľkom neprichádza. Alebo si to aspoň myslí. Zaujímavejší je však fakt, že podstata tohto pojmu nás privádza do Číny. Ešte presnejšie do obdobia ideologicky formovanej komunistickej vlády Mao-Ce Tunga. V Číne predstavovala politická korektnosť striktný a uvedomelý postoj člena komunistickej strany. Straník presadzoval a uskutočňoval úlohy, ktoré mu zadal jeho nadriadený a prezentoval ich do vnútra i navonok bez akýchkoľvek výhrad a požiadaviek na zmenu (Hughes 2017).

Významným predstaviteľom politickej korektnosti v Taliansku bol taliansky teoretik a komunista Antonio Gramsci. Ten považoval politickú korektnosť za filozoficko – politický myšlienkový prúd, ktorý bol podstatou direktívneho prístupu komunistickej strany. Tento prístup bol výnimočný hlavne tým, že sa prezentované fakty neoverovali. To, čo je správne a čo nesprávne určovalo vedenie strany. Vedenie tak vytváralo „novú realitu“. Nijaký člen strany túto realitu nemohol spochybňovať (tamtiež).

V modernom politickom systéme sú prejavy politickej korektnosti najčastejšie spájané s politickou kultúrou v Spojených štátoch amerických v 40. a 50. rokoch 20. storočia. A to hlavne z dôvodu, že sa členovia komunistickej strany v Spojených štátoch jednotne stotožňovali s názorom vedúcej komunistickej strany – so sídlom v Moskve. Týmto spôsobom Sovietsky zväz značne narúšal vtedajšie vnímanie americkej politickej kultúry. Tu treba poznamenať, že komunistická ideológia a silne zakorenený princíp politickej lojality členov komunistickej strany, vytvorili základné korene súčasného termínu politickej korektnosti. Ďalšiu definíciu pojmu, ktorá je aktuálnejšia poskytuje oxfordský slovník. Ten politickú korektnosť definuje ako: „vyhýbanie sa formám prejavu alebo konania, ktoré sú vnímané tak, že

vylučujú, marginalizujú alebo urážajú skupiny ľudí, ktorí sú sociálne znevýhodnení alebo diskriminovaní.“ (Oxford Living Dictionaries 2019).

V priebehu času politická korektnosť prešla vývojom. Obhajcovia fenoménu politickej korektnosti tvrdia, že používanie politicky korektného jazyka odrádza od používania slov, ktoré majú negatívne konotácie (prípadne urážlivé) a tým chránia ľudí, ktorí bývajú obeťami nespravodlivých stereotypov. Politická korektnosť si takto vytyčuje za cieľ nahradenie slov, s urážlivým podtónom za slova, ktoré sú nestranné a neutrálne – tým majú zabrániť verbálnej šikane a obťažovaniu.

V postmodernej dobe sa tento jav prejavuje aj premenovaním niektorých tradičných povolání. Upratovačka bola premenovaná na „operátorku podlahových plôch“. Z pozície robotníka sa stal „operátor výroby“. V tomto prípade sa jedná o akési zvýšenie prestíže povolania a snahu prinavrátiť mu istú formu úcty. Jordan Peterson sa k politickej korektnosti v dobe postmodernej vyjadril nasledovne: „politicky korektné ideologické typy si myslia, že správnym spôsobom ako klasifikovať ľudí je pomocou skupinovej príslušnosti“.... „na západe by sme však mali jednať s ľuďmi ako s individuálnymi suverénmi“ (Peterson podľa Vine 2018). V liberálnej spoločnosti tento prístup prináša problém, že sa na človeka nemusí nazeráť ako na jednotlivca, ktorý je nositeľom vlastných kvalít. Práve naopak. Tým, že ukážeme prstom na konkrétnu skupinu ľudí a usúdime, že je potrebné ju chrániť pomocou politicky korektného jazyka, urobíme z nej akýsi chránený ohrozený druh.

O kontroverznom vnímaní politickej korektnosti svedčí aj výrok britského žurnalistu Willa Huttona (2001) ktorý prehlásil že, politická korektnosť je nástroj americkej pravice (konzervatívcov), ktorý bol vyvinutý v strede 80. rokov a jeho úlohou je demolácia amerického liberalizmu (demokratov). Výrok operuje s predikciou, že majoritná časť Američanov vníma politickú korektnosť negatívne. Obvinenie zo strany konzervatívcov, že politická korektnosť je vynález liberálov predpokladá, že hnev spoločnosti sa obráti práve voči liberálom. Zástancovia politicky korektného jazyka vravia aj o dvoch cnostiach, ktoré má politická korektnosť prinášať:

- Mala by znižovať spoločenskú prijateľnosť používania určitých výrazov
- Podporuje vedome premýšľanie o tom, ako spravodlivo opísať iných, tým že, odrádza od reflexívneho používania slov, ktoré obsahujú negatívny stereotyp

Pre bližšie pochopenie politickej korektnosti uvedieme príklad. Jeho podstatou je priblíženie zmeny sémantiky práve pod vplyvom politickej korektnosti. Ben O' Neill vo svojej štúdií (2011) vysvetlil sémantické zmeny na príklade slova „mentálne retardovaný“. Vo svojej práci si položil otázku: Prečo je mentálne retardovaný vlastne „zlý výraz“? Výkladový slovník popisuje dané slovné spojenie nasledovne => spomalený, zaostalý. Z logického dôvodu nie je možné pri výklade tohto slova vo výkladovom slovníku vnímať akýkoľvek nepriateľský význam. Samozrejme je možné daný výraz nájsť aj v medzinárodnej klasifikácii chorôb (MKCH 10), konkrétne

v kapitole 5. Už aj v klasifikácií chorôb sa prejavil vplyv politickej korektnosti keď sa v revízií pojem mentálne retardovaný nahradil pojmom duševne zaostalý. Z medicínskeho hľadiska sa jedná o synonymá. Pre väčšinou spoločnosť je však prijateľnejšie označenie duševne zaostalý a to z toho dôvodu, že tento pojem v sebe nenesie odsudzujúci podtón predošlého výrazu. Keď o niekom budeme uvažovať ako o mentálne retardovanom, automaticky nás to stavia do pozície akéhosi sudcu – pričom predpokladáme, že lepšie by pre dotyčného bolo, keby mentálne retardovaný nebol. Keď však vezmeme do úvahy (ako sme už poukázali), že výkladový slovník nijakým spôsobom pri výklade významu slova neuráža, znamená to, že slovo mentálne retardovaný je „zlé“ z iného dôvodu. O' Neill (2011) tvrdí, že samotný útočný výraz sa môže skladať až z troch častí a to:

- zo samotného slova
- z tónu, ktorý je pri komunikácií použitý
- z kontextu konverzácie.

Zámer prípadného útočníka odhaľuje tón a kontext. Pri vete: „Ty si ale hlupák – absolútny retard!“ slovo retard dostáva okamžite útočný význam. Útočnikov zámer sa tak stáva ľahko čitateľným. Samotný útok má dve roviny: 1, Útočník uráža osobu, ktorá vôbec nemusí trpieť nijakým duševným postihnutím.

2, Útočník slovo retard využíva ako formu útoku. Tým mentálne retardovaných ľudí stavia do pozície, že trpia niečím, za čo by sa mali hanbiť.

Toto je to miesto kde do procesu vstupuje politická korektnosť. Pod vplyvom politickej korektnosti sa menia slová, ktoré sú považované za urážlivé na slová, ktoré sú neutrálne alebo zmierlivé (eufemizmy). Pod vplyvom politickej korektnosti sa slová, ktoré mali základ v medicínskom prostredí ako napríklad: idiot, mentálne retardovaný, kretén a podobne, považujú v slušnej spoločnosti za urážlivé a neakceptovateľné. A to aj v prípade, že odrážajú skutočný mentálny stav pacienta. Nahrádzanie urážlivých výrazov eufemizmami je neefektívne a z dlhodobého hľadiska aj nemožné. Eufemizmy nijakým spôsobom nebránia agresorovi od používania nového názvoslovía útočným spôsobom. Pomocou zmeny výrazu mentálne retardovaný na osobu, ktorá potrebuje špeciálny prístup (alebo duševne zaostalý) nevytvárame nijakú bariéru. Útočník môže zaútočiť spôsobom: „Si duševne zaostalý?... Potrebuješ špeciálny prístup?!“. V tomto prípade je zase rozhodujúci tón a kontext. Zdá sa že.. „je to osud eufemizmov, ktoré rýchlo strácajú svoju funkciu spojením so skutočnosťou toho, čo určujú, takže musia byť pravidelne nahradené eufemizmami pre seba.“ (Greer 1970: 298). Politickú korektnosť môžeme v tomto prípade vnímať ako neustály cyklický proces.

V tejto súvislosti Steven Pinker (2002) zaviedol nový pojem „the euphemism treadmill“ (eufemistický bežecský pás). Bežecský pás predstavuje, ako sme už spomínali neustály cyklický proces tvorby eufemizmov. Avšak pre lepšie pochopenie jeho fungovania posluží predstava veterného mlyna s tromi lopatkami. Prvú lopatku si môžeme predstaviť ako klasický zaužívaný výraz. Druhá lopatka predstavuje

dysfemizmus (agresívne slovo so silne negatívnym citovým zafarbením). K tomu dôjde tak, že sa klasický výraz začne používať ako hanlivé pomenovanie (ako sme už poukázali na príklade slovného spojenia mentálne retardovaný). Tretia lopatka predstavuje eufemizmus, ktorého úlohou je nahradiť dysfemizmus zmierlivým ekvivalentom (duševne zaostalý). Tento eufemizmus sa potom etabluje ako bežne zaužívaný výraz, no neskôr sa jeho agresívnym zámerným zneužívaním opäť stane dysfemizmus atď.

Nástraha pre demokraciu spočíva v ohýbaní reality. Ku príkladu nám môžu poslúžiť zmeny pomenovaní niektorých vybraných slov. Jedná sa predovšetkým o zmeny, ktoré nastali pod vplyvom politickej korektnosti v Spojených štátoch. Najnovší vývoj však dokazuje, že Európska únia napreduje rovnakým smerom a tempom.

Z termínu physically disabled (telesne postihnutý) sa s etablovaním nového eufemizmu stal differently abled (rozdielne nadaný, schopný, zručný). Tento pojem zdôrazňuje fakt, že hendikepovaní ľudia dokážu splniť rovnaké úlohy ako zdraví ľudia, len iným spôsobom / prístupom. Keby došlo na otázku: Akým spôsobom môžete pomôcť telesne postihnutému? Asi Vás napadne: podržať dvere, potlačiť ho na kresle, podopierať atď. Čo Vás ale napadne pri otázke pomoci rozdielne nadanému? Pravdepodobne Vás napadne otázka: Akým spôsobom nadanému? Termín mental disability (mentálne postihnutý) bol nahradený pojmom person who has special needs (osoba, ktorá ma špeciálne potreby). Opäť, keby sa Vás niekto spýtal ako môžete pomôcť mentálne postihnutému, asi vás napadne hocijaká činnosť ktorú práve postihnutý vykonáva. Keď však dôjde na otázku: Ako môžete pomôcť osobe, ktorá ma špeciálne potreby? Asi Vás znova napadne otázka: Aké potreby? (Klimaček - Novotná 2019). Týmto spôsobom sa politickej korektnosti podarí jedine rozšíriť zoznam eufemizmov ako aj zoznam neprípustných urážlivých slov.

7.1 Politická korektnosť a sloboda prejavu v inštitúciách Európskej únie (Prípadová štúdia)

Je celkom znepokojujúce sledovať, aké paralely možno nájsť medzi politicky korektným členom komunistickej strany z obdobia 50. rokov a členom inštitúcií EÚ v súčasnosti. Nasledujúca prípadová štúdia poukazuje na isté obmedzovanie slobody prejavu, ku ktorému došlo v prostredí európskych inštitúcií. Zároveň otvára debatu o hraniciach slobody prejavu pre pracovníkov Európskej komisie. Ústredným motívom tejto kauzy sa stala legalita prepustenia Bernarda Connollyho z postu vedúceho odboru na Generálnom riaditeľstve pre hospodárske a sociálne záležitosti (C- 274/99 Connolly v. Európska komisia). Výpoveď nastala ako dôsledok disciplinárneho konania, ktoré bolo zahájené potom, ako Connolly vydal knihu *The Rotten Heart of Europe: The Dirty War for Europe's Money* (Prehnuté srdce Európy: Špinavá vojna o európske peniaze) (Connolly 2013). V knihe kritizuje projekt spoločnej európskej meny. Popísal tu skúsenosti s prípravou eurozóny z perspektívy pracovníka Komisie a využil pritom informácie, ktoré získal vďaka práve

tomuto postu. „Disciplinárna komisia založila svoju sankciu na pravidle služobného poriadku Európskej komisie, podľa ktorého každá publikačná činnosť zamestnanca Európskej komisie musí byť predbežne schválená, čo sa v prípade pána Connollyho pochopiteľne nestalo“ (Šlosarčík 2017: 52). Connolly namietal, že takéto ustanovenia služobného poriadku porušujú princípy slobody prejavu. Tie sú garantované všetkými členskými štátmi a rovnako aj Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Disciplinárna komisia a súdne orgány Európskej únie argumenty pána Connollyho neprijali. Uznali síce, že sloboda prejavu je garantovaná členskými štátmi a je jedným z garantovaných princíпов úniového práva, ale vyhlásili, že pre aplikáciu tohto princípu na konkrétny spor je potrebné nájsť vyvážený kompromis s inými úniovými pravidlami. V tomto prípade sa mal do kolízie dostať princípu slobody prejavu pána Connollyho s lojalitou pracovníkov voči ich inštitúciám, ktorá je veľmi silno vyžadovaná – hlavne u vyšších úradníkov. Porušenie môže byť členskými štátmi aj úniovými inštitúciami trestané primeraným spôsobom. Podľa Súdneho dvora bolo porušenie princíпов pánom Connollym tak závažné, že v konkrétnom spore prevážil záujem riadneho fungovania administratívneho aparátu Európskej komisie nad individuálnou slobodou prejavu.

Kauzou Connolly sa ale debata o hraniciach slobody prejavu vo vnútri Európskej únie neuzavrela. Už v roku 2001 Súdny dvor rozhodol vo veci slobody prejavu pracovníkov Európskej únie v prospech možnosti publikovať názory, ktoré sa odkláňajú od oficiálnej názorovej línie inštitúcie. V kauze Cwik (C- 340/00 P) posudzoval Súdny dvor úradníka Európskej komisie, Michaela Cwika, ktorý na odbornej konferencii (s dovoľením svojho nadriadeného) prezentoval svoje osobné názory na ďalší vývoj európskej menovej integrácie. Následne ale Cwikovi nadriadení nepovolili príspevok uverejniť v zborníku konferencie, pretože sa podľa ich názoru Cwik vyjadroval k téme, v ktorej Komisia ešte neprijala konečné stanovisko. Súdny dvor ale odmietavé rozhodnutie Komisie ku zverejneniu textu zamietol. Prihliadal pri tom na tri podstatné skutočnosti:

- Cwиков názor nešiel priamo proti názorom Komisie (poukazoval iba na jeden z možných scenárov vývoja)
- Z charakteru textu vyplývalo, že Cwik vyjadruje svoje osobné názory (a nie oficiálne stanovisko Komisie)
- Text bol určený verejnosti, u ktorej bolo možné očakávať znalosť problému a existencie odlišných názorov na jeho riešenie.

„Na kauzy Connolly a Cwik reagovala Kinnockova reforma Európskej komisie, ktorá zaviedla pre publikačné aktivity pracovníkov Európskej komisie voľnejší režim. Publikovanie už nemalo podliehať predbežnému súhlasu nadriadeného, ale zároveň mala byť zachovaná notifikačná povinnosť a právo Európskej komisie zabrániť publikáciám materiálu, ktorý by mohol vážne ohroziť záujmy Európskej únie“ (Šlosarčík 2017: 53).

Ku ďalšej kontroverzii došlo pri kreovaní novej Komisie v roku 2004. Počas vypočúvania pred Výborom pre občianske slobody Európskeho

parlamentu sa talianskeho kresťanského demokrata Rocca Buttiglioneho opýtali na jeho vzťah k homosexualite a ženám (katolíka sa opýtali na osobný postoj k homosexuálom). Buttiglione sa vyjadril, že homosexualitu považuje za hriech. Dodal však, že jeho osobný postoj mu nezabráni v boji proti diskriminácii homosexuálov. K téme rodiny sa vyjadril, že rodina existuje preto, aby ženy mohli mať deti a mali ochranu muža, ktorý sa o nich postará. Jeho nomináciu výbor neschválil s počtom hlasov 27 – 26. A to napriek tomu, že veľká časť obyvateľov Európskej únie by s ním pravdepodobne súhlasila. Napríklad konzervatívna Európska ľudová strana považovala jeho odpovede za uspokojivé. Socialisti (PES) a liberáli (ALDE) však mali veľké výhrady. Výbor dokonca neschválil ani možnosť jeho znovuzvolenia do iného portfólia v pomere 28 – 25 v jeho neprospech. Zdalo sa byť jasné, že navrhovaná Komisia Parlamentom neprejde a preto predseda Komisie Barroso nomináciu Komisie stiahol.

Politickú korektnosť sa aktívne zhostil aj Európsky parlament. V predošlej časti sme poukázali na zámery niektorých slov za nové výrazy. Ako sme vysvetlili, podstatou eufemizmov je náhrada výrazov, ktoré majú negatívne konotácie a môžu tak niekoho uraziť alebo hanlivo označiť. V Európskom parlamente sa v zime v roku 2018 rozbehla iniciatíva (ktorej výsledkom je príručka) na nahradenie slov ako: man-made (vyrobené človekom/ umelé), mankind (ľudstvo), layman (laik) a manpower (ľudské zdroje/ pracovná sila). Podstatou kritiky má byť slovotvorný základ výrazov man (chlap / muž). Dané výrazy by mali byť nahradené výrazmi, ktoré sú rodovo neutrálnejšie. Slovo statesman (štátnik) by malo byť nahradené výrazom statesmen (čím by sa nahradila koncovka man). Man-made by mal nahradiť výraz „synthetic“ (syntetický/ umelý). Čím sa opäť odstráni základ „man“. Tým sa predíde urazeniu iných rodov. Táto príručka však odmieta, že by išlo o náhradu kvôli politickej korektnosti. Píše sa v nej, že rodovo neutrálny jazyk je viac ako len otázka politickej korektnosti. Pretože jazyk silne odráža postoje, správanie a vnímanie.

8 Pochybnosti o demokratickej legitimitě „európskej“ Troiky

Slovo troika má pôvod v ruskom jazyku a označuje konský záprah s tromi koňmi. Takisto je však používané na označenie neformálnej aliancie medzi tromi aktérmi. V kontexte Euro krízy Troika označovala spoluprácu medzi tromi aktérmi: Komisiou, Európskou centrálnou bankou (ECB) a Medzinárodným menovým fondom (MMF).

Troika stanovovala podmienky, za akých bola schválená pomoc európskym krajinám, ktoré majú finančné ťažkosti. Ak tieto tri organizácie ponúkli pomoc, museli byť zapracované potrebné opatrenia a reformy vo forme Memoranda o porozumení medzi Troikou a dotknutým členským štátom (Regling 2019). Pričom právny základ pre opatrenia prijaté Komisiou a ECB možno považovať za sporný. Vytvorenie tohto mechanizmu sa uskutočnilo vďaka právnej medzere v Maastrichtskej zmluve. Článok 125 spolu s článkom 123 ZFEÚ bránia krajinám eurozóny, aby boli v rámci menovej únie

podporované inými stranami (ako ECB alebo inštitúciami EÚ, spolu s ostatnými krajinami eurozóny). Trojka vznikla vyhlásením hláv členských štátov a vlád o vytvorení spoločného programu a poskytnutí podmienených bilaterálnych pôžičiek pre Grécko (Statement by the Eurogroup 2010). Troika pritom nespadá ani do rozsahu pôsobnosti právnych predpisov EÚ. V právnom a politickom systéme EÚ o nej nenájdeme ani zmienku.

Troiku môžeme považovať za akúsi pracovnú skupinu zodpovednú za rokovanie o programoch finančnej pomoci so zadlženými krajinami eurozóny ako sú napríklad: Európsky nástroj finančnej stability (ENFS), Európsky fiškálny stabilizačný mechanizmus (EFSM), Európsky mechanizmus pre stabilitu (EMS). Tieto finančné programy sa uzatvárajú mimo Európskych zmlúv a tým pádom sú mimo jurisdikcie práva EÚ. Členské štáty by však mali konať v súlade so zásadami právneho štátu, a to aj vtedy, keď vykonávajú svoju činnosť mimo zmlúv (Zmluva o EÚ, čl. 3 §6 a čl.4).

Úloha MMF sa v dobe vzniku Troiky nepovažovala za príliš významnú. V prvom rade je MMF „outsiderom“ respektíve nie je inštitúciou EÚ. V prípade veľkého zapojenia MMF do činnosti by to mohlo pôsobiť ako priznanie zlyhania eurozóny – čo by mohlo vyvolať nedôveru v euro. V dobe, keď sa v Grécku prejavili prvé účinky krízy, bol MMF držaný „skrátka“. EÚ túto krízu vnímala ako internú záležitosť. MMF ako organizácia, ktorá ma obrovské skúsenosti s poskytovaním pomoci vysoko zadlženým krajinám, bol spolu s ministrami financií zodpovedný za rozhodovanie o finančných programoch (Regling, 2019).

Úloha Komisie – úlohou Komisie v rámci Troiky je zúčastňovať sa na rokovaní a dohliadať na situáciu v mene členských štátov, ktoré poskytli pôžičku krajinám, ktoré to potrebujú. Táto funkcia vyvoláva iste pochybnosti v otázke nezávislosti Komisie v politickom rámci EÚ. Komisia musí ostať nezávislá a zdržať sa konaní, ktoré je nezlučiteľné s jej povinnosťami a úlohami. Fakt, že koná v mene členských štátov je ďaleko od jej politickej úlohy. Otázne je, ako môže Komisia zladiť svoje pôsobenie v rámci EÚ a Troiky. Konaním v mene niektorých členských štátov sa odchyľuje od svojho nezávislého postavenia (Tuori, 2014).

Úloha ECB – ECB sa oficiálne nezúčastňuje na rozhodovacom procese o finančných programoch. Na týchto rozhodnutiach sa podieľajú MMF a ministri financií členských krajín. Úloha ECB však môže byť rozdelená do troch rovín:

- Verbálne intervencie voči ohrozeným členským štátom a finančným trhom
- Zmeny kolaterálnej politiky s cieľom povzbudiť trhy aby investovali do štátnych dlhopisov s vyšším výnosom
- Zavádza program trhu s cennými papiermi, ktorý je akýmsi formovacím programom, ktorý je zameraný na fiškálne úpravy a štrukturálne reformy vo fiškálnej politike jednotlivých členských štátoch.

Dôsledky rozhodnutí, ktoré prijala Troika, viedli ku kritike zo strany európskych inštitúcií aj zo strany členských štátov. Vzhľadom na to, EP bol vylúčený z jednaní, musel byť zriadený špeciálny výbor. Cieľom výboru bolo zistiť úroveň zodpovednosti Troiky. Podľa zistení výboru, členovia Troiky mali

totálne rozdelenie zodpovednosti. Odlišné mandáty spolu s rôznymi vyjednávacími a rozhodovacími štruktúrami viedli len k väčším rozdielom a komplikácii pri hľadaní spoločného prístupu k jednotlivým problémom. Ako sme spomenuli vyššie Troika nemá žiadny právny základ a s tým potrebnú transparentnosť a dôveryhodnosť.

9 Záver

Článok sa zaoberal analýzou demokratického deficitu EÚ vo vybraných oblastiach. Oblasť boli pritom vybrané zámerne, aby boli čo najbližšie občanovi EÚ. Na záver musíme konštatovať, že sa pravdepodobne napĺňajú slová A. Moravcsika, ktorý tvrdí, že demokratický deficit bude v EÚ prítomný neustále. EÚ ako jedinečné zoskupenie svojho druhu na svojej ceste za integráciou osciluje niekde na pomedzí medzi federáciou a konfederáciou, pričom mieru demokratického deficitu častokrát posudzujeme od miery demokracie, ktorú možno očakávať od národného štátu. Konsenzus na tom čo je a čo nie je demokratický deficit nepanuje ani medzi eurooptimistami a euroskeptikmi. Pričom eurooptimisti problémy spojené s demokratickým deficitom prehliadajú, zatiaľ čo euroskeptici tieto problémy pokladajú za natoľko závažné, že požadujú rozpustenie EÚ, nakoľko ju nie je možné zreformovať. Celej situácii a zlepšeniu tohto stavu neprospera ani súčasná korona kríza, ktorá odsunula do úzadia všetky ohlásené debaty o demokratickom deficite v EÚ. V príspevku sme poukázali len na niektoré z problémov v jednotlivých oblastiach, pričom oblastí a samotných problémov je omnoho viac. Zdá sa však, že len čas ukáže, dokedy je možné problémy spojené s demokratickým deficitom ignorovať.

Zoznam literatúry

- Baume. M: (2020) EPP prolongs suspension of Hungary's Fidesz indefinitely. Dostupné online na: < <https://www.politico.eu/article/epp-prolongs-suspension-of-hungarys-fidesz-indefinitely/>> (navštívené 2.5.2020).
- German Constitutional Court (2009) rozsudok C – 297 /2009.
- Connolly, B. (2013): The Rotten Heart of Europe: The Dirty War for Europe's Money, Faber & Faber 2013, ISBN: 978-0571301744.
- consilium.eu: (2014) The Delors Myth Dostupné online na: <<https://www.consilium.europa.eu/sk/documents-publications/library/library-blog/posts/the-delors-myth-or-europeanisation-in-numbers/>> (navštívené 2.4. 2020).
- europa.eu: citizens-initiative A Dostupné online na: <https://europa.eu/citizens-initiative/find-initiative_cs?STATUS=ANSWERED&CATEGORY=any&SECTION=ALL> (navštívené 27.1.2020).
- Greer, G. (1970): The female eunuch. New York: Farrer, Straus and Giroux.
- Hix, S. (2006): Why There Is a Democratic Deficit in EU: A Response to Majone and Moravcsik, In: JCMS Journal of Common Market Studies · September 2006, Volume 44. Number 3. pp. 533–62.
- Hix, S. (2010): Simon Hix on The State of European Democracy After Lisbon, Dostupné online na: <<https://www.youtube.com/watch?v=6qu6SogtOa0&t=378s>> (navštívené 10.10.2019).
- Hrivák, P.: (2011) Identita EÚ: Zložitý a rozporuplný fenomén v európskej integrácií, In: Notitae novae, Facultatis Iuridicae, Ročník XVI. UMB, Banská Bystrica 2011, ISBN: 978-80-557-0127-1.
- Hutton, W. (2001): Words Really Are Important, Mr. Blunkett. In: The Guardian, Dostupné online na: <<https://www.theguardian.com/politics/2001/dec/16/-race.world>> (navštívené 29. 7. 2019).
- Hughes.G. (2017): Political correctness : A history of semantic and culture. New York: Oxford University press.
- Klimaček, R. – Novotná, M. (2019) Politická korektnosť: prejavy a problémy. In: JAZYK A POLITIKA NA POMEDZÍ LINGVISTIKY A POLITOLÓGIE IV. Zborník príspevkov zo 4. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie. Štefančík, R. a kol. Fakulta aplikovaných jazykov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Bratislava. s. 367 – 375.
- Marzocchi, O. (2019): Petičné právo. In: Informačné listy o Európskej únii - 2020. Dostupné online na: <https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/sk/FTU_4.1.4.pdf> (navštívené 7.4.2020).
- Moravcsik, A.: (2011) Andrew Moravcsik discusses democracy and the EU at a CEU conference 2011. Dostupné online na: <<https://ceur.ceu.edu/article/2011-05-23/andrew-moravcsik-discusses-democracy-and-eu-ceu-conference>> (navštívené 1.1 2020).

- Moravcsik, A. (2008): The myth of Europe's 'democratic deficit', *Intereconomics*, ISSN 0020-5346, Springer, Heidelberg, Vol. 43, Iss. 6, pp. 331-340, <http://dx.doi.org/10.1007/s10272-008-0266-7>
- Ministerstvo zahraničných vecí SR (2008): KONSOLIDOVANÉ ZNENIE ZMLUVY O EURÓPSKEJ ÚNII A ZMLUVY O FUNGOVANÍ EURÓPSKEJ ÚNIE V ZNENÍ LISABONSKEJ ZMLUVY. 1. vydanie. AVITOBA PRESS, Bratislava.
- MKCH 10, (2013): Medzinárodná klasifikácia chorôb, 10 revízia z roku 2013, <<http://www.nczisk.sk/Standardy-v-zdravotnictve/Pages/MKCH-10-Revizia.aspx>> (navštívené 29. 7. 2019).
- O'NEIL, B. (2011): A Critique of Politically Correct Language. In: *The Independent Review*, Vol. 16, Nr. 2, s. 279-291.
- Oxford Living Dictionaries (2019): Political correctness. Oxford University Press, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/politi-cal_correctness> [29. 7. 2019].
- Pinker, S. (2002): *The blank slate: The Modern Denial of Human Nature*, The New York Times, Penguin Books, ISBN: 0-14-200334-4.
- Regling, K.: (2019), *Beyond the troika*, In: *Safeguarding the Euro in times of crisis*, Luxemburg, Publication office of the EU 2019, ISBN: 978-92-95085-34-3.
- Šlosarčík, (2017) I.: *Právni a politický systém EÚ*, Woltes Kluwer, 2017 Praha, ISBN: 978-80-7552-534-5.
- Tuori, K.: (2014) : *The Eurozone crisis*, Cambridge University Press 2014, ISBN: 9781107297289.
- Vine, J. (2018): Jordan Peterson discusses the problems with political correctness. Jeremy Vine on 5, <<https://www.youtube.com/watch?v=-gEOhG8I-Bu4>> (navštívené 29. 7. 2019).
- Zmluva o EÚ (2012): Konsolidované znenie, Dostupné online na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0_011_02/DOC_1&format=PDF (navštívené 15.12.2018).

Richard Klímaček is a graduating doctoral student at the Department of Political Science at Alexander Dubček University of Trenčín, Slovakia.
[e-mail: richard.klimacek@gmail.com]

Studies

EUROSKEPTICIZMUS, JEHO PRÍČINY, PREJAVY A DÔSLEDKY V EURÓPSKEJ ÚNII

EUROSCEPTICISM, ITS CAUSES, MANIFESTATIONS AND CONSEQUENCES IN THE EUROPEAN UNION

Martin LACZKO

Abstract: This study defines the term Euroscepticism and its various degrees of intensity. It outlines the evolution of Eurosceptic attitudes and the manifestations of this approach. It further discusses the consequences of Euroscepticism, noting the negative but also the positive phenomena it causes. From the point of view of the integrity and functioning of the EU, the negative ones include, for example, Brexit or the spread of misleading misinformation, hoaxes, conspiracy or propaganda. On the positive side, however, not all Eurosceptics are staunch radicals for whom there is no choice but to take their Member State out of this integration group or, at worst, to seek its complete disintegration. On the contrary, they can generally perceive the European Union project as a good idea, they are just not satisfied with its current direction, the deficit of democratic legitimacy or the way of making decisions, which are becoming increasingly unpopular even among the general public.

Keywords: *European Union, European integration, Euroscepticism, Euroenthusiasts, Eurorejects, Europragmatism*

1 Úvod

Euroskepticizmus je moderný fenomén, ktorý má viacero podôb. Z počiatku sa euroskeptické postoje vyskytovali prevažne len medzi politikmi, ako prejav nedôvery alebo nespokojnosti s ďalším smerovaním integrácie európskych národov. Neskôr sa však euroskeptické nálady rozšírili aj medzi širokú verejnosť a v poslednej dobe sa Európska únia dostala pod palbu kritiky z najrôznejších strán. Najviac sa to odrazilo počas krízových situácií, ktorým v predošlých rokoch EÚ čelila. Za posledných 10 až 15 rokov sme boli svedkami najrôznejších krízových udalostí po celom svete, ktoré okrem iného aj značne otriasli dôverou v Európsku úniu, jej inštitúcie a rozhodnutia. Postoje, nálady a verejná mienka ľudí nie len na Slovensku, ale aj rôzne v Európe či vo svete, sú čoraz viac polarizované. Stále viac ľudí sa uchýľuje k podpore najrôznejších populistických, alternatívnych, antiestablišmentových či až radikálnych a extrémistických politických hnutí. Finančná kríza, vojna v

Sýrii, vzostup Islamského štátu a medzinárodného terorizmu, imigračná kríza, anexia Krymu, vojna na Ukrajine, Brexit a v súčasnosti aj pandémia ochorenia COVID-19, to všetko sú udalosti, ktoré majú zásluhu na náraste Euroskepticizmu v Európe. Ten však nemusí byť vnímaný iba ako zákonite negatívny alebo škodlivý jav. Súčasné posuny v globálnom a politickom prostredí môžu pre zástancov EÚ predstavovať príležitosť pre účinný protiútok proti euroskepticom a prísť s kredibilnou reformnou stratégiou, ktorá preukáže pozitívny potenciál v novom a neistom globalizovanom prostredí. Inými slovami škatulkovať každú kritiku EÚ ako euroskepticizmus je kontraproduktívne. Predstavitelia Európskej únie musia v budúcnosti viac aktívne čeliť kritikom a pokiaľ je to možné, aj s nimi spolupracovať na hľadaní obojstranne prijateľných riešení.

V našej štúdií bude dôležité zdefinovať pojem Euroskepticizmus a jeho rôzne stupne intenzity. Následne stručne načrtneme vývoj euroskeptických postojov a prejavy, ktorými sa tento prístup vyznačuje. Ďalej prejdeme k rozboru dôsledkov euroskepticizmu pričom si budeme všímať negatívne, ale aj pozitívne javy, ktoré zapríčiňuje. Z pohľadu integrity a fungovania EÚ medzi tie negatívne patria napríklad Brexit alebo šírenie klamlivých dezinformácií, hoaxov, konšpirácií či propagandy. Pozitívom však je, že nie všetci euroskeptici sú zarytí radikáli, pre ktorých neexistuje iná možnosť ako vyviesť svoj členský štát von z tohto integračného spolku alebo prinajhoršom usilovať o jeho celkový rozpad. Naopak projekt Európskej únie vo všeobecnosti môžu vnímať ako dobrú ideu, akurát nie sú spokojný s jej súčasným smerovaním, deficitom demokratickej legitimacy či spôsobom prijímania rozhodnutí, ktoré sa stávajú čoraz viac nepopulárnymi aj v medzi širokou verejnosťou. Z toho vyplýva, že umiernení euroskeptici, ktorí priamo natúžia po tom aby ich krajina z EÚ vystúpila, prípadne aby sa EÚ úplne rozpadla, by nemali byť považovaní za niečo nežiadúce a nenormálne, čo treba ignorovať alebo eliminovať. Naopak v rozhodovacom systéme EÚ by mala existovať formálna opozícia, ktorá môže tlmočiť nespokojnosť so súčasným smerovaním Únie a znížiť tak často kritizovaný deficit demokratickej legitimacy, ktorý občania členských štátov priamo pociťujú.

2 Metodológia

Cieľom tejto stručnej štúdie je definovať pojem euroskepticizmus, analyzovať jeho pôvod a prejavy a porovnať jeho negatívne či pozitívne dôsledky. Na základe dostupnej odbornej literatúry a článkov, ktoré sa venujú téme euroskepticizmu následne predostrieme vlastný pohľad na túto problematiku. Analýza literárnych zdrojov nám poskytne základné informácie o objekte nášho skúmania teda euroskepticizme. Okrem významu a pôvodu tohto pojmu sa zaujíname aj o jeho typológiu či ako sa pretavujú myšlienky euroskepticizmu do agendy politických strán, alebo o to prečo v súčasnosti predstavuje hrozbu pre budúcnosť fungovania či samotnej existencie Európskej únie. Ďalej v práci identifikujeme príčiny, ktoré v Európe viedli k stupňovaniu euroskepticizmu a prejavy, ktorými sa tento postoj vyznačuje.

Následne sa venujeme už samotným dôsledkom euroskepticizmu pričom porovnávame medzi negatívnymi radikálnymi javmi, ako je Brexit či šírenie klamlivých dezinformácií, hoaxov, konšpirácií či propagandy a na druhej strane konštruktívnou kritikou Európskej únie, ktorá môže prispieť k rastu jej pozitívneho vnímania v budúcnosti. V závery práce sú zhrnuté dosiahnuté poznatky a tiež odpoveď na výskumnú otázku, či môže byť umiernený euroskepticizmus hybnou silou pre budúce reformovanie EÚ a priblížiť ju viac obyčajným ľuďom v jej členských štátoch.

3 Euroskepticizmus ako politický postoj

Euroskepticizmus označuje prístup k európskej integrácii založený na pochybovaní o ideí jednotnej Európy. Predstavuje súbor myšlienok zameraných proti centralizácii a federalizácii Európskej únie a naopak presadzuje, aby bola prioritne založená na ekonomickej spolupráci, teda voľného trhu bez politickej či právnej subjektivity. Euroskeptici sa snažia zabrániť tomu, aby sa z EÚ stal centralizovaný superštát, ktorý bude potláčať suverenitu a národné identity jednotlivých členských štátov. „Euroskepticizmus začal vo Veľkej Británii ako periférna koncepcia, postupne však pritiahol pozornosť odborníkov a vedcov“ (Durach 2016: 47). Jednou z prvých definícií a typológií Euroskepticizmu v prostredí politických strán prišli profesori Paul Taggart a Aleks Szczerbiak, „Tvrdý euroskepticizmus znamená priame odmietnutie celého projektu európskej politickej a ekonomickej integrácie a odmietnutie toho, aby sa ich krajina pripojila, resp. zostala členom EÚ“ (Taggart, Szczerbiak 2001:10). Mäkký euroskepticizmus podľa autorov zahŕňa podmienenú alebo kvalifikovanú opozíciu proti európskej integrácii. Neznamená to teda odmietanie integrácie zo zásadných dôvodov, ako v prípade tvrdého euroskepticizmu. Konkrétna politická strana má však svoje podmienky, bez ktorých nebudú súhlasiť s ďalšou integráciou. Ak by však boli podmienky politickej strany splnené (napr. v oblasti verejnej politiky alebo akceptovaní národného záujmu v špecifickej oblasti strana by európsku integráciu podporila (Taggart Szczerbiak, 2001).

Neskôr s rozšírenou typológiou postojov politických strán k európskej integrácii prišla ďalšia dvojica špičkových teoretikov Petr Kopecky a Cas Mudde (2002). Títo autori euroskepticizmus vnímajú ako jeden zo štyroch ideálnych typov podpory alebo opozície voči EÚ. Rozlišujú dve dimenzie – európsku integráciu ako ideál a EÚ ako žitú realitu, súbor skutočných inštitúcií a procesov. Euroskeptici síce podporujú ideál, ale kritizujú to, ako sa tento ideál v súčasnosti pretavuje do zmlúv, politik alebo inštitúcií. Odporcov projektu európskej integrácie ako takej nazvali „EU rejects“ – odmietajúci EÚ, podporou pre ideál i realitu sa vyznačujú euro-entuziasti a tí, ktorí síce EÚ odmietajú ako princíp, ale zároveň nemajú nič proti jej reálnej podobe, sú euro-pragmatici (Kopecky, Mudde 2002). Tieto dve dimenzie vedú k 4 ideálnym typom straníckych pozícií voči Európe:

1. Euroentuziasti – táto skupina podporuje všeobecné idey európskej integrácie a verí, že EÚ už je, alebo sa čoskoro stane inštitucionalizáciou týchto myšlienok.
2. Euroskeptici – podporujú všeobecné idey európskej integrácie, ale sú pesimistickí ohľadom súčasného, alebo budúceho stelesnenia týchto myšlienok.
3. Euroodporcovia (eurorejects) – nepodporujú ani myšlienky, ktoré sú základom európskej integrácie, ani EÚ samotnú.
4. Europragmatici – nepodporujú síce všeobecné myšlienky európskej integrácie, ktoré sú základom EÚ, ale bezpodmienečne ich nezavrhnújú; EÚ podporujú a pristupujú k nej pozitívne preto, lebo ju považujú za prínosnú pre svoju krajinu alebo svojich voličov.

Podľa slovenskej politologičky a sociologičky Oľgy Gyarfášovej (2014) sa vo svojich počiatkoch euroskepticizmus spájal výlučne s Veľkou Britániou. Tá od začiatku európskej integrácie patrila k jej najväčším kritikom. Neskôr sa týmto prístupom „nakazili“ aj iné krajiny a stal sa z neho fenomén, na ktorom sa do Európskeho parlamentu chcela vyniesť nejedna politická strana.

Akademická debata o euroskepticizme sa postupne rozšírila, a prispelo do nej mnoho autorov. Slovenskí politológovia Pavol Baboš a Aneta Világi (2019) však argumentujú, že základným problémom, ktorý nebol doposiaľ vyriešený, je príliš široká definícia euroskepticizmu, ktorá obsahuje akúkoľvek kritiku akejkoľvek verejnej politiky na úrovni EÚ. Vzhľadom na stav integrácie je takáto definícia veľmi nepraktická, pretože do takejto definície euroskepticizmu by vošla takmer každá politická strana. „Definícia euroskepticizmu, ak má mať význam pre empirický výskum a prax, musí zohľadňovať politický vývoj a vývoj integrácie v reálnom čase“ (Králiková – Világi – Baboš 2020: 4).

Tento prístup považuje strany za euroskeptické vtedy, ak sú proti súčasnej podobe, ktorú má politický systém EÚ, resp. sú proti rozsahu, v akom je krajina integrovaná do politického systému EÚ. Za euroskeptický postoj sa dá teda považovať taký, ktorý si za cieľ kritiky vyberá politický systém EÚ, nie jednotlivé, špecifické parametre verejnej politiky, alebo jednotlivé rozhodnutia konkrétnych inštitúcií. Euroskeptická strana je teda taká, ktorá odmieta dnešný stupeň (teda status quo) politickej integrácie svojej krajiny do EÚ, alebo sa snaží dosiahnuť zvrátenie integrácie, inými slovami dekonštrukciu politického systému EÚ. Dekonštrukcia môže byť čiastočná a v rámci nej môžu politické strany požadovať napríklad návrat kompetencií späť národným štátom, revíziu Zmluvy o fungovaní EÚ, alebo stiahnutie krajiny z jednej alebo viacerých základných jednotiek, ktoré tvoria politický systém EÚ (tj eurozóna, Schengen, jednotný trh), alebo zrušenie jednej z inštitúcií. Strany a politici, ktorí požadujú iba čiastočnú dekonštrukciu EÚ, sa dajú považovať za mäkkých euroskeptikov (Králiková – Világi – Baboš 2020).

Okrem požiadaviek na čiastočnú dekonštrukciu politického systému EÚ môžu politické strany vnímať EÚ ako úplne neprijateľnú. V praxi sa to môže prejaviť dvomi rôznymi požiadavkami. Po prvé, politické strany môžu

podporovať zrušenie alebo rozpustenie Európskej únie, alebo, po druhé, vystúpenie svojej krajiny z EÚ. Takéto požiadavky sa dajú považovať za tvrdo euroskeptické (Králiková – Világi – Baboš 2020).

4 Príčiny a prejavy euroskepticizmu či rastúcej nedôvery v EÚ

Pojem euroskepticizmus sa vyskytol pomerne nedávno. Jeho pôvod je spájaný s nespokojnosťou ohľadne činnosti či ďalším smerovaním Európskej únie. Pôvodne okrajová politická koncepcia špecifická pre Veľkú Britániu sa stala významnou silou počas francúzskeho a hlavne dánskeho referenda o Maastrichskej zmluve v roku 1992, čo v podstate otvorilo dvere pre rozpravu medzi politikmi a akademikmi ohľadne dôležitosti verejnej mienky k procesu európskej integrácie. Riešenie ratifikácie zmlúv prostredníctvom referenda sa stala pre občanov príležitosťou vyjadriť svoje pocity nespokojnosti alebo skepticizmu. Tento fenomén vyvrcholil v roku 2005, keď občania Francúzska a Holandska v referende rázne odmietli potvrdiť Zmluvu o Ústave pre Európu (Durach 2016).

Euroskepticizmus začal byť vnímaný ako súčasť európskej politiky vďaka kritickému prejavu bývalej britskej premiérky Margaret Thatcherovej v septembri 1988 na akademickej pôde College of Europe v Bruggách. Výrazne sa ním dištancovala od vtedajšej formy postupného procesu európskej integrácie. Thatcherová sa týmto prejavom nevymedzovala úplne voči európskej integrácii ako takej, ale voči jej konkrétnej aktuálnej podobe a ďalšiemu smerovaniu (Mindár, 2020).

Od tohto prelomového prejavu bývalej britskej premiérky sa euroskepticizmus začal vnímať ako kritický opozičný smer na národnej, ale aj európskej úrovni nasmerovaný voči európskej integrácii, ale aj podobe Európskej únie. Euroskeptici požadovali, aby pri rozhodovaní o ďalšom vývoji celého európskeho integračného procesu a výslednej podobe Európskej únie boli viac zohľadňované aj alternatívne opozičné stanoviská jednotlivých členských štátov podľa princípov demokracie a konštruktívnej politickej spolupráce. Opozičná zásadná alternatíva zdôrazňovala, že Európska únia by mala zostať spoločenstvom národných štátov a nemala by smerovať k federatívnemu alebo centralistickému usporiadaniu. (Mindár, 2020)

Ku nárastu euroskepticizmu prispelo aj rozširovanie Európskej únie o nové štáty strednej a východnej Európy, čo viedlo k novému vnímaniu a spôsobu vedenia diskusie o európskych problémoch (Durach 2016). V neposlednom rade dôverou v rozhodovanie EÚ otriasli aj krízové situácie, ktoré ju zasiahli najmä v poslednom desaťročí. Ekonomická kríza po roku 2008, imigračná kríza a s ňou spojený nárast terorizmu po roku 2014, ako aj aktuálna kríza ohľadne globálnej pandémie nového nebezpečného ochorenia COVID-19.

Euroskeptici používajú rôzne argumenty, no väčšina z nich súvisí s tvrdeniami, že inštitúcie Európskej únie sú príliš mocné a zároveň netransparentné. EÚ považujú za stále silnejúci superštát, ktorý sa však stále vzdaluje dosahu obyčajných občanov jednotlivých členských krajín, vnucuje

im nepopulárne opatrenia, ohrozuje suverenitu, zvyky a tradície národných štátov a jeho požiadavky nie sú aplikovateľné pre rozvojové ekonomiky strednej a východnej Európy (Durach 2016). Euroskepticizmus je tiež často spájaný s reakciou na absenciu demokratickej legitimacy EÚ. Možné riešenie v podobe snahy vzbudiť v občanoch pocit príslušnosti k spoločnému európskemu občianstvu, je stále len veľmi vzdialenou a málo vyvinutou ideou. Občania členských štátov EÚ stoja opodiaľ a sú len veľmi málo zainteresovaný do politického procesu prebiehajúceho v Európskej únii. Absencia pocitu spoločnej európskej identity či občianstva môže pre budúcu stabilitu Unie predstavovať vážny problém. Pokiaľ sa budú aj naďalej rozširovať jej kompetencie v oblastiach politických či ekonomických právomocí bez toho aby si kontinuálne získavala podporu a popularitu medzi širokou verejnosťou, stále viac ľudí ju bude považovať za byrokratický a nedemokratický moloch, ktorý prevažne len škodí jednotlivým národným štátom, a tým pádom sa ho treba zbaviť podobným spôsobom ako vo Veľkej Británii.

S nárastom euroskeptických poslancov v Európskom parlamente sa môže sformovať silná opozícia proti ostatným inštitúciám EÚ, ktoré sa snažia o neustále rozširovanie svojich právomocí a kontroly nad členskými štátmi. V prospech Euroskeptikov hrá aj skutočnosť, že mnoho z ich kritiky súčasného statusu quo v EÚ sa zakladá na tvrdých faktoch. Spoločná mena euro má niekoľko závažnejších dizajnových nedostatkov, eurozóna je rozdelená na dlžníkov a veriteľov, objavuje sa kríza rastu a zamestnanosti, členské štáty doplácajú na demokratický deficit v štruktúre EÚ, migračná politika EÚ je nepopulárna a EÚ sa často javí ako prostriedok globalizácie a nie ako spôsob ochrany občanov pred ňou (Leonard - Torreblanca 2014).

Nebezpečenstvo predstavuje reakcia pro-európskych síl na ich euroskeptických názorových protivníkov v Európskom parlamente. Namiesto formovania pro-európskeho bloku by sa mali skôr snažiť vytvoriť priestor pre politické boje medzi konkurenčnými víziami Európy, a tým sa pokúsiť zachovať ľavo-pravú konkurenciu na vnútroštátnej aj európskej úrovni. To môže znamenať vypracovanie novej agendy pre sociálnu Európu a zodpovedný kapitalizmus, nápaditejších myšlienok o migrácii, solidarite a zodpovednosti či politickej agendy, ktorá ukáže, ako je EÚ súčasťou riešenia problémov 21. storočia (Leonard - Torreblanca 2014).

5. Dôsledky Euroskepticizmu

5.1 Negatívne dôsledky

V našej analýze sa budeme venovať najmä nedávnym dôsledkom euroskeptických nálad ako je Brexit či šírenie rôznych dezinformačných antikampaní, ktoré majú za úlohu dôveru v Európsku úniu ešte viac naštbiť. Aj samotné odhlasovanie vystúpenia Veľkej Británie z Európskej únie prostredníctvom referenda je zaujímavý príklad toho, ako populistická, euroskeptická kampaň zameraná na emócie voličov a používajúca aj klamlivé či zavádzajúce vyjadrenia, vyhrala nad úsilím pôsobiť najmä na racionalitu

občanov v podaní odporcov Brexitu. Pred samotným referendum sa vo Veľkej Británii utvorili dva politické tábory. Euroskeptický tábor, do ktorého patrilo najmä euroskeptické krídlo Konzervatívnej strany a strana UKIP, presadzovali svoju kampaň za odchod z EÚ. Pro-európsky tábor zložený z ostatných členov Konzervatívnej strany, Labouristov, ale aj Liberálnych demokratov a Škótskej národnej strany, presadzovali zase svoju kampaň za zotrvanie v EÚ. „Napriek všetkej jednoduchosti účelu bola rétorika referenda rozdeľujúca a príležitostne skôr nezdvorná. Dĺžka kampane znamenala, že tie isté argumenty sa opakovali "ad nauseam" a snaha vzájomne odsúdiť klamstvá, prehnanosť, nepresnosť, nespravodlivé výhody alebo osobné útoky sa nevyhnutne dostala do popredia. Osobnosti a hlboké pocity boli rovnako dôležité (ak nie viac) ako racionálne argumenty, pretože každá strana bojovala, aby zosmiešňovala nároky tej druhej a zabezpečila svoju vlastnú výhodu“ (Martin 2016: 21).

Rôzne osobnosti spojené s kampaňou za odchod mali každý svoj osobitý prístup vplyvania na emócie voličov. Konzervatívny poslanec Michael Gove používal analógiu únosu, kde bola nevinná Veľká Británia držaná ako rukojemník v zadnej časti auta. „Hlasovať za zotrvanie v Európskej únii je ekvivalentom hlasovania za to byť rukojemníkmi zamknutými vzadu auta, ktoré smeruje k hlbšej integrácii EÚ“ (Gove 2016). Jeho stranícky kolega Boris Johnson používal zase otrepanú, ale fungujúcu analógiu s nacizmom na opísanie geopolitických ambícií EÚ. „Európska únia sleduje podobný cieľ ako Hitler v snahe vytvoriť silný superštát. Napoleon, Hitler a rôzni ďalší to vyskúšali a skončilo to tragicky“ (Johnson 2016). Vtedajší líder euroskeptickej UKIP Nigel Farage na druhej strane použil vulgárnejšie gestá, keď migrantov vykresľoval ako perspektívnych sexuálnych predátorov (Martin 2016). „Prijetie Turecka do Európskej únie by viedlo k masovejším sexuálnym útokom, ako boli napríklad útoky v uliciach Kolína“ (Farage 2016).

Kampaň za zotrvanie bola zacielená na obhajobu statusu quo. Argumenty tohto tábora sa týkali predovšetkým ekonomickej užitočnosti pretrvávajúceho členstva: výhod jednotného trhu, práv, slobôd a dôležitého medzinárodného štatútu. Podľa jeho členov by zachovanie členstva v EÚ posilnilo (nie znížilo) zvrchovanosť Veľkej Británie a naopak podporovalo (nie obmedzovalo) jeho autonómiu. Všetky nevýhody z neho plynúce boli pre nich len nevýznamné nepríjemnosti. Tejto kampani chýbala kritickosť voči prevládajúcemu poriadku a ambícia ďalšieho zlepšovania, či reformovania EÚ. Väčšina argumentov sa opierala o faktické dôkazy a názory odborníkov z ministerstva financií, Anglickej banky, ekonómov, lídrov v oblasti obchodu a dokonca aj amerického prezidenta Baracka Obamu (Martin 2016).

Prečo teda bola kampaň za odchod z EÚ úspešnejšia? Dalo by sa povedať, že zástancovia Brexitu sa snažili prinášať posolstvá vyvolávajúce v ľuďoch emócie, najmä démonizovaním Európskej Únie mohli u ľudí vytvoriť silne negatívne pocity voči nej. Tieto posolstvá sa často ani nemuseli zakladať na pravde, stačilo, že na ľudí citovo zapôsobili. Na druhej strane odporcom Brexitu mohlo paradoxne ublížiť práve ich striktné držanie sa racionálnych ekonomických argumentov, ktoré nie vždy široká verejnosť mohla pochopiť.

Taktiež sa voličom nemusela páčiť ich spokojnosť so súčasným stavom a absencia ambície ďalšieho zlepšovania alebo reformovania EÚ. V jednoduchosti môžeme povedať, že strach, ktorý vyvolali v ľuďoch euroskeptici vyhral nad racionalitou zástancov EÚ.

Kampaň zameraná na vyvolávanie negatívnych emócií (strach, úzkosť, panika, pocit ohrozenia, hnev, nenávisť) medzi ľuďmi je mimoriadne silným nástrojom manipulácie verejnej mienky. Ako fiktívny vnútorný či vonkajší nepriateľ, proti ktorému sú takéto emócie zamerané, môže byť vybrané čokoľvek alebo ktokoľvek čo v danej situácii vyvoláva v spoločnosti kontroverziu, napríklad určitá skupina spoločnosti, iný národ alebo štát, minoritné etnikum, ľudia iného vierovyznania či farby pleti, imigranti, aktuálna vládnuca politická elita, silnejúca európska integrácia a podobne. Ilúzia nepriateľa následne manipulátorovi poskytne možnosť zdôvodniť jeho konanie, jeho vládu, porušovanie demokratických princípov či prípadne volanie po izolácii v medzinárodnom prostredí v podaní tvrdých euroskeptikov (Kačmar, 2016).

Práve strach je často dôvodom preto, aby sa ľudia začali vzdávať svojich demokraciou garantovaných sľobôd v prospech antisystémových populistov, ktorí im sľubujú falošné garancie bezpečia. Dôsledkom toho je stále sa vyostrujúci konflikt medzi politickou agendou EÚ v podobe globalizácie, voľného pohybu osôb, tovaru, služieb kapitálu, moderného sociálneho liberalizmu, tolerancie všetkých rás, národnosti, etnicít, náboženského vyznania a sexuálnej orientácie... v protiklade so silnejúcou konkurenčnou agendou antiglobalizmu, protimigračných postojov, nacionálneho extrémizmu, xenofóbie, rasizmu a anti – LGBTI. Čoraz väčšiu rolu v oslabovaní viery v členstvo v EÚ hrajú dezinformácie, hoaxy alebo propaganda, k čomu výrazne dopomáha aj kontext doby bezprecedentného dosahu a rýchlosti šírenia informačného toku najmä vďaka internetu a sociálnym sieťam. Zásluhu na tom má tiež relatívne vysoká uvoľnenosť a slabá regulácia šírenia informácií na internete a sociálnych sieťach, čo využívajú najmä alternatívne médiá, ktoré často šíria tieto klamlivé informácie a vytvárajú obraz úpadku Európskej únie a nepriateľstvo voči nej.

Taktika takýchto dezinformačných ťažení sa skladá zo spochybňovania mainstreamových médií, vyvolávania nedôvery v inštitúcie, princípy a predstaviteľov EÚ. Používajú sa propagandistické a manipulatívne praktiky, najmä teda klamstvá, polopravdy, ale aj napríklad demonizácia skupiny (v našom prípade EÚ), prostredníctvom obviňovania, vyvolávania nenávisťi a prehlbovania stereotypov. Za týmto účelom sa využíva zovšeobecňovanie prostredníctvom poukázania na negatívne príklady (či už skutočné alebo vymyslené) vybraných členov takejto skupiny (Kačmar 2016).

5.2 Pozitívne dôsledky

Euroskepticizmus však nemusí byť zákonite spájaný len s negatívnymi javmi. Britský politológ a špecialista na euroskepticizmus Simon Usherwood (2014) identifikuje dve skupiny euroskeptikov. Prvou sú štandardní euroskeptici. Ide o jednotlivcov alebo kolektív ľudí, ktorí sú v opozícii voči

Európskej únii už od prelomu 21. storočia. Táto skupina môže byť charakterizovaná ich presvedčením, že bojuje za fundamentálne princípy, ktoré EÚ svojim pôsobením ohrozuje. Ich odpor je zameraný na EÚ, ako politický objekt vo svojej všeobecnosti. Podľa Usherwooda sa dá predpokladať, že táto radikálna skupina ostane bojovať proti EÚ aj v jej reformovanej a dobre fungujúcej forme. Ako príklad tohto prípadu autor uvádza práve predstaviteľov kampane za Brexit (Usherwood 2014).

Druhá skupina stelesňuje viac rozptýlenú a neorganizovanú vetvu euroskeptikov, ktorá sa objavila najmä v posledných rokoch. Predstavuje všetky zoskupenia a politické strany, ktoré začali pretavovať svoje vyjadrenia nespokojnosti s európskou integráciou do príslušných straníckych programov. Do tejto skupiny môžeme tiež zaradiť občanov členských štátov, u ktorých sa vyvinul nesúhlas s nepopulárnymi opatreniami a smerovaním Únie, ak aj média, ktoré voči EÚ zaujímajú kritický postoj. Tento druh oponentov poháňa nespokojnosť s autoritatívnymi prejavmi a konaním Únie. So samotnou existenciou, členstvom či ideálmi, ktoré sa EÚ snaží dlhodobo dosiahnuť však nemá táto skupina nijaký fundamentálny problém a je ochotnejšia akceptovať možnosť, že reformovaná podoba EÚ môže naplniť ich predstavy (Usherwood 2014).

Z tejto dichotómie môžeme usúdiť, že nie každá forma euroskeptizmu musí byť nutne deštruktívna či zničujúca a nie všetci euroskeptici chcú Európsku úniu rozbiť alebo z nej vystúpiť. Práve zmienená druhá skupina umiernennej opozície voči EÚ, by mala byť vnímaná ako partner v spoločnej snahe o reformovanie a lepšie fungovanie Únie. Ak sa k tomuto druhu euroskeptikov bude pristupovať týmto spôsobom, je možné, že sa ich kritické postoje zmiernia. Radikálna opozícia na druhej strane tu však pravdepodobne ostane už natrvalo. „Najťažšou úlohou pre lídrov a inštitúcie Európskej únie je premeniť umiernených euroskeptikov na eurofilov a zabrániť, aby počet radikálnych euroskeptikov nedosiahol kritickú úroveň“ (Durach 2016:50).

Potrebu brať euroskeptikov vážne a nepovažovať ich postrehy postoje či názory automaticky ako zlé zdôrazňuje aj odborník v oblasti Európskej integrácie Martin Westlake (2019). Podľa neho je rastúci euroskeptizmus potrebný, nevyhnutný a dokonca môže byť pre fungovanie Európskej únie „zdravým“ fenoménom. Samotný euroskeptizmus by mal byť uznaný ako prirodzený jav, nemal by sa demonizovať, vytláčať na okraj diskusie či ignorovať, ale skôr začleniť do celkového systému. „Euroskeptizmus je prirodzeným vedľajším produktom európskej integrácie. Je to reaktívny jav. Čím viac je Európy, tým viac je aj reakcii proti nej.“ (Westlake, 2019:4) Autor ďalej dodáva, že absencia formálnej opozície v systéme Európskej únie môže byť podobne negatívnym javom ako absencia formálnej vlády, čo vedie k otázke, ako by Európska únia mohla umožniť väčší priestor rozumnej euroskeptickej opozícií vo svojom rozhodovacom systéme, pretože jej neprítomnosť automaticky vyvoláva odpor k systému ako takému. Okrem toho však číhajú aj ďalšie otázky, konkrétne ako by formálna opozícia v štruktúre

EÚ mohla vyzeráť a aký by v nej fungoval stranický politický systém? (Westlake, 2019)

Dalo by sa povedať, že čím ďalej sa bude euroskepticizmus považovať za niečo nežiadúce, iracionálne, marginálne či nepodstatné a jediným správnym postojom európskeho občana či politika bude bezpodmienečne uprednostňovanie ďalšej integrácie, tým bude jej demokratická legitimita EÚ ďalej sponchybná. Automatické stavenie euroskeptikov mimo hranice prijateľného správania spôsobom, ktorý často vyvoláva nevôľu, môže taktiež ďalej prehĺbovať nedôveru a nespokojnosť s fungovaním EÚ. Možno si položiť otázku, prečo by mali postoje euroentuziastov či eurofederalistov automaticky považovať za tie morálne správne, najmä vzhľadom na to, že veľa euroskeptikov sú internacionalisti, ktorí uprednostňujú inú formu spolupráce, ktorá by z morálneho hľadiska nemala byť považovaná za menej legitímnu?

6 Záver

V našej stručnej štúdií sme zistili, že euroskepticizmus je pomerne moderný fenomén, ktorého história siaha do Veľkej Británie v 80. rokoch minulého storočia a neskôr v 90. rokoch sa začala rozširovať aj v kontinentálnej Európe. Väčšina euroskeptických argumentov sa točí okolo tvrdení, že inštitúcie Európskej únie sú príliš mocné a zároveň netransparentné. EÚ považujú za stále silnejúci superštát, ktorý sa naďalej vymyká dosahu všedných občanov jednotlivých členských štátov, vnucuje im nepopulárne opatrenia, ohrozuje ich suverenitu, zvyky a tradície národných štátov a chýba jej demokratická legitimita. Občania krajín Európskej únie nejak výrazne nepociťujú príslušnosť k spoločnému európskemu občianstvu a sú len veľmi málo zainteresovaný do procesu rozhodovania EÚ. Euroskepticizmus teda vyjadruje prístup k európskej integrácii založený na pochybovaní o ideí jednotnej Európy. Predstavuje súbor myšlienok zameraných proti centralizácii a federalizácii Európskej únie a naopak presadzuje, aby bola prioritne založená na ekonomickej spolupráci, teda voľného trhu bez politickej či právnej subjektivity. Identifikovali sme tiež dva druhy euroskeptikov. V prvom prípade ide o radikálov, ktorých cieľom je EÚ deštruovať alebo vyvieť z nej svoj členský štát von. Na dosiahnutie tohto cieľa často využívajú manipuláciu verejnou mienkou prostredníctvom hoaxov, dezinformácií, konšpirácií, či propagandy. Príkladom, kde bol takýto radikálny druh úspešný je práve Veľká Británia, kde sa v referende podarilo odhlasovať odchod z EÚ. Druhá skupina predstavuje umiernených euroskeptikov, ktorým nevadí samotná EÚ či myšlienky a ideály, na ktorých stojí, ale jej súčasné smerovanie. Tento druh usiluje najmä o reformovanie Únie, zamerané na jej decentralizáciu a priblíženie k širokej verejnosti. Práve preto by sa na umiernených euroskeptikov malo hľadieť, ako na potencionálnych partnerov v snahe vylepšiť fungovanie Únie, zaistiť popularitu, pozitívnejšiu verejnú mienku a väčšiu zainteresovanosť občanov voči nej. Môžeme teda konštatovať, že pojem euroskepticizmus neoznačuje zákonite nepriateľstvo voči Európskej únii a istá časť opozície voči nej môžeme prispieť k dôležitým

zmenám, ktoré je potrebné v procese jej reformovania vykonať. Je však isté, že umiernených euroskeptikov, ktorý majú iný pohľad na možné fungovanie EÚ a skutočne chcú tento integračný spolok do budúcnosti vylepšiť, nemôžu byť ignorovaní, vytesňovaní na okraj záujmu či označení ako nežiadúci. EÚ nemôže len ďalej pokračovať v ceste k čoraz väčšej politickej integrácii či dokonca až k federalizácii, bez toho aby naslúchala aj tým, ktorí preferujú inú cestu alebo inú budúcnosť pre Európsku úniu.

Zoznam literatúry

- Baboš, P. - Világi, A. (2019): „Reconceptualisation of Party Euroscepticism: Towards the Political Reality“. In: SEI Working paper, 2019, Vol. 27, No. 145. 1-35.
- Baboš, P. - Világi, A. - Králiková, M. (2020): Stranícky euroskepticizmus pred voľbami 2020. Bratislava, Univerzita Komenského v Bratislave.
- Dueach, F. (2016): Public Opinion towards the EU: Triumphalism, Euroscepticism or Banal Representations? Newcastle, Cambridge Scholars Publishing.
- Farage, N. (2016): There Will Be More Cologne-Style Sex Attacks If Turkey Joins The EU, Claims Nigel Farage. In The Huffington Post. [online]. 2016. Available at: https://www.huffingtonpost.co.uk/entry/nigel-farage-turkey-brexiteu-referendum_uk_57234a8ae4b0d6f7bed5d801 [Accessed 18. March 2019]
- Gove, M. (2016): Michael Gove: Remaining in EU like 'voting to be hostages'. In Politico. [online]. 2016. Available at: <https://www.politico.eu/article/michael-gove-remaining-in-eu-like-voting-to-be-hostages-brexiteu-date-june-23-eu-referendum/> [Accessed 17. March 2019]
- Gyarfášová, O. (2014): Euroskepticizmus má veľa podôb. In Euractiv.sk [online]. 2014. Available at: <https://euractiv.sk/section/all/opinion/euroskepticizmus-ma-vela-podob-000180/> [Accessed 15. March 2019]
- Johnson, B. (2016): Boris Johnson: The EU wants a superstate, just as Hitler did. In The Telegraph. [online]. 2016. Available at: <https://www.telegraph.co.uk/news/2016/05/14/boris-johnson-the-eu-wants-a-superstate-just-as-hitler-did/> [Accessed 17. March 2019]
- Kačmár, R. (2016): ZaBEZPEČ si vedomosti: Informačná vojna a propaganda. In Slovak Security Policy Institute [online]. 2016. Available at: <https://slovaksecurity.org/wpcontent/uploads/2016/12/ZaBEZPE%C4%8C-si-vedomosti-Informa%C4%8Dn%C3%A1-vojna-a-propaganda.pdf> [Accessed 12. October 2018]
- Kopecky, P. - Mudde, C. (2002): The Two Sides of Euroscepticism Party Positions on European Integration in East Central Europe. European Union Politics 3, 297-326.
- Martin, J. (2016): Rhetoric of excess. EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign: Early reflections from leading UK academics. Poole, Bournemouth University.
- Taggart, P. Szczerbiak, A. (2001): Parties Position and Europe: Euroscepticism in the EU Candidate States of Central and Eastern Europe. Opposing Europe Research Network Working Paper, No.2, 1-39.
- Usherwood, S. (2014): Euroscepticism as a lever: Contesting European integration with ulterior motives. Guildford, University of Surrey.

- Mindár, M. (2020): Zvyšovanie kompetencií orgánov Európskej únie ako jedna z príčin nárastu extrémistických a radikálnych politických strán. Sociálne vedy z perspektívy mladých vedeckých pracovníkov IV, 259-254.
- Leonard, M. - Torreblanca, J. I. (2014): The Eurosceptic surge and how to respond to it. London. The European Council on Foreign Relations.
- Westlake, M. (2019): The more (European integration) there is, the more (Euroscepticism) there is: Euroscepticism as reactive identity formation and the importance of opposition. Where might the EU institutions go from here? Bruges Political Research Papers, No.73, 1-31.

Martin Laczko is a doctoral student at the Department of Political Science at Alexander Dubček University of Trenčín, Slovakia.

[e-mail: laczko.ml@gmail.com]

Studies

ZLEPŠOVANIE KVALITY POSKYTOVANÝCH SLUŽIEB VO VEREJNEJ SPRÁVE AKO JEDEN Z PROSTRIEDKOV POSILŇOVANIA INŠTITUCIONÁLNEJ DÔVERY OBČANOV IMPROVING THE QUALITY OF SERVICES PROVIDED IN PUBLIC ADMINISTRATION AS ONE OF THE MEANS OF STRENGTHENING THE INSTITUTIONAL TRUST OF CITIZENS

Vladimír KOVÁČIK

Abstract: An efficient and well-functioning public administration is one of the pillars of the modern state. The public administration reflects on the needs of citizens, and so citizens place their trust in the institutions of public administration that they can provide them with quality and timely needs with their activities. The dynamic development in society, as well as the rapid pace of changing needs of citizens, puts considerable pressure on individual public administration institutions to be able to continuously adapt to this developmental dynamics and thus provide full services to their citizens. On the contrary, if public institutions are unable to provide solutions to citizens' day-to-day problems, this may result in a reduction in citizens' trust in the state and its units. The aim of this paper is to identify some of the possible ways to constantly and systematically improve the quality of services provided to citizens by the public institutions. The most effective instruments for improving the quality of services provided in public administration include the stabilization and development of administrative capacities, quality management of public services, streamlining of public administration management processes as well as the integration of innovative elements and measures into public administration management and performance processes.

Keywords: *public administration, capacities, services, quality, management*

1 Úvod

Fungovanie štátu, ako aj spoločnosti a všetkých prebiehajúcich procesov musí byť určitým spôsobom regulované za cieľom udržať efektivitu a konkurencieschopnosť, ako aj blahobyť občanov. Verejná správa je súbor činností, ktoré realizujú subjekty v oblastiach verejných politík v kontexte verejného záujmu (Briška 2010). Verejná správa sa zaoberá potrebami spoločnosti a funguje na základe organizačných štruktúr, postupov, úloh,

vzťahov, politik a programov (Európska komisia 2017). Verejná správa je pojem, ku ktorému môžeme priradiť niekoľko definícií v závislosti od autora a jeho vnímania. Problematikou verejnej správy dlhodobo venujú viacerí autori (Gašpar 1993; Grúň - Pavličková - Vydrová 2005; Kováčová 2010, 2011; Krnáč - Kožiak - Liptáková 2008; Škultéty 2001, 2008; Konečný 2016; Pomahač 2011, Wokoun - Mates - Kadeřábková 2011), ktorí prinášajú nové pohľady na oblasť verejnej správy ako napríklad z pohľadu teórie, regionálneho rozvoja, samosprávy, politického systému ako aj ďalších kľúčových atribútov nevyhnutých pre fungovanie verejnej správy. Verejná správa, ktorá má dôveru občanov a motivuje ich k aktívnej spoluúčasti na správe a rozvoji vo vzájomnom dialógu, je kľúčovým partnerom v ekonomickom rozvoji a poskytovaní služieb a správcom mechanizmov pre realizáciu hodnôt sociálnej súdržnosti a rovnosti príležitostí (Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky 2014). Problematika verejného sektora, ako neoddeliteľnej súčasť ekonomiky a spoločenskej reality v každej spoločnosti je kľúčová v oblasti realizácie verejného záujmu. Práve prostredníctvom zabezpečovania vecí verejných sa štátom a jeho výkonnými zložkami realizujú v spoločnosti tie aktivity, ktoré nie je schopný svojimi aktivitami pokryť súkromný sektor. Štát pritom pri výkone realizácie vecí verejných a verejného záujmu pôsobí ako prirodzený regulátor. Zabezpečovanie vecí verejných (verených služieb) sa realizuje cez subjekty verejného sektora a sú financované z verejných zdrojov.

Oblasť poskytovania verejných služieb, tak ako všetky ostatné aspekty spravovania vecí vo verejnom záujme podlieha neustálemu tlaku od občanov (užívateľov služieb) na skvalitňovanie poskytovaných služieb. Uvedené skvalitňovanie služieb nielen že poskytuje užívateľom vyšší komfort života v danej spoločnosti, ale je zároveň výrazným prostriedkom na rozvoj ľudského potenciálu, katalyzátorom vývoja a vyspelosti danej spoločnosti. Kvalita jej vládnych aj súdnych inštitúcií je kľúčovým určujúcim faktorom blahobytu krajiny. Naopak, nekvalita a neprofesionalita poskytovaných verejných služieb má často za následok zhorenie nálad v spoločnosti, frustráciu, čo v konečnom dôsledku môže vyústiť do postupnej straty dôvery občanov vo verejné inštitúcie. Verejná správa, ktorá má dôveru občanov a motivuje ich k aktívnej spoluúčasti na správe a rozvoji vo vzájomnom dialógu, je kľúčovým partnerom v ekonomickom rozvoji a poskytovaní služieb a správcom mechanizmov pre realizáciu hodnôt sociálnej súdržnosti a rovnosti príležitostí (Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky 2014). V posledných desaťročiach je zaznamenaný pokles dôvery občanov vo verejné inštitúcie, napriek implementácii nových prvkov riadenia a novým zásadám verejnej správy. Faktory ovplyvňujúce dôveru občanov vo verejné inštitúcie by sa preto mali starostlivo preskúmať, či už na odbornej alebo vedeckej úrovni; a mali by sa prijať opatrenia týkajúce sa konkrétnych problematických oblastí na obnovenie tejto dôvery. V opačnom prípade, ak sa nepodarí tento negatívny jav zvrátiť, existuje tu opodstatnené riziko postupného rozvratu občianskej spoločnosti a spoločenského usporiadania systému ako takého.

Verejné orgány musia byť schopné vnímať potreby občanov a vedieť sa prispôbiť dynamickým a často rušivým zmenám v hospodárstve a spoločnosti. V stále čoraz viac prepojenom, ale neistom svete nemusia byť politiky a štruktúry, ktoré boli v minulosti úspešné, dostatočné alebo vhodné na to, aby slúžili občanom a podnikateľským subjektom v budúcnosti. Schopnosť reflektovať na dnešné potreby a predvídať vývoj do budúcnosti, s dostatočnou flexibilitou na prispôsobenie sa, sa musí stať trvalou črtou verejného sektora. Cieľom tohto príspevku je pomenovať niektoré z možných spôsobov ako neustále systémovo zlepšovať kvalitu poskytovaných služieb občanom zo strany jednotlivých verejných inštitúcií a prispieť tým do odbornej debaty o kľúčových prvkoch potrebnej reformy verejnej správy.

2 Manažment kvality verejných služieb

Súčasná spoločnosť kladie dôraz nielen na kvalitu výrobkov a služieb v súkromnom sektore, ale zvýšený dôraz sa čím ďalej tým viac kladie na kvalitu a spokojnosť zákazníka (občana) v inštitúciách verejného sektora, najmä v súvislosti s poskytovaním verejných služieb. Meniace sa sociálno-ekonomické prostredie núti aj verejnú správu sa prispôbovať meniacim sa potrebám súčasnej doby (Lukáč 2016). V kontexte prebiehajúcich reforiem verejnej správy je v mnohých krajinách zdôrazňované, že cieľom verejnej správy, resp. organizácií verejného sektora by malo byť zvyšovať kvalitu života občanov pri rešpektovaní zásad trvalo udržateľného rozvoja a súčasne zvyšovať výkonnosť a kvalitu inštitúciami poskytovaných verejných služieb v súlade s princípom dobrej správy, zameranej na robenie správnych vecí správnym spôsobom, čo znamená zvyšovanie kvality života efektívne, kvalitne a včas. Podľa Nemca a Meričkovej (2010) zložky verejnej správy ako poskytovatelia verejných služieb majú povinnosť zabezpečiť, aby verejná služba bola poskytovaná efektívne v rozsahu a kvalite zodpovedajúcim potrebám v spoločnosti. Súčasťou hlavného cieľa verejnej správy je teda aj oblasť zvyšovania kvality poskytovaných služieb.

Zvyšovaním kvality verejných služieb by sa aktéri verejnej správy mali zaoberať z niekoľkých dôvodov, ktoré navzájom súvisia. Medzi uvedené dôvody patrí najmä:

- kvalita je spôsob, ako zabezpečiť, aby verejné služby boli účelné z hľadiska jedinca ako aj z hľadiska spoločnosti ako celku;
- kvalitné služby zvyšujú úžitok zákazníkov/občanov a zároveň posilňujú ich dôveru v inštitúcie, ktoré ich poskytujú;
- väčšia dôvera k poskytovateľom služieb občanov motivuje k aktívnejšiemu zapojeniu do verejného diania a k väčšiemu využívaniu ich demokratických práv a vymožeností.

Dôraz na kvalitu úzko súvisí s efektívnym využívaním zdrojov. Znakom kvality verejných služieb je ich schopnosť reagovať primerane na rôzne potreby a očakávania zákazníkov/občanov. Cronin a Taylor (1994) vnímajú kvalitu služieb ako formu prístupu, ktorý predstavuje celkové dlhodobé hodnotenie. Dynamický vývoj v spoločnosti, ako aj rýchle tempo

meniacich sa potrieb občanov spôsobuje značný tlak na jednotlivé inštitúcie verejnej správy, aby sa dokázali kontinuálne tejto vývojovej dynamike prispôbovať a zabezpečovať tak svojim občanom plnohodnotné služby. Ak sa ale naopak verejné inštitúcie nedokážu postarať o riešenia každodenných problémov občanov, má to za následok znižovanie dôvery občanov v štát a jeho jednotlivé zložky. Kvalita verejných služieb môže byť posudzovaná z viacerých hľadísk:

- prvým hľadiskom je dôraz na charakter služby ako takej. Ide o určité aspekty kvality ako napr. kvalita v zmysle vhodnosti na použitie, kvalita v zmysle sociálnej a psychologickéj interakcie so zákazníkom a v zmysle prostredia, v ktorom sa poskytuje služba, pričom uvedené aspekty sa vzájomne prelínajú a následne ovplyvňujú celkové vnímanie kvality.
- druhým hľadiskom je dôraz na očakávania a uspokojenie zákazníka. Spokojnosť zákazníka podľa tohto konceptu úzko súvisí s kvalitou služby čo znamená, že ak je zákazník so službou spokojný, vníma ju ako kvalitnú. Neznačená to, že všetci zákazníci majú rovnaké nároky a očakávania, preto nemusia byť dvaja zákazníci spokojní s tou istou službou.
- posledným hľadiskom je dôraz na aktívne zapojenie verejnosti a ďalších zainteresovaných skupín. Znamená to, že čo je kvalitou, nemôže byť jednostranne určené, ale musí byť prejednané s rôznymi zainteresovanými skupinami.

Cieľom organizácií vo verejnom sektore by malo byť, ako už bolo spomínané vyššie, zvyšovať kvalitu života občanov a poskytovať im služby v najvyššej možnej kvalite, ktorá by zaručila ich spokojnosť. Zabezpečenie kvality poskytovaných verejných služieb je primárnou zodpovednosťou manažmentu inštitúcií, ktoré služby poskytujú, avšak podieľajú sa na nej rovnako aj vyššie úrovne verejnej správy. Je preto dôležité zabezpečiť také nástroje riadenia kvality, ktoré by zabezpečili prepojenosť jej riadenia na všetkých úrovniach verejnej správy.

Jedným z nástrojov riadenia kvality, ktorý je zameraný na verejné služby, na ich obsah a konkrétne aspekty je štandardizácia. Využíva sa na centrálnej úrovni verejnej správy. Účelom štandardizácie vo všeobecnosti je vytváranie noriem, ktoré majú zaistiť zjednotenie vlastností, služieb či procesov. Podľa Korimovej (2013) je jedným zo základných pojmov štandard, ktorý definuje pre oblasť služieb čo je to štandardná služba, jej kvalita a ekonomická garancia. Základom štandardizácie sú štandardy kvality, ktoré predstavujú jeden z nástrojov riadenia efektívnosti a kvality výkonu opakujúcich sa aktivít. Táto metóda sa využíva predovšetkým na tieto účely:

- stanoviť rozsah konkrétnych činností z hľadiska kvality;
- stanoviť vybavenosť subjektov vykonávajúcich tieto činnosti nielen z hľadiska kvantity, ale aj kvality;
- stanoviť následné kroky vo vykonávaní určitých činností.

Štandardizáciu verejných služieb možno definovať ako legislatívne zakotvené stanovenie obsahu štandardu verejnej služby a stanovenie

garantov daných verejných služieb, ktorých účel je zabezpečiť občanom dostupnosť a minimálnu úroveň daných verejných služieb. Právny predpis teda pre verejné služby stanoví minimálne kvantitatívne a kvalitatívne parametre, ktoré musia poskytovatelia dodržiavať, a určí, kto je za ne zodpovedný. Udržanie kvality služieb na istej úrovni a jej neustále zlepšovanie musí byť „celoživotnou“ snahou pre tie spoločnosti, ktoré chcú udržať svoju prosperitu aj v myšliach zákazníkov (Kotuľák 2020).

Okrem vyššie uvedeného nástroja v podobe štandardizácie, ktorá je zameraná na riadenie a zabezpečenie externej kvality, teda kvality vo vzťahu k externým zákazníkom, existujú mnohé ďalšie nástroje riadenia kvality, ktoré je možné začleniť do skupiny nástrojov zameraných na organizáciu a sú smerované na zabezpečenie trvalého zvyšovania kvality organizačných vstupov, procesov a výstupov a z toho vyplývajúceho zvyšovania účinnosti procesov, znižovania nákladov a dosahovania spokojnosti zákazníkov. Sú zamerané skôr než na konkrétne aspekty verejných služieb na ich poskytovateľa, na organizácie ako celok, pretože ak chce organizácia poskytovať kvalitné služby, musí byť sama kvalitná. Na rozdiel od štandardov verejných služieb, ktoré majú svoj pôvod v legislatíve, nie je aplikácia týchto nástrojov nijako záväzná ani vynúiteľná. Skutočnosť, že k nej v súčasnej dobe pristupuje stále viac organizácií verejného sektora, je praktickým vyústením snahy o zvyšovanie kvality verejných služieb, ktorá patrí k hlavným trendom prebiehajúcich reforiem verejnej správy.

3 Manažment administratívnych kapacít

S kvalitou poskytovaných služieb vo verejnej správe neoddeliteľne súvisí aj kvalita administratívnych kapacít a manažment ľudských zdrojov. Riadenie ľudských zdrojov predstavuje súbežne vytvorenie novej kvality riadenia keďže cieľom je vytvoriť integrovaný a zvládnuteľný systém siete centrálnych a miestnych ľudských zdrojov tak, aby sa zabezpečilo rozšírenie tohto systému ako aj akčných programov súvisiacich s jeho naplnením (Chlivickas 2005). Kvalitné administratívne kapacity sa čoraz viac uznávajú ako predpoklad pre splnenie cieľov súvisiacich so skvalitňovaním verejných služieb, ako aj ďalších spoločensko-ekonomických cieľov ako napríklad vytváranie udržateľného rastu a zamestnanosti, ako aj rozvoj konkurencieschopnosti. Administratíva vo verejnom sektore sa pri zabezpečovaní svojich činností musí opierať o pevný základ: etický, efektívny, efektívny a zodpovedný.

So vstupom do Európskej únie sa od členských krajín vyžaduje, aby zabezpečili kvalitné a kvalifikované ľudské kapacity a zároveň aby administratívne kapacity vo verejnom sektore dosahovali požadovanú úroveň. Táto skutočnosť podmieňuje dostatočnú relevanciu a pozornosť potrebnú na riešenie uvedenej problematiky. Rozvoj ľudských zdrojov a posilňovanie administratívnych kapacít je zároveň aj ústrednou témou reformy verejnej správy v mnohých krajinách, pričom na konci tohto procesu sú práve kvalitnejšie poskytované služby občanom. Pri reforme tohto typu sa

jedná primárne o kombináciu skvalitnenia systému vzdelávania administratívnych kapacít, legislatívnych úprav a nastavenia efektívnejších procesov a riadenia vo verejnej správe. Nové systémy a nové mechanizmy nebudú funkčné a využiteľné bez kvalifikovanej pracovnej sily, pričom profesionalitu pracovníkov vo verejnej správe je možné zvyšovať systematickým celoživotným vzdelávaním (Ručinská – Knežová 2009).

Jedným z kľúčových prostriedkov ako dosiahnuť skvalitňovanie poskytovania verejných služieb je zabezpečovanie dostatočne kvalitného vzdelávania v tejto oblasti. Dôležité je ale pri vzdelávaní správne zadefinovať oblasti v ktorých sa administratívne kapacity majú školiť, nakoľko dlhodobý negatívny trend vo verejnej správe bol úzky výber možných vzdelávacích aktivít zameraných na procesy, zručnosti alebo výkonnosť, pričom iné dôležité aspekty podporujúce osobný rast pracovníkov sa primárne nepreferovali. Väčšina politikov v oblasti ľudských zdrojov sa zameriava na výkonnosť, no rozvoju potenciálu zamestnancov sa nie vždy venuje rovnaká úroveň priority (Európska komisia 2017). V oblasti ľudských zdrojov je nevyhnutné zároveň nastaviť také systémové reformy, ktoré podporia profesionalizáciu verejnej služby paralelne s jej odpolitizovaním. Eliminácia vplyvu politického cyklu na fluktuáciu zamestnancov, ako aj na personálnu politiku v oblasti obsadzovania manažérskych pozícií vo verejnej správe by mala byť ústrednou témou v každej modernej, transparentnej spoločnosti. Ďalšou dôležitou oblasťou pri posilňovaní administratívnych kapacít a prijímaní správnych rozhodnutí pri výkone činností vo verejnej správe je budovanie odborných analytických kapacít.

Aby bolo možné vo verejnej správe úspešne realizovať dlhodobé strategické ciele a priority, je dôležité, aby bol uplatnený moderný štýl riadenia ako aj v súkromnom a verejnom sektore. V súčasnosti je identifikovaný vo verejnej správe najmä nedostatok administratívnych kapacít, čo je jeden z najslabších článkov pre zabezpečenie kvalitných služieb aby mohli byť uplatňované metódy a metodiky strategického plánovania a riadenia. Z tohto dôvodu, rôzne kvality systémov riadenia v súkromnom a verejnom sektore vytvárajú vhodné predpoklady pre úspešný sociálno-ekonomický rozvoj. Posilňovanie administratívnych kapacít vo verejnej správe a kontinuálne zvyšovanie výkonnosti orgánov zapojených do riadenia a kontroly vecí verejných je dlhodobý proces. Ľudský a sociálny kapitál je jedným z obmedzujúcich prvkov pre tvorbu inštitucionálneho rámca ekonomiky, pričom dôsledkom je nedostatok kvalitných a na výkone motivovaných odborníkov (Transparency International Slovensko 2010). Kľúčovou oblasťou na zabezpečenie stability a kontinuity vo verejnej správe je rozvoj administratívnych kapacít. S tým úzko súvisí profesionalita, ktorá vyjadruje schopnosť orgánov, útvarov a jednotlivých pracovníkov vykonávať zverené činnosti vo verejnom záujme osobne, riadne a včas. Kvalita poskytovaných služieb by mala zodpovedať akceptovateľným odborným štandardom a podporovať otvorenosť a transparentnosť vo verejnej správe.

4 Zefektívňovanie procesov riadenia verejnej správy

Zvyšovanie kvality a dostupnosti poskytovaných služieb vo verejnej správe má priamy dopad na zvyšovanie kvality života občanov. Občana ako zákazníka konkrétnej poskytovanej služby zaujíma kvalita tejto služby vzhľadom k jeho osobnému vnímaniu, čo môže byť napríklad zvyšujúca sa kvalita služieb v jeho meste, regióne či kraji. Dosiachnutie transparentnosti a zodpovednosti vo verejnej správe vychádza z prepojenia organizácií verejnej správy s občanom a jeho vnímaním ako zákazníka (Rezende 2008). Dobré porozumieť cieľu verejnej správy patrí k východiskám pre kvalitné a efektívne riadenie. Efektívnosť pri riadení vo verejnej správe zároveň závisí od kvality nastavených procesov, ich adekvátnou realizáciou v praxi ako aj od úrovne spolupráce medzi jednotlivými zložkami či už v rámci danej inštitúcie, ako aj s externými subjektmi. Procesné riadenie a procesne orientované metódy predstavujú veľmi významný zdroj zvyšovania výkonnosti organizácie verejnej správy a kvality jej služieb. Procesom súvisiacim s riadením vo verejnej správe sa donedávna nevenovala prílišná pozornosť, a to napriek skutočnosti, že kvalita úrovne riadenia je považovaná za jeden z kľúčových faktorov efektívnosti verejného sektora.

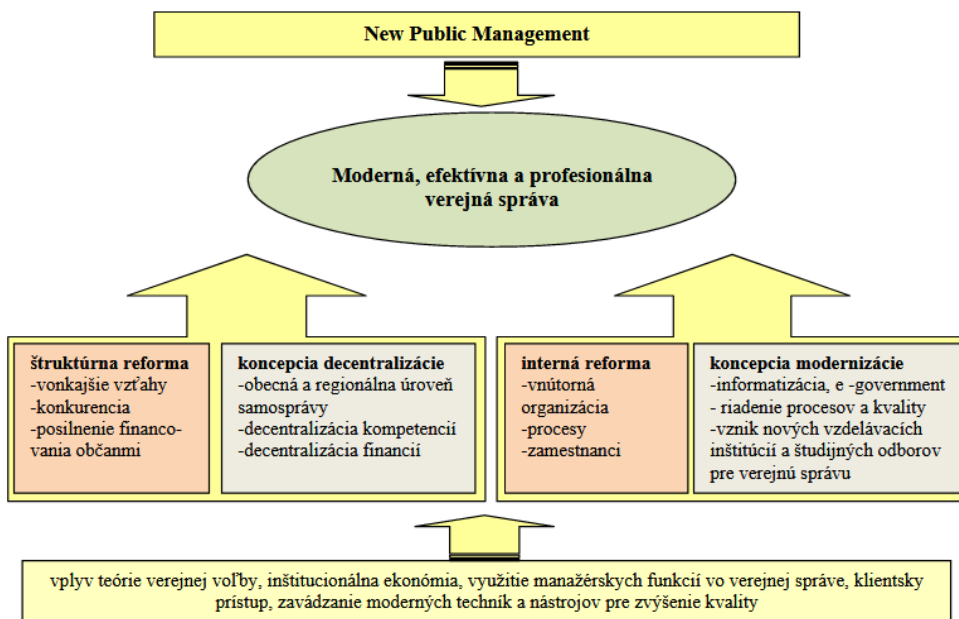
Zároveň dynamika vývoja v spoločnosti, ako aj rýchle tempo meniacich sa potrieb občanov spôsobuje značný tlak na jednotlivé inštitúcie verejnej správy aby sa prispôbovali novým okolnostiam, ktoré formujú ich činnosť. Veľkú úlohu v tomto procese zohráva zavádzanie inovatívnych prvkov riadenia verejnej správy. V riadení verejnej správy je v súčasnosti dôležité prijať posun od tradičných modelov riadenia verejnej správy k inovačnému riadeniu a procesom vedenia ľudí (Véřeš - Balážová 2006). Napriek tlaku na modernizáciu prístupov v riadení vo verejnej správe sú tu ale určité obmedzenia spojené so zavádzaním manažérskych metód vo verejnom sektore v porovnaní so súkromným sektorom. Tieto sú spojené najmä s charakterom príznačným pre obidva sektory, keď v súkromnom sektore je dominantný faktor efektívnosti spojený so snahou o maximalizáciu zisku, čo podmieňuje najmä trhové prostredie kde súkromné spoločnosti primárne realizujú svoje aktivity. Pri subjektoch verejného sektora je ale často problematické prioritizovať efektívnosť, a to najmä pri vynakladaní finančných prostriedkov z verejných zdrojov a minimalizácii nákladovosti, nakoľko charakter činností subjektov verejného sektora často krát znamená vynakladať finančné prostriedky aj na oblasti kde sa to javí ako neefektívne, ale pre určitý aspekt spoločnosti sú tieto výdavky nevyhnutné. Inými slovami, tendencie avizujúce neefektívnosť môžu byť vyvolané neziskovým charakterom verejného sektora.

Jednou z inovatívnych metód, ktorá sa čím ďalej tým viac zavádza pri reformných tendenciách vo verejnej správe je metóda 'New Public Management'. Neexistuje jasná alebo vo všeobecnosti schválená definícia čo táto metóda vlastne znamená, nakoľko evidujeme v odbornej literatúre aspoň 4 hlavné modely popisujúce túto metódu, ale všetky majú spoločnú črtu v tom, že každá z nich predstavuje posun od tradičných modelov riadenia vo verejnej

správe smerom k inovatívnemu (Ferlie a kol. 1996). Jedným z hlavných charakteristických prvkov tejto metódy je tlak na verejné inštitúcie poskytovať čoraz vyššiu kvalitu ponúkaných služieb občanom pri postupnom znižovaní nákladov a zvyšovaní efektivity vynakladaných verejných výdavkov. Druhým hlavným prvkom je inovatívne zavádzanie klientskeho prístupu k občanom/zákazníkom. Tretím hlavným prvkom je potreba reagovať na potreby občanov a štvrtým prvkom je participácia občanov na riadení vo verejnom sektore ako aj zavedenie účinných metód kontroly verejných inštitúcií.

V praxi sa tieto prvky spravidla nepoužívajú ako ucelený systém a nástroj na zavádzanie inovatívnych prvkov v riadení vo verejnej správe, ale skôr sa využívajú ako zásobník možnosti integrácie jednotlivých prvkov z ktorých sa pre prostredie určitej verejnej inštitúcie vyberajú tie ktoré sú pre danú inštitúciu realizovateľné a kde prinesú požadovaný efekt na konci ktorého bude skvalitnenie poskytovaných služieb občanom. Na základe prijatia tejto koncepcie je možné očakávať inovatívny prístup v riadení verejnej správy, pričom samotné inovácie sa môžu týkať všetkých zložiek a organizácií verejnej správy a zároveň pre tieto subjekty môže platiť, že ak má dôjsť k akejkoľvek forme inovácie, tá môže byť vo forme tvorby inovácie špecificky pre verejnú správu alebo naopak, môže ísť o prijatie a adaptáciu inovácií, ktoré boli určené pre iné subjekty a ktoré si verejná správa prevezme (Ručinská – Knežová 2009).

Obrázok 1: The New Public Management.

Zdroj: Ručinská – Knežová 2009

Kľúčom k riešeniu schopnosti zvládať stanovené ciele popri efektívnom využívaní zdrojov vo verejnej správe je neustála podpora inovačného potenciálu v rámci riadenia inštitúcií. Zároveň musia inštitúcie zabezpečiť, aby realizované inovácie vyvolali v správne identifikovanom situačnom rámci adekvátnu odozvu v podobe rôznych kategórií aktivít, či už v rámci služieb, procesov, modelov alebo metód riadenia. Základom riadenia nielen inovačného potenciálu, ale celej organizácie je strategické riadenie a stanovenie vízie. Pri uplatňovaní nových nástrojov v procese strategického riadenia je nevyhnutné zabezpečiť vnímanie organizácie prostredníctvom jej procesov. Základom zavádzania akýchkoľvek inovácií a zmien je projektové riadenie. Zároveň strategickými piliermi každej inštitúcie by mali byť zamestnanci ako motivovaní a vyškolení profesionáli, uspokojujúco obslužený zákazník v užívateľsky príjemnom prostredí a efektívne fungujúci úrad usilujúci sa o zvyšovanie svojej kvality.

5 Záver

Dôvera občanov vo verejné inštitúcie sa stáva čoraz viac zásadnou témou pri otázkach a diskusiách o kvalitnom fungovaní verejnej správy. Občania sa spoliehajú na to, že verejné inštitúcie si plnia svoje povinnosti voči nim pri zabezpečovaní ich potrieb, ale zároveň že budú pri výkone svojich činností postupovať profesionálne, odborne, čestne a transparentne. Ak tak tieto inštitúcie nekonajú, sklamanie občanov z týchto očakávaní sa môže transformovať do postupnej straty dôvery a ak tento trend pokračuje dlhodobo (aj po výmene niekoľkých vládnych garnitúr a niekoľkých reformách verejnej správy), skončí nedôverou. Dôvera občanov voči verejným inštitúciám je navyše ovplyvnená rôzne podľa toho, či majú pozitívne alebo negatívne skúsenosti s poskytovaním ich služieb. Dôvera vo verejné inštitúcie je zároveň jedným z najdôležitejších základov, na ktorých sa buduje legitimita a udržateľnosť politických systémov (OECD 2013). Inými slovami, strata dôvery vo verejné inštitúcie má priame politické dopady v danej krajine/regióne, nehovoriac o spoločenských dopadoch.

Je preto nevyhnutné prijímať na úrovni riadenia verejnej správy také systematické opatrenia, ktoré budú zabezpečovať neustále skvalitňovanie poskytovaných služieb občanom zo strany jednotlivých verejných inštitúcií. Cieľom tohto príspevku bolo pomenovať niektoré z možných spôsobov ako neustále systémovo zlepšovať kvalitu týchto poskytovaných služieb. Medzi najefektívnejšie nástroje zlepšovania kvality poskytovaných služieb vo verejnej správe zaradujeme oblasť stabilizácie a rozvoja administratívnych kapacít, manažment kvality verejných služieb, zefektívňovanie procesov riadenia verejnej správy ako aj začleňovanie inovatívnych prvkov do procesov riadenia a výkonu verejnej správy. Pri snahe o zlepšovanie kvality poskytovaných služieb vo verejnej správe je zároveň nevyhnutné vo vzťahu k občanovi – klientovi v prvom rade sledovať proklientský prístup, čo uľahčí súčasné transformačné procesy smerom k lepšej prístupnosti verejných služieb.

Zoznam literatúry

- Briška, F. (2010). *Teória a prax verejnej politiky*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela, 2010. 284 s. ISBN 978-80-557-0045-8.
- Cronin, J., Taylor, S. (1994). SERVPERF Versus SERVQUAL: Reconciling Performance-Based and Perceptions-Minus-Expectations Measurement of Service Quality. 1994. In: *Journal of Marketing* 58(1):125-131.
- Európska komisia. (2017). *Tematický informačný prehľad Európskeho Semestra: Kvalita verejnej správy*. [online] [cit. 11.10.2020] Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester-thematic-factsheet-quality-public-administration_sk.pdf
- Ferlie, E. a kol. (1996). *The New Public Management in Action*. New York: Oxford University Press. 279 s. ISBN 0-19-828902-2.
- Gašpar, M. (1993). *Moderná verejná správa*. Bratislava: PROCOM, 1993. 128 s. ISBN 80-85717-01-8.
- Grúň, L., Pavličková, A., Vydrová, V. (2005). *Samospráva ako súčasť verejnej správy*. Bratislava: EUROUNION, 2005. 122 s. ISBN 80-88984-82-3.
- Chlivickas, E. (2005). *Human Resources Development Strategy for Public Administration Institutions*. In: *Public Administration*, No 2 (6). ISSN 1648-4511.
- Konečný, S. (2016). *Verejná správa v členských štátoch Európskej únie*. Bratislava : Mayor, 2016. 237 s. ISBN 978-80-969-1338-1.
- Korimová, G. (2013). Návrh normatívnych štandardov sociálnych služieb a ich budúcnosť v oblasti finančnej garancie. Banská Bystrica. UMB 2013. In: KEGA c. 037UMB-4/2013 Inovatívny študijný program Sociálna ekonomika a podnikanie.
- Kováčová, E. (2010). *Verejná správa na Slovensku (Úlohy a postavenia územnej samosprávy)*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2010. 239 s. ISBN 978-80-557-0101-1.
- Kováčová, E. (2011). *Verejná správa SR a jej súvislosti*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2011. 194 s. ISBN 978-80-557-0299-5.
- Kotulák, J. (2020). Štandard verejnej služby v hodnotení kvality verejnej správy. In: *Vedecký časopis FINANČNÉ TRHY*, Bratislava, Derivat 1/2020, ISSN 1336-5711.
- Krnáč, J., Kožiak, R., Liptáková, K. (2008). *Verejná správa a regionálny rozvoj*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2008. 258 s. ISBN 978-80-8083-695-5.
- Lukáč, P. (2016). *Efektívne riadenie ľudských zdrojov v štátnej správe*. In: *Slovak Journal of Public Policy and Public Administration*, Roč. 3, č. 1, 2016. ISSN 1339-5637.
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. (2014). *Operačný program Efektívna verejná správa*. [online] [cit. 11.10.2020] Dostupné na internete: <http://www.reformuj.sk/wp-content/uploads/2020/09/Opera%C4%8Dn%C3%BD-program-Efekt%C3%ADvna-verejn%C3%A1-spr%C3%A1va-4.0.pdf>

- NEMEC, J., MERIČKOVÁ, B. (2010). Zmluvné zabezpečovanie verejných služieb v rozmere efektívnosti a kvality. Banská Bystrica. 2010.
- OECD. (2013). *Trust in government, policy effectiveness and the governance agenda*. In: Government at a Glance 2013, OECD Publishing, Paris. DOI: https://doi.org/10.1787/gov_glance-2013-6-en
- Pomahač, R. (2011). *Základy verejnej správy* Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 267s. ISBN 978-80-7380-330-8.
- Rezende, F. C. (2008). *The Implementation Problem of New Public Management Reforms: the dilemma of control and the theory of sequential failure*. In: International Public Management Journal, 2008, Roč. 9, č. 2, s. 40-65.
- Ručinská, S., Knežová, J. (2009). *Inovačný prístup v riadení ako súčasť modernizácie verejnej správy v Slovenskej republike*. In: Transfer inovácií, Roč. 13, 2009. s. 173-178.
- Škultéty, P. (2001). *Základy verejnej správy*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2001. 118 s. ISBN 80-8055-387-4.
- Transparency International Slovensko. (2001). *Transparentnosť v štátnej správe*. Bratislava : CPHR - Transparency International Slovensko, 2001. 33s. ISBN 80-89041-16-7.
- Véreš, M., Balážová, E. (2006). *Nové prístupy k riadeniu miestnej samosprávy*. [online] [cit. 11.10.2020] Dostupné na internete: <http://www.avs-rvc.sk/NPM%20pre%20AKE%20SR.ppt>.
- Wokoun, R., Mates, P., Kadeřábková, J. (2011). *Základy regionálnych vied a verejnej správy*. 1. vyd. Praha: Aleš Čeněk, 2011, 478 s. ISBN 978-80-7380-304-9.

Vladimír Kováčik is an assistant professor at the Department of Political Sciences, Faculty of Social Sciences, University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, Slovakia.

[e-mail: vladimir.kovacik@ucm.sk]

Discussion

POSSIBILITIES OF THE PUBLIC TO INFLUENCE DECISION-MAKING OF LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES³

MOŽNOSTI VEREJNOSTI OVPLYVŇOVAŤ ROZHODOVANIE ORGÁNOV OBECNEJ SAMOSPRÁVY

Tomáš ALMAN

Abstract: The article will deal with the possibility of the public to influence the decision-making of local authorities in the Slovak Republic. The thematic intent of the article will follow two key levels. In the first place, attention will be focused on defining the constitutional basis of the institute, the second intention will focus on the possibilities of the public to intervene in the decision-making process of local self-government bodies in selected cities. The article will be based on the identification, summarization and explanation of selected forms of participation. We will complement the analysis of the topic with statistical data about partial spheres from 18 municipalities. Complementarily, the article will focus on the identification of existing negative areas in the legal regulation of the researched topic, evaluation of the current state with the offer of possible perspectives of better development.

Keywords: *local self-government, municipality, participation, decision-making, public.*

1 Introduction

Public participation in the decision-making of local self-government bodies is one of those topics that concerns each of us and always has an up-to-date dimension. Regardless of our relationship with the community (inhabitant, business, family, etc.), the administration of public affairs is directly connected with us.

Our attention will be focused primary on conditions in the Slovak Republic with a special focus on selected local self-governments. The thematic purpose of the article has two key levels. First of all, we will necessarily deal with the constitutional basis of the institute, as there is a clear connection with strict legal limits, the second aspect will be related to the

³ This article was prepared with the support of the project vvgS-2020-1416 "Transparent Local Self-Government".

possibilities of the public to intervene in the decision-making process of local self-governments in selected municipalities. However, the article will not examine the elements of indirect democracy (active and passive right of vote), we will focus on direct forms.

2 Constitutional core

The possibility to influence the decision-making of the municipal council (not excluding other bodies) by the inhabitants or the general public (usually most often by speaking at meetings) is only one of the forms of direct performance of local self-government. In this regard, the local referendum, the assembly of the inhabitants of the municipality, the right of petition, complaints, institutes of the right to free access to information etc. In this context, the field we researched is often overlooked. Underestimation of interest is also on the part of the legislator and local self-governments, because there is no more comprehensive legal regulation of the material and procedural aspect of the participation of the persons in the decision-making of the municipal council or other bodies. From the perspective of national legislation, the cardinal constitutional basis of inhabitant participation in the administration of public affairs can also be identified directly in Act no. 460/1992 Coll. The Constitution of the Slovak Republic (hereinafter referred to as the Constitution or the Constitution of the Slovak Republic), specifically in Art. 30 par. 1, according to which "*Citizens have the right to participate in the administration of public affairs directly or by free choice of their representatives ...*" and in Act no. 369/1990 Coll. on Municipal Establishment, as amended (hereinafter referred to as the Act on Municipal Establishment). However, the mentioned legal regulation is only fragmentary in this context, the rules of procedure of municipal councils, statutes or other local legal acts are also insufficient and non-reflective (Niedziółka 2011; Palúš et al. 2018; Volochová 2018a; Mitaľ 2019).

The absence or insignificance of the legal regulation of the institute then shows a number of problems in practice and also several "stalemates", where it is not clear what procedure to choose and what are the adequate rights of the chairman and similarly the person who wants to talk on council, commission, municipal committee to present their opinion or observation. We think that the possibility for the inhabitants of the municipality and in certain situations also the general public to influence the decision-making of the municipal council, mayor, municipal committee or to participate (not only as members) in municipal commissions is an elementary part of the principle of democracy (Alman 2018).

The municipality unites persons who have a permanent residence in its territory. This person is a inhabitant of the municipality as a determining subject of the whole self-government. An extensive interpretation of the relevant provisions of the Municipal Establishment Act (especially § 3-4) implies that the right to participate in local self-government is linked to permanent residence and not to the citizenship of the Slovak Republic. The

inhabitant of the municipality adjusts the widest calculations of possibilities for direct participation in the implementation of local self-government (also *vis-à-vis* self-government bodies), even though there are still several shortcomings or ambiguous places in the legislation.

For our purposes and for the proper definition of direct democracy at the municipal level, it is necessary to mention here the fact that the Act on Municipal Establishment guarantees the right to participate in the local self-government of the municipality to other persons. According to § 3 par. 5 of the cited Act, this right is available *in concreto* to entities that have real estate in the municipality or pay local tax or local fee in it, are registered for temporary residence in the municipality, have honorary citizenship of the municipality. The law does not grant specified persons the right to vote and be elected to local government bodies and the right to vote in a local referendum; on the contrary, these persons have the right to participate in the assembly of municipal inhabitants and express their opinion, municipalities with their suggestions and complaints. The right to address the municipal authorities with requests, proposals and complaints has a universal character, it belongs to everyone. As for participation in the meetings of the municipal council, basically anyone can attend them, because according to § 12 par. 8 of the Act, the meetings of the municipal council are in principle public (Paluš et al. 2018).

Taking into account the above-mentioned legislation and other provisions, it is clear that this regulation raises a number of issues of various levels of importance. From a global perspective and together, however, they create a lot of controversy and problems in terms of practice. The legal regulation omits such institutes as the claimability of giving the word to the participants of the municipal council, procedural rules for giving the word and withdrawing the word to the speaker, time intervals of discussion, the possibility of repeated expression, etc. Special categories in this regard are bodies such as the municipal (city and local) committee or the commission of the council, where the legislation is very brief. Based on this fact, the regulation is then left to the local self-governments, which regulate the given sphere through (if ever) local legal acts. The practice then points to the huge differences between local governments, arbitrariness and their own interpretation of legislation, sometimes chaotic procedural rules, etc.

3 Methodology

Given the scope of the discussion paper and its profiling, the article will be based on the use of several scientific methods. These will be mainly methods such as analysis, synthesis, deduction, identification, summarization and explication, we will complement the analysis of the topic with statistical processing of data of partial areas from 18 municipalities. The selection of specific local self-governments will not be random, the article will be based on the study "Open Local Self-Government", which was prepared under the auspices of Transparency International Slovakia (hereinafter referred to as the

TIS study). The TIS study includes a ranking of transparency 100 in terms of the population of the largest municipalities (cities). The article will not analyze the data processed by them, the inspiration is only in the list of places.

The article will also complement the identification of shortcomings, negative spheres and gaps in the legislation, evaluation of the current situation with the offer of possible solutions and perspectives of development in the coming period. This thesis also forms the core of the aim of the present article.

4 Research results

The mentioned TIS study includes a ranking of transparency 100 in terms of the population of the largest municipalities (cities), it monitors various fields, but these will not be the subject of our research. We focus on other spheres of public direct participation in public administration, specifically on the possibilities of participation in decision-making of the city and local committee (hereinafter MR) and commissions of city and local councils (hereinafter KMZ). We compare 18 municipalities in 33rd to 50th place in the ranking. Among these municipalities are cities as well as city districts of Bratislava and Košice. We will partially supplement the research with their participation in the "Link for Mayor" portal (hereinafter referred to as OPS). These 18 municipalities consist of Piešťany, Bratislava Ružinov, Brezno, Sereď, Bratislava Karlova Ves, Bytča, Levoča, Košice Juh, Moldava nad Bodvou, Bratislava, Senica, Zlaté Moravce, Galanta, Stará Ľubovňa, Liptovský Mikuláš, Krompachy, Košice Sídlisko KVP and Snina. The research was conducted from September to October 2020.

4.1 City and local committee

4 areas were monitored at the MR, the establishment / non-establishment of the MR, the existence of the MR Rules of Procedure, whether the regulation of the MR proceedings is part of the rules of the city and local council or city statute (at least in part) and giving the word to the public on the basis of the MR rules and city and local council rules or city statutes.

7 of the 18 cities and city districts do not have an established MR. Exactly half of the local governments do not have modified MR meetings with their own rules of procedure or statute. No data was found for Bratislava Ružinov, the remaining 9 local governments have an adjustment in the rules of procedure of the council, in the statute of the city or city district, or the adjustment is completely absent. As for at least a partial adjustment of the MR negotiations in these other legal acts, the result is 1: 1. Interesting results were also obtained within the criterion "giving the word to the public on the basis of the Rules of Procedure of the MR or the Rules of Procedure of City and Local Councils or Statutes. 4 municipalities do not explicitly allow the word to be given to the public at the MR meeting, 3 allow, 9 municipalities do not have it regulated in any way and 2 do not explicitly regulate it, at the same time it is not even excluded. The latter case is linked to legislation in context: the

meetings are public, or there are other participants in addition to the members of the MR.

The exemplary cities in this regard are Piešťany and Levoča, where all questions are answered yes, so we can say that local legislation is in favor of public participation in MR decision-making.

4.2 Commissions of city and local councils

We focus on areas such as the number of KMZ, the existence of a separate rules of procedure /statute of KMZ, whether the regulation of KMZ negotiations is part of the rules of the city council or city statute (at least in part), within the most important KMZ (financial or property) participation of non-deputies in KMZ were monitored and giving the word to the public on the basis of the rules of procedure of the KMZ or the rules of procedure of the city and local council or the statutes of the city.

The number of KMZ in the surveyed cities and city districts ranges from 5 in the Košice Juh district to 11 in Moldava nad Bodvou. Most municipalities have adjusted meetings of all KMZ with one separate rules of procedure or principles, for Bratislava Ružinov, Bratislava Karlova Ves and Bratislava no data was found, Galanta and Bytča do not have such a separate legal act, the last local self-government, Sereď, has two individual rules of procedure for two KMZ, the others are regulated in the rules of procedure of the city council. As for at least a partial adjustment of the MR meeting in other local legal acts to the absence of the given adjustment, the result is in the ratio 10: 8. Again, interesting results were obtained within the criteria "participation of non-deputies in the KMZ" "giving the word to the public on the basis of the rules of procedure of the KMZ or the rules of procedure of municipal and local councils or statutes. In this case, we analyze the already mentioned financial or property KMZ. All municipalities except one (Bratislava Karlova Ves) also have non-deputies in KMZ. 9 municipalities do not explicitly allow giving the word to the public at a meeting, 2 allow, 4 municipalities do not have it regulated in any way and 3 do not explicitly regulate it, at the same time it is not excluded. The latter case is again linked to the legislation in context: the meetings are public or, in addition to the members of the commission, there are other participants.

Piešťany is again an exemplary city in this respect, and the Košice Sídliisko KVP can also be assigned to Piešťany, so these local self-governments are again in favor of public participation in KMZ decision-making.

4.3 Link for the mayor

From the data that were still available at the time of their collection, several facts emerge. Most municipalities have set up this tool, specifically in a 12: 6 ratio to those that do not use this tool.

Although a major problem that can be identified, OPS is established but there are no answers or other feedback. The ideal situation is when the OPS is set up and the responsible persons of the local governments answer the questions of the public promptly and at the same time the degree of

solution of the problem is visible. It is positive that local self-governments use this tool.

5 Conclusions

The participation of the inhabitants and the public in the decision-making of the bodies is an undoubted cardinal aspect of local self-government. It is therefore more than desirable for the municipality to choose the appropriate approach to this value. In principle, the municipality has two alternatives for its position on public participation in the municipality. It can either take a passive approach to responding to the situation or it can actively try to create the best possible conditions for their participation in local government activities. For local governments, their elected and unelected representatives and employees, the evaluation of local self-governments analyzed by us should serve as a motivation and at the same time a kind of appreciation of their work and efforts to behave transparently and provide their citizens with quality information. This is also the way in which development in local self-government can be supported, including the inflow of investments and the improvement of the quality of life of its inhabitants (Alman 2019; Volochová 2018, Florek and Eroglu 2019).

The municipal committee and the commissions of the municipal council in general are also important in the context of the discussed topic of public participation in the meetings of the municipal council. Here, too, the active approach of local governments can be chosen in favor of strengthening the public's ability to manage public affairs. The question is, is such a path appropriate and correct? Who should regulate it and how. If this area has long been neglected by the legislator, how should local self-governments proceed?

We believe that the legislator, subsidiary local self-governments through local legal acts should expand the possibilities of the public to influence the decision-making of municipal self-government bodies as widely as possible, or define the already existing rules more clearly. Regardless of the form (law, rules of procedure, statute, principles...), the legislator and local self-governments should do their utmost to ensure transparency and strengthen the public in the administration of public affairs.

References

- Alman, T. (2018): Spoluúčasť obyvateľov obce a verejnosti na rozhodovaní obecného zastupiteľstva, Verejná správa v súčasnom demokratickom a právnom štáte, Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.
- Alman, T. (2019): Priame formy demokracie na miestnej úrovni v Slovenskej republike – súčasný stav a perspektívy vývoja, Political Science Forum=Politologické Fórum, vol. 8, no. 2, 52-57.
- Florek I. - Eroglu S.E. (2019): The need for protection of human rights in cyberspace, Journal of Modern Science, WSGE, vol. 3, no. 42, 27-36.
- Mital', O. (2019): Conflict of Interest: Legal and Ethical Aspects in Local Self-Government in Slovakia, Central European Public Administration Review, vol. 17, no. 1, 69-91.
- Niedziółka I. (2011): The impact of EURO 2012 on development of tourism in Mazovia region, Region formation and development studies, Journal of Social Sciences, no.5, 197-204.
- Palúš, I. a kol. (2018): Formy uskutočňovania obecnej samosprávy, Košice, Fakulta verejnej správy, UPJŠ v Košiciach.
- TRANSPARENCY INTERNATIONAL SLOVENSKO, 2018. Otvorená samospráva 2018. Bratislava: Transparency Internaional Slovensko, [online]. Available at:
<<http://samosprava.transparency.sk/about/mesta>> [Accessed 25. November 2020].
- Volochová, J. (2018): Iné formy účasti obyvateľov na samospráve obce, Ius et Administratio : Facultas Iuridica Universitatis Ressoviensis : prawo konkurencji w procesie zmian : publikacja pokonferencyjna, vol. 3, 1-13.
- Volochová, J. (2018): Referendum as a medium (demonstration) of freedom and democracy, Central European Papers, vol. 6, no. 2, 78-90.

Tomáš Alman is an assistant profesor at Department of Public-law Dicipines at Faculty of Public Administration, Pavol Jozef Šafárik University in Košice, Slovakia.

[e-mail: tomas.alman@upjs.sk]

Reviews

Rudolf Kucharčík: O zahraničnej politike Charla de Gaulla. 1. vydanie. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2020. 132 s. ISBN 978 80-225-4702-4.

Katarína BROCKOVÁ

Vo vydavateľstve Ekonóm bola v roku 2020 publikovaná vedecká monografia autora doc. PhDr. Rudolfa Kucharčíka, PhD., ktorá sa venuje vybraným aspektom zahraničnej politiky jedného z najväčších svetových štátnikov a tvorcov svetovej politiky v 20. storočí francúzskeho prezidenta Charla de Gaulla.

Autor sa v rámci svojej vedecko – výskumnej práce dlhodobo zaoberá problematikou zahraničnej politiky Francúzska. Znalosť danej témy sa v jeho aktuálnej práci pretavila do analýzy vybraných súčastí zahraničnej politiky Francúzska, ktoré sú spojené s politickým pôsobením generála de Gaulla. Predložená monografia je rozdelená do šiestich častí. Každá kapitola je venovaná konkrétnemu historickému obdobiu v dejinách Francúzska alebo politickému postoju tohto významného štátnika, ktorý silou svojej osobnosti vývoj zásadne ovplyvnil. Autor pri spracovávaní vedeckej práce použil rozsiahly arzenál vedeckej literatúry predovšetkým zahraničných autorov vzhľadom k skromnosti zdrojov slovenskej literatúry, ktorá by sa venovala danej problematike.

Úvodná časť monografie uvádza čitateľa do skúmanej problematiky definovaním a kritickou analýzou ideových a ideologických zdrojov gaullizmu. Túto časť práce autor uvádza nasledovným citátom prezidenta de Gaulla „*štátnikom je ten, kto vidí do budúcnosti, je to ten, kto je schopný oddeliť skrytú podstatu od viditeľnej zbytočnosti.*“ Pre lepšie pochopenie a komplexnejšie obsiahnutie teoretického obsahu pojmu gaullizmus a jeho praktickej politiky sú konfrontované názory mnohých politológov, často protirečivo hodnotiace politické pozície generála de Gaulla v jednotlivých významných medzníkoch jeho štátnického pôsobenia. Autor sa stotožňuje v súvislosti s definíciou dobového gaullizmu s názorom, že Charles de Gaulle bol zástancom silnej a centralizovanej vlády a súčasne sa v historicky významných momentoch hlásil k demokracii a odmietal úlohu armády na riadení štátu. Súčasne je v úvodnej časti práce akcentovaná skutočnosť, že významnou súčasťou gaullizmu je euroskeptický pohľad na integračné procesy v západnej Európe, kde prezident de Gaulle videl možnosť oslabenia výnimočnosti Francúzska. Autor monografie sa stotožňuje s názormi niektorých autorov, že k základným prvkom gaullizmu treba tiež radiť konzervativizmus, (francúzsky) nacionalizmus, bonapartizmus, snahu o nezávislú zahraničnú politiku a zdôrazňovanie francúzskej výnimočnosti.

Druhá časť monografie je venovaná analýze výsledkov praktickej politiky generála de Gaulla a to od obdobia alžírkej krízy až po jeho návrat k vrcholnej moci. Autor sa zameril na kritické hodnotenie pozície Francúzska ako koloniálnej veľmoci v období jeho prezidentského mandátu, kedy krajina strácala pod vplyvom medzinárodnej situácie a národooslobodzovacích hnutí svoje kolónie a výraznú dominanciu vo svetovej politike. V tejto časti je venovaná pozornosť zložitosti a osobitosti vzťahu Francúzska k Alžírsku, ktoré malo odlišný status ako ostatné kolónie. Bolo svojim spôsobom integrálnou súčasťou Francúzska. Je deklarované, že postoj Charla de Gaulla k Alžírsku sa vyvíjal a to od jeho pôvodného predpokladu, že Alžírčania sa môžu stať plnoprávnymi občanmi Francúzska až po získanie nezávislosti. Postoje prezidenta k tejto otázke vyústili v roku 1959 do oznámenia, že Alžírčanom bude umožnené, aby rozhodli o svojej budúcnosti. Alžírsky konflikt bol ukončený 18. marca 1962 podpisom Evianskych dohôd a 3. júla 1962 získaním nezávislosti.

Tretia časť vedeckej monografie sa venuje zmenám v období nestabilného politického režimu vo Francúzsku. Zaoberá sa príčinami a následkami zmeny ústavy, ktorá viedla k posilneniu právomocí prezidenta a zvýrazneniu jeho vplyvu na kľúčové rozhodnutia v oblasti zahraničnej a obrannej politiky. Autor monografie sa odvoláva na slová Ch. de Gaulla, v súlade s ktorými mal prezident disponovať „rozhodovacou právomocou“ a byť prezidentom nad „náhodou“, ktorá umožní „kontinuitu kombinácií.“ Zložitosť politickej situácie a politického postavenia Ch. de Gaulla sú v práci zdôraznené konštatovaním, že jeho názory sa vo vtedajšom politickom spektre nestretli vždy s pochopením.

Politický systém, ktorý bol na základe ústavy piatej republiky vytvorený, kombinoval dočasne republikánsku a monarchistickú formu vlády. Autor svoje tvrdenie posilňuje akcentovaním skutočnosti, že jej základom bola charizma a autorita osobnosti Charla de Gaulla, ako aj dôvody, ktoré ho v rokoch 1940 a 1958 priviedli do pozície „prvého zo všetkých Francúzov.“ Formu vlády, ktorú ústava z roku 1958 vytvorila, označuje väčšina politológov ako (semiprezidentskú) formu vlády so silným postavením prezidenta.

Štvrtá časť vedeckej monografie sa zaoberá postojmi Ch. de Gaulla k transatlantickým vzťahom. Po jeho návrate k moci došlo v zahraničnej politike Francúzska k zásadnému obratu a to najmä vo vývoji týchto vzťahov. Autor monografie používa v tejto súvislosti ako argument vysvetlením snahy prezidenta de Gaulla realizovať nezávislú francúzsku zahraničnú a obrannú politiku. Francúzsko ako jedna z jadrových veľmocí nemala podliehať žiadnej cudzej sile ani veleniu NATO, napriek tomu, že atlantické spojenectvo bolo pre prezidenta dôležité. Z vyššie uvedeného je preto zrejmé, že Charles de Gaulle „odmietal štruktúry NATO, lebo obmedzovali francúzsku suverenitu“.

Európska politika Charla de Gaulla je v monografii štrukturovaná najmä realistickým vzťahom prezidenta k sovietskemu bloku a vzťahom k Nemecku. Jeho politika bola založená, ako je citované v monografii, na vízii silnej a nezávislej Európy, ktorá by sa rozprestierala od Atlantiku až po Ural. Prezident de Gaulle rešpektoval rozdelenie síl v Európe a existujúci systém

dvoch politických blokov. Patril k dlhodobým zástancom zjednotenej Európy, ktorá nevyklučovala spoluprácu so žiadnym štátom, a to bez ohľadu na jeho minulosť. Táto jeho politika sa odrazila v otázke francúzsko-nemeckého zblížovania, ktorého výsledkom bolo podpísanie Zmluvy o francúzsko-nemeckej spolupráci 22. januára 1963 v Paríži (Elyzejská zmluva).

Autor neopomína ani postoje Ch. de Gaulla k európskej integrácii, kde akcentuje skutočnosť, že prezident nepatril k zástancom federalizácie Európy. Budúcnosť Európy videl v koalícii národných štátov, v konfederatívnom usporiadaní. Európa podľa neho existovala „len vďaka sile národov, ktoré ju tvoria.“ Podľa Charla de Gaulla sa totiž národné štáty „stali jedinými skutočnými efektívnymi aktérmi v modernej histórii“.

Už spomínanú výnimočnosť Francúzska za svojho prezidentského mandátu demonštroval na pôde EHS v polovici 60. rokov politikou „prázdnej stoličky.“

Záverečná časť monografie je venovaná špecifickosť politiky Charla de Gaulla k sovietskemu bloku. Jeho postoj k ZSSR bol ovplyvnený udalosťami druhej svetovej vojny. ZSSR uznal Ch. de Gaulla za hlavného predstaviteľa Slobodného Francúzska v septembri 1941, t. j. tri mesiace po tom, ako Nemecko napadlo ZSSR. Generál de Gaulle začal rozhovory so ZSSR bezprostredne po oslobodení Paríža a po uznaní francúzskej vlády, ktorej predsedal, Sovietskym zväzom dňa 23. októbra 1944. Výsledkom rozhovorov bola spojenecká zmluva, ktorú s J. V. Stalinom uzatvoril dňa 10. decembra 1944.

De Gaulle predpokladal rozpad bipolárneho systému a jeho nahradenie systémom multipolárnym. Táto zmena bola z jeho pohľadu žiaduca.

Komunistická ideológia ZSSR bola v ponímaní generála de Gaulla len formou, ktorú on nepovažoval za rozhodujúcu. Základom štátu bolo Rusko a ruský národ.

V období jeho prezidentského mandátu sa začali zároveň postupne zlepšovať vzťahy Francúzska s druhým najvplyvnejším členom komunistického tábora, s ČĽR. Autor zdôrazňuje, že prezident si uvedomoval silu ČĽR a jej medzinárodnopolitický vplyv. Izolácia ČĽR nemala podľa neho budúcnosť a bola v rozpore s jeho predstavou o multipolárnom usporiadaní sveta.

Publikovaná vedecká monografia *O zahraničnej politike Charla de Gaulla* predstavuje v slovenskej vedeckej literatúre ojedinelý počin, ktorý dopĺňa nie príliš bohatú knižnicu vedeckých prác z problematiky medzinárodných politických vzťahov so zameraním na postavenie a vplyv Francúzska. Osobitne oceňujem na práci výber problematiky - a to zhodnotenie výsledkov politiky Charla de Gaulla a kritické zhodnotenie jeho politických postojov a vplyvu na vývoj politického diania v Európe počas jeho prezidentského mandátu. Rozsah diela neumožnil autorovi komplexne zhodnotiť politickú osobnosť Charla de Gaulla, jedného z najvýznamnejších Francúzov v histórii, napriek tomu spracovanie práve tejto problematiky je významným obohatením slovenskej vedeckej literatúry.

Katarína Brocková is an assistant professor at the University of Economics in Bratislava, Faculty of International Relations, Slovakia.
[e-mail: katarina.brockova@euba.sk]

Reviews

Jaroslav Chovanec: SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE – Východisko k slovenskej národnej štátnosti. Martin : Matica slovenská, s. r. o. v Martine, 2019. 308 strán. ISBN: 978-80-8128-241-6.

Pavol HRIVÍK

Monografická práca profesora Jaroslava Chovanca, známeho ústavného právnika a vysokoškolského pedagóga, „Slovenské národné povstanie – východisko k slovenskej národnej štátnosti“, ktorá vyšla pri príležitosti 75. výročia Slovenského národného povstania. Ide o dielo mimoriadneho významu, ktoré netradične skúma tému Slovenského národného povstania (SNP), a to v kontexte formovania historicko-politického základu pre novodobú, demokratickú slovenskú štátnosť. Autor výstižne prezentuje a vysvetľuje odbornú a právnu podstatu skúmanej problematiky, jej spoločensko-politickú významnosť, ktorá obohacuje a posilňuje historické korene povojnového riešenia rovnoprávného postavenia Slovenska v Česko-Slovensku, ako aj následného utvárania politicko-právneho východiska i povedomia pre štátnu nezávislosť Slovenska v jeho novodobých dejinách.

Práca je prehľadným spôsobom štruktúrovaná do úvodu, šiestich kapitol posudzujúcich relevantné oblasti skúmanej problematiky, a záverečnej časti.

V úvode práce autor prezentuje štruktúru a zámery spracovávanej predmetnej matérie v jednotlivých kapitolách. Oboznamuje čitateľa s pojmom či definíciou štátnosti, pretože slovenská štátnosť sa tiahne ako kľúčový pojem naprieč celým dielom. Termín „štátnosť“ sa v spoločenskom živote používa veľmi frekventovane a často nevhodne, preto sa autor hneď v úvode snaží uviesť jeho správny obsah. Pojem štátnosť sa podľa autora chápe jednak ako vedomie o trvaní štátu spojené s vôľou štát udržať a rozvíjať, a jednak (u ľudu bez vlastného štátu) ako úsilie štát vytvoriť alebo obnoviť. V tejto súvislosti upozorňuje na skutočnosť, že štátnosť bezprostredne súvisí s právom národov na sebaurčenie, so suverenitou národa a suverenitou štátu v duchu všeobecne platných a rešpektovaných medzinárodných dokumentov.

Prvá kapitola „Vianočná dohoda – zakladajúci a programový dokument ilegálnej Slovenskej národnej rady (orgán prípravy a organizácie SNP)“ sa venuje predovšetkým Vianočnej dohode z roku 1943, ktorou sa konštituovala ilegálna Slovenská národná rada (SNR). Dohoda bola dielom politických reprezentantov domáceho komunistického odboja, reprezentantov demokratického a občianskeho odboja. Na základe Vianočnej dohody sa formovalo Vojenské ústredie, ktoré podliehalo SNR.

Druhá kapitola „Slovenská národná rada a výbory ako orgány štátnej moci a správy v SNP (mocensko-politické a štátne orgány)“ sa zaoberá otázkou vystúpenia SNR a národných výborov z ilegality po vypuknutí SNP v auguste 1944, ako aj organizovaním ozbrojeného boja spolu so slovenskou

povstaleckou armádou proti nemeckým nacistickým okupantom a ich domácim kolaborantom. Ďalšie otázky, ktoré sa v kapitole sledujú, sa dotýkajú prijatia Deklarácie na úvodnej schôdzi SNR v septembri 1944, v ktorej SNR vyhlasuje prevzatie zákonodarnej a výkonnej moci na povstaleckom území a programuje ciele SNP. Deklarácia vyhlasuje SNR za vrcholný orgán domáceho odboja a jediný oprávnený orgán vystupovať v mene slovenského národa.

Tretia kapitola „Štátoprávne aspekty SNP a slovenská národná štátnosť“ prezentuje ďalšie časti Deklarácie SNR, ktoré sa dotýkajú obnovenia Československa a bratského spolužitia s českým národom v spoločnom štáte. Autor v tejto kapitole upozorňuje na skutočnosť, že SNR počas povstania prijala niekoľko desiatok rôznych nariadení, prostredníctvom ktorých ho organizovala, uplatňovala štátnu moc a uskutočňovala reformy, ktoré si vynútil ozbrojený boj proti fašizmu a nacizmu. Odbojová politická reprezentácia počas SNP sa zaoberala tiež riešením otázok štátoprávnych vzťahov Čechov a Slovákov v obnovenej ČSR na zásade „rovný s rovným“, ktorý sa mal pretaviť do federatívnej podoby spoločného štátu. V kapitole autor posudzuje aj vzťahy medzi povstaleckou politickou reprezentáciou domáceho odboja a československou vládou v emigrácii. Tu zdôrazňuje fakt, že E. Beneš, ako najvyšší predstaviteľ emigrantskej vlády najskôr odmietol uznať samobytnosť slovenského národa a SNR ako jeho politicko-štátnu reprezentantku. Nakoniec ich však uznal pod tlakom SNP.

Vo štvrtej kapitole „Štátoprávny odkaz Slovenského národného povstania a jeho realizácia vznikom slovenskej štátnosti v česko-slovenskej federácii“ sa posudzujú najmä mocensko-politické štátoprávne aspekty SNP a jeho odkaz. Ide hlavne o premietnutie štátoprávneho odkazu SNP do ústavných dokumentov po oslobodení Československa Sovietskou armádou. Najskôr sa objavil v Košickom vládnom programe v apríli 1945, potom v Ústave v máji 1948, ale sa vytratil z Ústavy ČSSR z roku 1960. Štátoprávne vzťahy Čechov a Slovákov sa tak výrazne skomplikovali oproti ich riešeniu podľa Ústavy z roku 1948. Ústava z roku 1960 formálno-právne deklarovala rovnosť Čechov a Slovákov, ale inštitucionálne to nezakotvovala. Naopak, zrušila Zbor povereníkov na Slovensku, čím výrazne skomplikovala riešenie národnostnej otázky a tak nastolila tvrdý, deformovaný, asymetrický model riešenia vzájomných vzťahov oboch národov v spoločnom štáte. Až v roku 1968 na základe demokratizácie spoločnosti a štátu sa štátoprávny odkaz SNP dostal do ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o československej federácii. Jej vznikom, podľa profesora J. Chovanca, získali Slováci, ako aj Česi vlastné národné štáty (skôr si myslím národné republiky), ktoré sa stali členskými štátmi česko-slovenskej federácie.

V piatej kapitole „Nežná revolúcia – predpoklad dôslednej realizácie štátoprávneho odkazu SNP vo forme samostatnej Slovenskej republiky“ sa autor monografie zamýšľa nad demokratizačným procesom v spoločnosti a štáte. Zároveň sa výrazne rozvinul národno-emancipačný proces najmä na Slovensku. V jeho rámci sa uskutočnila aj kritika fungovania česko-slovenskej federácie, ktoré bolo spôsobené najmä normalizáciou spoločnosti od konca

roku 1970. V rámci normalizácie bol prerušený proces demokratizácie spoločnosti a štátu, ako aj reformy smerujúce k socializmu s ľudskou tvárou. Spustil sa však proces tvrdej centralizácie spoločnosti i štátu do tzv. pražského centra s čím vyjadrili veľkú nespokojnosť práve Slováci. Nakoniec, výsledky parlamentných volieb v Česko-Slovensku roku 1992 rozhodli o osude centralizovanej formy federácie a nakoniec o ústavnom a pokojnom rozdelení spoločného štátu Čechov a Slovákov v česko-slovenskom parlamente – vo Federálnom zhromaždení ČSFR. Autor v závere kapitoly konštatuje, a možno s ním súhlasí, že rozdelením Česko-Slovenska nové nástupnícke štáty – Česká republika a Slovenská republika – úspešne fungujú dodnes, sú členmi európskych a euroatlantických štruktúr, a ich vzájomné vzťahy sú vysoko nadštandardné, aké v histórii nemajú obdobu.

Šiesta kapitola „Kronika Slovenského národného povstania“ zahŕňa konkrétne udalosti, ktoré sa udiali a dokumenty, ktoré sa prijali, a to všetko od ich prípravy, organizácie až po samotný priebeh povstania. Udalosti a dokumenty v tejto kapitole sú časovo ohraničené dátumami 20. 7. 1944, kedy ilegálna SNR schválila na schôdzi v Čremošnom plán celonárodného povstania, a 19. 2. 1945, kedy sa v priestore Brezna spojil Hlavný štáb partizánskeho hnutia s Červenou armádou. Podľa autora sa SNP sa nedá oddeliť od 2. svetovej vojny, nakoľko sa uskutočnilo v priebehu jej záverečnej etapy.

Záverečný blok monografie pozostáva z časti namiesto záveru „Mnohostranný význam Slovenského národného povstania“ a bloku príloh „Dokumentárna časť I., II. a III.“. Autor tu okrem iného upozorňuje, že SNP je jedno z najvýznamnejších období v slovenských a československých dejinách, ktoré má mnohostranný význam. Tento fakt spočíva najmä v tom, že vtedajší boj proti fašizmu a nacizmu mal veľký strategický význam, a to tak politický a vojenský, ako aj mocensko-štátny, morálny a osobitne štátoprávny. Slovenský národ ako prvý v jadre strednej Európy povstal počas 2. svetovej vojny so zbraňou v ruke proti nemeckým okupantom a domácim kolaborantom za slobodu, demokraciu a pokrok.

Autor pri vypracovaní svojej monografii využil parciálne časti svojich viacerých publikácií, ako aj niektorých štúdií a článkov, ktoré vypracoval a publikoval v minulosti na základe vedeckého výskumu a ktoré neskôr aktualizoval a prepracoval na základe najnovších vedeckých poznatkov súčasnej slovenskej vedeckej historiografie. Predloženú monografiu „Slovenské národné povstanie – východisko k slovenskej národnej štátnosti“ svojim zameraním, obsahom a relevantnosťou považujem za mimoriadne hodnotné dielo profesora Jaroslava Chovanca, ktoré predstavuje významný príspevok do prameňov spoločensko-politického, mocensko-štátneho a štátoprávneho poznania zásadných aspektov a kľúčových momentov SNP úzko súvisiacich s formovaním základov pre novodobú, nezávislú slovenskú štátnosť, do rozvoja historicko-právnych a politických vied, ako aj do teórie medzinárodných európskych vzťahov. Dielo je určené najmä pre univerzitnú pedagogickú činnosť, pre študentov politologického, právneho a humanitného

zamerania, ako aj pre tých, ktorí profesionálne pôsobia v oblasti výskumu historického obdobia 2. svetovej vojny vrátane SNP.

Pavol Hrivík is Associate Professor at the Department of Political Science at Trencin University of Alexander Dubcek in Trencin, Slovakia.
[e-mail: pavol.hrivik@tnuni.sk]

Reviews

Karol Janas: *MEDZI VOJNAMI (Považská Bystrica v rokoch 1918-1938). Trenčín : Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, 2019. Prvé vydanie 2018, 89 strán. ISBN 978-80-8075-813-4*

Pavol HRIVÍK

Monografická práca docenta Karola Janasa, známeho historika, vysokoškolského pedagóga a verejného činiteľa „MEDZI VOJNAMI (Považská Bystrica v rokoch 1918-1938)“ je zaujímavým príspevkom do klenotnice výsledkov výskumu histórie regionálnych a miestnych reálií na Slovensku. Vo svojom diele sa autor sústredil na skúmanie kľúčových historických aspektov mesta Považská Bystrica v medzivojnovom období 1918 – 1938, pričom posudzuje skúmanú problematiku v širších súvislostiach – spoločensko-politických, hospodárskych, kultúrnych, vzdelávacích, zdravotníckych a športových. Výstižne prezentuje a vysvetľuje odbornú podstatu samotnej problematiky, jej spoločenskú a politickú významnosť a dôležitosť pre daný región. Autorovi patrí uznanie, že sa podujal svojím dielom obohatiť slovenskú historiografiu v oblasti skúmania dejín miest a obcí, pretože táto oblasť má na Slovensku ešte stále značné rezervy pre výskum i mnoho otvorených otázok. Touto monografiou autor ukončuje dlhoročný vlastný výskum dejín mesta Považská Bystrica. Skúmanie dejín Považskej Bystrice však zďaleka nemôže končiť. Neustále sa sprístupňujú nové archívne fondy, pričom je potrebné podrobnejšie prebádať ešte viaceré oblasti. Autor upozorňuje najmä na obdobie prvej svetovej vojny a jej dopady na bežný život v obci, presahy vplyvov Zbrojovky na politický život, prenasledovanie židovských spoluobčanov a ich dopad na obec, procesy po druhej svetovej vojne, vplyv komunistickej strany na riadenie mesta v rokoch komunistickej totality či obdobie porevolučných rokov a následného rozobratia mestského majetku v deväťdesiatych rokoch 20. storočia.

Predložená práca je prehľadným spôsobom štruktúrovaná do úvodu, sedem hlavných kapitol posudzujúcich relevantné oblasti skúmanej problematiky, a záverečnej časti. V úvode práce autor prezentuje zámer a dôvody, prečo sa rozhodol spracovať monografiu tohto zamerania a prečo si vybral práve mesto Považská Bystrica. Charakteristika obsahu jednotlivých kapitol.

V prvej kapitole „Politický a spoločenský vývoj v dvadsiatych rokoch“ sa autor zaoberá dôsledkami prvej svetovej vojny v považskobystrickom regióne. Ani Považskej Bystrici sa vojnové udalosti nevyhli, hoci samotnú obec priamo nezasiahli a na jej území sa nikdy nebojovalo. Napriek tomu obyvatelia veľmi intenzívne pocítili útrapy vojny. Hospodárska situácia sa počas vojny zhoršila. Koniec prvej svetovej vojny spôsobil i tu prevratné udalosti. Boli búrlivé a významne poznačili život obce v prvých povojnových

mesiacoch. No najväčšie problémy robilo Považskobystričanom práve rabovanie. Reakciou bol vznik Dočasného výboru Bystrických mešťanov, ktorého hlavným cieľom bolo zabezpečenie poriadku, osobného majetku a skončenie rabovania. V tom čase väčšina obyvateľstva Považskej Bystrice privítala rodiacu sa Československú republiku a následne utvorili miestnu Slovenskú národnú radu. Dominujúcim politickým subjektom v obci sa na dlhú dobu stala Slovenská ľudová strana, neskoršie ako Hlinkova slovenská ľudová strana (HSL'S). Autor v tejto kapitole stručne charakterizuje spory medzi straníckymi subjektmi, medzi nimi a orgánmi mesta a okresu v obci, ako aj ich príčiny. Nakoľko zachovanie okresu bolo pre obec také dôležité, že sa na krátky čas zabudlo aj na staré spory. Razantnejší rozvoj mesta v dvadsiatych rokoch ohrozovali časté povodne. Niektoré povodne boli také ničivé, že spôsobili státisícové škody. Obec preto investovala do úprav brehu rieky Váh.

V druhej kapitole „Politický a spoločenský vývoj v tridsiatych rokoch“ si autor pri charakteristike tohto obdobia zvolil podobný postup ako v predchádzajúcej kapitole. V tomto desaťročí sa z Považskej Bystrice postupne stávalo významné regionálne sídlo. Obec sa prudko rozrastala, na čom mali zásluhu najmä rozvíjajúce sa zbrojárske podniky, ktoré tu pôsobili. Zvyšovala sa zamestnanosť, rozširovali sa služby. Považská Bystrica sa menila aj z vonkajšej stránky. Obec získavala vďaka prosperujúcim podnikom dostatok finančných prostriedkov, ktoré mohla investovať do svojho rozvoja i rozvoja dopravnej infraštruktúry (železničné, cestné prepojenia a premostenie Váhu). Základom sociálneho programu sa stala výstavba bytov, ktorá pomáhala stabilizovať zamestnancov, najmä zbrojárskych podnikov. Autor diela upozorňuje na jediný relikv minulosť, ktorou bola miestna väznica. Tá mala už v minulosti nelichotivú povesť, bola veľmi zle vybavená a vôbec neplnila svoj účel. Aj v tomto období dominovala v Považskej Bystrici HSL'S. Koncom tridsiatych rokov sa v obci jej aktivity ešte viac zintenzívnili. Strana mala veľkú podporu obyvateľov, najmä jej snahy o presadenie autonómie Slovenska. Autor tiež poukazuje na skutočnosť, ako v tomto období vznikli vedeniu obce nečakané starosti, ktoré spôsobovala vtedajšia politická situácia. V druhej polovici tridsiatych rokov sa totiž zhoršovala medzinárodná situácia a tlak na Československo zo strany Nemecka sa stupňoval.

V kapitole „Priemysel a poľnohospodárstvo“ sa autor zameriava na hodnotenie uvedených hospodárskych sektorov v dvadsiatych a tridsiatych rokoch uplynulého storočia. Predovšetkým sa sústreďuje na zbrojárske podniky. V Považskej Bystrici boli síce živnosti a menšie priemyselné podniky už predtým, no pre obec, jej ďalší rozvoj a postavenie na strednom Považí, bol rozhodujúci práve príchod zbrojárskych podnikov. Po ich príchode sa za niekoľko rokov úplne zmenili charakter obce i okolia. Pôvodne poľnohospodársky región takmer bez priemyslu mal už v roku 1940 až 35% osôb závislých od priemyselnej a remeselnej výroby. Z hľadiska budúceho vývoja zbrojárskej výroby v Považskej Bystrici autor upresňuje, že do obce

vstúpili v skutočnosti dva podniky. Ako prvé začali v Považskej Bystrici pôsobiť Československé muničné a kovodelné závody, úč. spol., Považská Bystrica (ľudovo prezývané Munička). Druhým podnikom bola Československá zbrojovka, ktorá mala sídlo v Brne a v Považskej Bystrici si neskôr zriadila pobočný závod. Hoci podniky boli majetkovo previazané až do roku 1935, kedy došlo k ich definitívnemu zlúčeniu. Význam zbrojárskeho podniku pre rozvoj Považskej Bystrice si veľmi dobre uvedomovali aj predstavitelia obce. Už v roku 1928 sa preto obec zaviazala pomôcť podniku počas výstavby nových podnikových jednotiek a hál. Do konca roka 1932 bola kompletne sprevádzkovaná valcovňa mosadzného plechu, lisovňa, kotolňa, skladisko, vlečka, administratívne budovy, obytné budovy, vodovod, kanalizácia. Investície sa však ani zďaleka nekončili. V roku 1932 sa začali stavať ďalšie dva továrenské bloky. Investície do podniku sa vďaka tomu zvyšovali počas celých tridsiatych rokov. Po dokončení prvej etapy budovania základnej infraštruktúry sa v roku 1932 okamžite začala druhá etapa, ktorá trvala až do roku 1939. Medzi najvýznamnejšie stavby tridsiatych rokov patrila prevádzka zlievarne. Investície však neprestávali ani v ďalších rokoch. Postupne sa postavili ďalšie objekty zlievarne, závodných garáží, muničné oddelenia, priestory pre výrobu pechatných zbraní, náradovňa, pracháreň a strojové oddelenie. V polovici tridsiatych rokov sa situácia s existenciou dvoch podnikov stávala príťažou a preto sa uskutočnila ich fúzia v roku 1934 do nového podniku s názvom Československá zbrojovka, úč. spol. Brno, závody v Považskej Bystrici. Autor konkrétne rozoberá realizáciu ďalších projektov, ku ktorým sa zaviazalo vedenie Zbrojovky.

Hoci Považskú Bystricu natrvalo zmenil príchod zbrojárskych podnikov, už na začiatku dvadsiatych rokov dvadsiateho storočia v obci fungovalo i niekoľko menších podnikov. Pôsobili tu hostinskí, povozníci, sedlári a remenári, stolári, pekári, kováči, stavitelia, kefári a studniari. Nechýbala ani výroba cementu, perníkov, malý murársky priemysel, podomový obchod, obchody so zmiešaným tovarom, obchod s dobytkom, s hydinou, obchod s hotovými šatami a ďalšie. Miestni živnostníci sa dokázali spojiť a založili si spoločenstvo, ktoré malo presadzovať ich záujmy v rokovaniach s obecnými a okresnými predstaviteľmi.

Popri priemyselných podnikoch existovalo len niekoľko veľkých poľnohospodárskych statkov, pričom autor upozorňuje najmä na Dvúr Sigota a statok Artura Bratmana. Ostatní mali malé gazdovstvá, ktoré ich dokázali sotva užiť. Poľnohospodárstvu sa v Považskej Bystrici moc nedarilo.

Štvrtá kapitola „Šport“ sa venuje počiatkom organizovaného športu v Považskej Bystrici, ktoré spadajú do obdobia krátko po skončení prvej svetovej vojny. Prvý pokus o založenie športového klubu v Považskej Bystrici sa datuje už do roku 1920. Pre nedostatočné finančné a materiálne zabezpečenie však nebol úspešný. Napriek tomu sa športu pomaly začínalo dariť. Ako prvý si získal významné postavenie futbal.

Rozhodujúce postavenie v dvadsiatych rokoch si v obci nakoniec získal Športový klub (ŠK) Považská Bystrica. Založený bol v roku 1922.

Spočiatku pracoval v skromných podmienkach, no neskôr, keď ho prevzala Munička, získal pre svoju činnosť významného mecenáša. Okrem ŠK pôsobili v Považskej Bystrici telovýchovné spolky Sokol a Orol. Oba vznikli v roku 1920. Orol združoval katolíckych športovcov, kým Sokol ostatných bez ohľadu na vierovyznanie.

V tridsiatych rokoch sa aj šport v Považskej Bystrici začal prudko rozvíjať. Prispela k tomu podpora z podnikov Munička či Zbrojovka ako aj príchod viacerých zamestnancov z Čiech, kde malo športovanie veľkú tradíciu. V obci krátko pôsobila aj židovská telovýchovná jednota Makabi. Najväčším športovým klubom sa v tridsiatych rokoch stal definitívne ŠK Munička. V roku 1936 však zmenil názov na A. C. Sparta Považská Bystrica. Okrem futbalu autor poukazuje aj na ďalšie druhy športu, ktoré sa v obci výrazne rozvíjali. Išlo napríklad o tenis, hokej, cyklistiku, zápasenie, box či ľahkú alebo ťažkú atletiku.

V piatej kapitole „Kultúra a spoločenský život“ sa Považská Bystrica charakterizuje ako prirodzené centrum kultúry v skúmanom období. Autor v tejto kapitole uvádza, že pri zabezpečovaní kultúrnych podujatí sa spájali viaceré orgány obce. Financii však mali málo a preto bola väčšina kultúrnych podujatí založená na vystupovaní miestnych ochotníkov. Tí pravidelne hrali pre Považskobystričanov divadelné predstavenia. Usporadúvali ich Obecná osvetová komisia a divadelný krúžok. Záštitu nad divadelnými predstaveniami mala obecná rada. V obci pôsobil aj Židovský ženský spolok, ktorý zasa usporadúval kabaretné večierky. Pribúdali však aj ďalšie kultúrne a spoločenské ustanovizne. Zriadila sa okresná verejná knižnica a čítareň. Veľký význam pre kultúrne pozdvihnutie mesta mal vznik Matice slovenskej v roku 1924. Dva spolky mali miestni hasiči. Ženy sa organizovali od roku 1923 v Živene a neskôr v Jednote katolíckych žien. Vzdelávanie obyvateľov obce podporovali Okresný osvetový zväz a Vzdelávajúci zväz. Niektoré povolania si tiež zakladali vlastné spolky. Zásadná zmena v kvalite a zabezpečení kultúrnych podujatí nastala, podobne ako v iných oblastiach, až po príchode zbrojárskych podnikov. Okrem materiálneho zabezpečenia sa posilnili aj personálne kultúrne kapacity. Vedenie Zbrojovky si uvedomovalo svoju zodpovednosť za kultúrny rozvoj mesta i okresu. V Považskej Bystrici pôsobili v tridsiatych rokoch mnoho kultúrnych, spoločenských a telovýchovných spolkov.

V kapitole „Zdravotníctvo“ autor najskôr vyhodnocuje zdravotný stav obyvateľov Považskej Bystrice ako veľmi zlý. Zdôrazňuje, že obyvatelia obce žili počas vojny v biednych pomeroch. Väčšina liekov, potravín či spotrebného tovaru bola určená pre front. Najmä nedostatok potravín spôsoboval podvýživu a oslabenie organizmu u obyvateľov, hlavne u detí. Najrozšírenejšie choroby na začiatku dvadsiatych rokov boli tuberkulóza, šarlach, brušný týfus, úplavica, detská obrna, tetanus, trachom, horúčka šestonedielok, škvrnitý týfus, kiahne, žltá zimnica, sneť slezinová a besnota.

Zdravotný stav obyvateľstva sa napriek enormnej snahe zlepšoval len pomaly. Zlepšenie zdravotného stavu obyvateľstva bolo o to cennejšie, že v obci neexistovalo stále zdravotnícke zariadenie či nemocnica. Lekári

ordinovali len vo svojich súkromných ordináciách. V zdravotníckej a sociálnej oblasti plnil významnú úlohu Československý červený kríž, najmä pre chudobných a nemajetných. Nadviazal na predvojnové pôsobenie Červeného kríža. Druhou významnou organizáciou, ktorá sa starala o zdravie Považskobystričanov, bola Masarykova liga proti tuberkulóze. O zdravotnícku starostlivosť Považskobystričanov sa starali aj niektoré ďalšie menšie zdravotnícke organizácie.

Zmena v systéme zdravotníckeho zabezpečenia nastala v roku 1925. Štátni okresní a obvodní lekári sa stali štátnymi zamestnancami. O chorých a chudobných sa starala aj katolícka cirkev, ktorá zriadila chudobinec na vlastné náklady. V tridsiatych rokoch, najmä však po začatí prác v zbrojárskych podnikoch, bola viditeľná snaha o zlepšenie zdravotných pomerov.

V kapitole „Školstvo“ autor prezentuje stav a následné zmeny, ktoré nastali po prvej svetovej vojne v považskobystrickom školstve. Po vzniku Československa v roku 1918 boli v Považskej Bystrici len dve školy, rímskokatolícka ľudová škola a židovská ľudová škola. Štátna meštianska škola začala v obci pracovať v septembri 1919 z popudu ministra s plnou mocou pre správu Slovenska Vavra Šrobára. Škola začala svoju činnosť v septembri 1919. Meštianska škola mala dobré meno a zakrátko sa stala vyhľadávaným vzdelávacím zariadením. V roku 1937 okrem nej a novej štátnej ľudovej školy fungovali v Považskej Bystrici Slovenská hospodárska škola ľudová, obecná učňovská škola a rímskokatolícka ľudová škola. V dvadsiatych a tridsiatych rokoch sa začalo rozvíjať aj učňovské školstvo, nakoľko si to vyžadoval rozvoj priemyslu. Lepšie vzdelanie mali možnosť získať aj deti roľníkov. V roku 1928 pre nich otvorili hospodársku školu ľudovú. V roku 1938 sa vďaka Zbrojovke začalo učiť na Strojníckej priemyselnej škole v Považskej Bystrici. Priemyselná škola bola prioritne zameraná na výchovu odborníkov pre Zbrojovku, no mnohí jej absolventi našli uplatnenie aj v iných sférach života obce. Bola druhá na Slovensku a vychovala pre podnik stovky vysokokvalifikovaných odborníkov.

V časti „Záver“ autor stručne posudzuje záverečné obdobie tridsiatych rokov, ktoré bolo veľmi turbulentné – podpísanie Mníchovskej dohody (september 1938), vyhlásenie Autonomie Slovenska (október 1938), Viedenská arbitráž (november 1938) a skorý prechod do slovenskej samostatnosti v marci 1939. Žiadna z týchto búrlivých udalostí sa Považskej Bystrici nevyhla. Hovorilo sa o zrušení viacerých prevádzok Zbrojovky, najmä puškárne, a o ich presune do Čiech. Ľudia mali strach o stratu práce a žiadali zákrok predsedu vlády. K presunu však už nestihlo prísť. To však patrí, ako hovorí autor, už do inej kapitoly histórie Považskej Bystrice.

Predložený rukopis monografie „MEDZI VOJNAMI (Považská Bystrica v rokoch 1918-1938)“ svojim zameraním, obsahom a aktuálnosťou považujem za hodnotné dielo docenta Karola Janasa, ktoré predstavuje významný príspevok do prameňov historického, ekonomického a spoločensko-politického poznania na lokálnej, regionálnej a, v istých aspektoch, aj na národno-štátnej úrovni. Dielo je určené najmä pre

považskobystrickú verejnosť, miestne a regionálne vzdelávacie zariadenia, miestnu samosprávu, okresnú štátnu správu v Považskej Bystrici, ako aj pre tých, ktorí majú záujem si prehliť svoje historické poznatky o vývoji miestnych považskobystrických reálií v skúmanom období.

Pavol Hrivík is Associate Professor at the Department of Political Science at Trencin University of Alexander Dubcek in Trencin, Slovakia.
[e-mail: pavol.hrivik@tnuni.sk]

Politologické fórum Prispievania do časopisu

V časopise možno uverejňovať niekoľko druhov textov. Rubrika **Štúdie** tvorí hlavnú časť časopisu. Do nej prijímame rozsiahle analytické články s veľkosťou min. 15 a max. 30 strán (asi 5000 – 8000 slov).

Ďalšou rubrikou je **Diskusia**, v ktorej sú umiestňované kratšie články s rozsahom 5-10 strán (asi 1500 až 3000 slov). Tieto články majú vyjadrovať pohľad autora na vybranú tému čísla, poprípade predstaviť nový, zaujímavý názor autora.

Treťou tradičnou časťou odborných časopisov je rubrika **Recenzie**. Autor v nej môže zhodnotiť zaujímavé knihy, ktoré nedávno vyšli v rámci jeho sféry záujmu. Recenzie sú spravidla v rozsahu 1 až 5 normostrán (asi 500 až 2500 slov).

Všetky zaslané príspevky sú posudzované redakciou časopisu a vybrané články sú poslané oponentom. V prípade ich odporúčenia bude článok zaradený na vydanie. Rozhodnutie o vydaní sa oznámi autorovi. Ak nie sme informovaní o opaku, predpokladáme, že ponúkaný článok je doteraz nepublikovaný a nebol súbežne s nami zaslaný žiadnemu inému časopisu, alebo zborníku. **Stručná informácia o autorovi** a jeho súčasnom, či minulých pracovných umiestneniach, ako aj plná kontaktná adresa, by mali byť priložené v sprievodnom liste k článku.

Príspevky je možné zasielať výhradne v elektronickej forme na e-mailovú adresu marian.bussa@tnuni.sk v jednom z uvedených bežných formátov (.doc, .rtf, alebo .docx).

Formát príspevkov

Nadpis: arial, veľkosť 13, tučné písmo, veľké písmená

Nadpis v anglickom jazyku: arial, veľkosť 13, normálne písmo, veľké písmená

Meno a priezvisko autora: arial, veľkosť 11, priezvisko veľkými písmenami

Abstrakt v anglickom jazyku v rozsahu 100 až 150 slov. Mal by obsahovať presnú tému článku, používanú metódu a zistenia autora. (arial, veľkosť 11)

Kľúčové slová: 4-6 (arial, veľkosť 11, kurzivá)

Text

Veľkosť stany: B5

Písmo: Arial, veľkosť 11

Odstavec: riadkovanie 1, žiadne medzery za a pred odsekom
Formát: MS Word (.rtf, .doc, .docx)

Poznámky sú v texte priebežne umiestňované pod čiarou a označené arabskými číslicami. Nemali by byť zbytočne rozsiahle. **K tabuľkám**, grafom a obrázkom je potrebné uvádzať zdroj a číslovať ich.

Abecedný zoznam literatúry na konci textu

Citácie a odkazy

meno autora vo vlastnom texte:

Susser (1992)

Susser (1992; 1994)

Meno autora mimo vlastný text:

(Mair 1997: 76)

(Mair 1993; 1998)

(Mair 1997; Gallagher 2005)

Mená viacerých autorov:

Mair and Gallagher (1998: 11-23)

(Mair, Gallagher 1998: 11-23)

Viacero diel od rovnakého autora s rovnakým rokom vydania:

Fiala (1998a; 1998b)

(Fiala 1998a; 1998b)

formát citácií

citovaný text je ohraničený dvojitými úvodzovkami („citácia“), bez kurzívy

Zoznam literatúry

monografie:

Mair, P. (1997): *Party System Change: Approaches and Interpretations*, Oxford, Oxford University Press.

Gallagher M. - Laver M. - Mair P. (2005): *Representative Government in Modern Europe: Institutions, Parties, and Governments*, New York, McGraw-Hill, 4th edition.

zborník:

Mair, P. – Zielonka, J. (2002, eds.): *The Enlarged European Union: Diversity and Adaptation*, London, Frank Cass.

príspevok v zborníku:

Kirchheimer, O. (1966): *The Catch-all Party*, In: Mair, P. (ed. 1990): *The West European Party System*, Oxford, Oxford University Press.

článok v časopise:

Lijphart, A. (1992): Democratization and constitutional choices in Czecho-Slovakia, Hungary and Poland, 1989-91. *Journal of Theoretical Politics* , vol. IV, no. 2, 207-223.

Mareš, M. (2004): Politický rozměr požadavků německé menšiny v České republice. In: *Středoevropské politické studie*, roč. VI, č. 2-3, [online]. Available at: <<http://www.cepsr.com/index.php>> [Accessed 30. April 2006].

V prípade elektronických zdrojov je nutné uviesť, dátum ku ktorému sú aktuálne.

Political Science Forum Contributing to the journal

It is possible to publish several kinds of manuscripts in Political Science Forum. The **Studies** section constitutes the main part of the journal. To this section belong bigger analytical articles with the format of 15 to 30 pages (5000 – 8000 words).

The next section is called **Discussion** and shorter articles are placed there. An article in this section should be between 5 to 10 pages (1500 -3000 words) long and it should be presenting specific view of its author on the theme of the particular issue or alternatively to present a new interesting finding.

The last traditional section of scientific journals is **Reviews**. Authors can evaluate latest interesting books in their field of interest. Reviews are usually 1 to 5 page long (500 - 2500 words).

It is possible to submit manuscripts in electronic form to e-mail address of the address marian.bussa@tnuni.sk in standard formats (.doc, .rtf or .docx).

All submitted manuscripts are evaluated by the editorial staff and selected manuscripts are sent out to peer review. In case of positive review the article will be listed for publishing. Every author will be informed about the decision to publish or to return the article. Unless informed otherwise we presume every manuscript we receive has not been published yet and was not submitted separately to be published elsewhere. Brief information about the author and his current and past positions along with full contact address should be attached in covering letter to the manuscript.

Style Guidelines for Manuscripts:

Title: arial, size 13, bold, all caps

Title in English language: arial, size 13, all caps

Name and surname: arial, size 11, last name in capital letters

Abstract in English and length of 100 to 150 words. It should contain exact topic of the manuscript, used method and authors' findings. (arial, size 11)

Key words: 4-6 (*arial, size 11, italic*)

Text:

Page format: B5

Font: arial, size 11

Paragraph: 1 line spacing, no extra space before or after paragraph

Format: MS Word (.rtf, .doc, .docx)

Mark **footnotes** with Arabic numbers. Footnotes should be placed on the same page as the text reference, with the same number in the manuscript. To **tables, graphs and pictures** please state the source and mark them with Arabic numbers.

The reference list in alphabetical order at the end of the paper.

Some Examples of the Preferred References Style:

Name of author in the text:

Susser (1992)

Susser (1992; 1994)

Name of author outside of the text:

(Mair 1997: 76)

(Mair 1993; 1998)

(Mair 1997; Gallagher 2005)

Names of authors:

Mair and Gallagher (1998: 11-23)

(Mair, Gallagher 1998: 11-23)

More sources by the same author in the same year of publication:

Mair (1997a; 1997b)

(Mair 1998a; 1998b)

Quotation format:

Quoted text is marked by double quotes, not by Italic.

List of References:

Books:

Mair, P. (1997): Party System Change: Approaches and Interpretations, Oxford, Oxford University Press.

Gallagher M. - Laver M. - Mair P. (2005): Representative Government in Modern Europe: Institutions, Parties, and Governments, New York, McGraw-Hill, 4th edition.

Edited Volumes:

Mair, P. – Zielonka, J. (2002, eds.): The Enlarged European Union: Diversity and Adaptation, London, Frank Cass.

Chapters from Monographs:

Kirchheimer, O. (1966): The Catch-all Party, In: Mair, P. (ed. 1990): *The West European Party System*, Oxford, Oxford University Press.

Articles in Journals:

Lijphart, A. (1992): Democratization and constitutional choices in Czechoslovakia, Hungary and Poland, 1989-91. *Journal of Theoretical Politics* , vol. IV, no. 2, 207-223.

Mareš, M. (2004): Politický rozměr požadavků německé menšiny v České republice. In: *Středoevropské politické studie*, roč. VI, č. 2-3, [online]. Available at: <<http://www.cepsr.com/index.php>> [Accessed 30. April 2006].

In case of using Internet sources it is necessary to state the date of access.